

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Katarína Biznárová

Specifika pozemkového vlastnictví církví

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Martina Franková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 2. května 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného, nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. května 2017

.....
Katarína Biznárová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat paní JUDr. Martině Frankové Ph.D. za odborné vedení a usměrnění při zpracování této práce. Zároveň tímto děkuji za poskytnuté rady a praktické zkušenosti paní JUDr. Lucii Poliakové a pánu Mgr. Janu Klinerovi.

Obsah

Úvod	1
1. Pojem pozemkového vlastnictví	4
1.1. Vlastnické právo obecně.....	4
1.1.1. Právní úprava vlastnického práva.....	4
1.1.2. Ústavní záruky vlastnického práva.....	6
1.2. Pozemek a pozemkové vlastnictví.....	7
1.2.1. Nemovitá věc.....	7
1.2.2. Půda	8
1.2.3. Společenské využití pozemků	8
1.2.4. Omezení vlastnického práva k pozemkům.....	9
2. Církev a náboženské společnosti jako subjekt pozemkového vlastnictví... 11	11
2.1. Subjekty pozemkového vlastnictví.....	11
2.2. Církev a náboženské společnosti.....	12
2.3. Církevní pozemkové vlastnictví	13
3. Historický vývoj pozemkového vlastnictví a specifika církevního pozemkového vlastnictví v průběhu dějin..... 16	16
3.1. Pojetí a význam vlastnického práva a pozemkového vlastnictví v římském právu.....	16
3.1.1. Pozemek v římském právu	17
3.2. Vlastnické vztahy a pozemkové vlastnictví v středověku.....	17
3.2.1. Feudální společenství a dominium utile.....	18
3.2.2. Postavení církve v středověké společnosti	19
3.2.3. Středověké pozemkové vlastnictví církve.....	19
3.2.4. Patronátní právo.....	21
3.3. Postoj k pozemkovému vlastnictví v období novověku a nástup osvícenství... 24	24
3.3.1. Josefské reformy v oblasti pozemkového vlastnictví.....	25
3.3.2. Obecný občanský zákoník.....	26
3.3.3. Konkordát mezi Rakouským císařstvím a Svatým stolcem	27
3.4. První republika a první pozemková reforma	29
3.4.1. Pojetí a účel pozemkové reformy	30
3.4.2. Církevní pozemky a první pozemková reforma	31
3.4.3. Přidělování zabrané půdy	34
3.4.4. Výsledky první pozemkové reformy	36

3.5.	Doba nesvobody, období limitované demokracie a druhá pozemková reforma (1938- 1948).....	38
	<u>Období limitované demokracie (1945-1948)</u>	<u>39</u>
3.6.	Pozemkové vlastnictví v období komunistické totality (1948 - 1989).....	41
4.	Pozemkové vlastnictví církví po roce 1989 a cesta k majetkovému vyrovnání.....	46
4.1.	Restituční zákonodárství	48
4.2.	První pokusy o narovnání pozemkových vztahů s církvemi a náboženskými společnostmi	51
4.3.	Judikatura Ústavního soudu, reakce na nečinnost zákonodárce.....	54
5.	Pozemek jako předmět majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi.....	56
5.1.	Komplexní návrhy zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi a jejich komparace.....	56
5.2.	Legislativní proces – ZMVC	60
5.3.	Finanční náhrada za historické církevní pozemky	61
5.4.	Postup při vydávání pozemků na základě ZMVC	72
	Závěr	81
	Seznam použitých zkratk	82
	Seznam použité literatury a ostatních zdrojů:.....	83
	Shrnutí.....	92
	Resumé.....	92
	Abstrakt.....	93
	Abstract	93
	Název diplomové práce v českém a anglickém jazyce.....	95
	Klíčová slova (Key Words)	95

Úvod

Vlastnické právo a speciálně pak pozemkové vlastnictví je institut, který lidstvo a zejména pak lidskou společnost nerozlučně provázal a vyvíjel se společně s ní. Předmět pozemkového vlastnictví od nepaměti představoval nenahraditelný zdroj, bez kterého by jednotlivé státy nemohly efektivně vykonávat na pozemkově vymezeném území svojí státní moc. Ve vztahu k ostatním subjektům bylo pozemkové vlastnictví vždy do značné míry ovlivňováno a určováno právě přístupem a tendencemi států k jednotlivým pozemkovým vlastníkům. V této práci bych se ráda zaměřila na jeden specifický subjekt pozemkového vlastnictví, a to církev. I přesto nebo právě proto, že současná majetková práva církví nelze srovnávat se středověkými nebo absolutistickými právními zvyklostmi a přístupy, považuji za důležité důkladně rozebrat také genezi církevního pozemkového vlastnictví. V jednotlivých časových obdobích budu zvýšenou pozornost věnovat také postavení státu ve vztahu k církvím a jejich pozemkovému vlastnictví. Zajímavostí je, že tendence státního dozoru měly vždy střídavý charakter, co do značné míry souviselo a odvíjelo se od stability státní moci. Zejména pak pro křesťanství je typické, že se již od svého počátku vázalo ke státní moci. Ve středověké feudální společnosti, kde pozemkové vlastnictví představovalo základní pilíř státní moci, se plně rozvinulo partnerství mezi státní mocí a církevními společnostmi. V následujících staletích je však pro vztah mezi církvemi a státem typická spíše podřízenost, která se následně překlápěla, i do různých dispozičních omezení pozemkového vlastnictví těchto subjektů. Střídavé zvyšování a uvolňování státního dozoru, však na území České republiky definitivně polevilo pádem komunistického režimu. Právní status církví k jejich historickým pozemkům však další roky zůstal nevyjasněný.

Po roce 1989 bylo do českého právního řádu začleněno několik zákonů zasahujících aktivně do existujícího pozemkového vlastnictví, a to především za účelem spravedlivé nápravy majetkových křivd způsobených komunistickým režimem po roce 1948. Restituční právní předpisy upravující poměry nabytí pozemkového majetku ze strany státu, spadaly pod nový druh zákonodárství naplňující ideu nově vznikajícího demokratického státu. Právní problematika těchto zákonů se však musela zaměřit prvně na provedení první pozemkové reformy v souvislosti s její poválečnou

revizí a navazující druhou pozemkovou reformu. Převážná většina těchto zákonů byla přijata a provedena v devadesátých letech minulého tisíciletí. Církevní právnické osoby však na speciální právní předpis, zakládající práva na vydání jejich historického pozemkového vlastnictví odňatého bez náhrady, čekaly bezmála 20 let. Lze shrnout, že je to právě přijetí a provedení speciálního restitučního předpisu – Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, jež definitivně vyřešilo otázku církevního pozemkového majetku. Vzhledem k tomu, že se jednalo o problematiku složitou a komplexní, a názory jak laické, tak odborné veřejnosti na právní status pozemkového vlastnictví neboli a dodnes nejsou jednoznačné, vyžádala si příprava tohoto právního předpisu mnohem více času a kompromisů, než tomu bylo v případě ostatních restitučních předpisů.

V této práci bych se proto chtěla postupně přepracovat od obecného vymezení pozemkového vlastnictví, k specifikám a důležitosti pozemkového vlastnictví církví. Z důvodu co největší objektivity je ale nevyhnuté tuto problematiku uchopit komplexně, a to od základního vymezení církví a právní úpravy obecné i vnitřní, za současného shrnutí jejich historického působení na našem území. Vzhledem k tomu, že úlohu církví nelze srovnat s úlohou žádných jiných právnických osob, je také její pozemkové vlastnictví zcela specifickým a zajímavým fenoménem. Specifickým předpisem je proto i Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Jak se budu dále snažit poukázat, nejedná se pouze o právní předpis, na základě kterého dojde k jednorázovému vydání zemědělských a nezemědělských pozemků nebo vyplacení finanční náhrady za ně, ale jedná se také o právní předpis, jež uceleně formuje odluku církví od státu a snad definitivně tak ukončuje právní nejistotu panující dlouhá léta kolem pozemkového vlastnictví církví.

I přesto, že se jedná o téma náročné a bohaté na prameny, není cílem této práce jejich kompletní vyčerpání. Cílem práce je však co neobjektivnější analýza všech použitých pramenů, co se mnohdy ukázalo jak úkol nelehký. Použité prameny jsou odrazem názorů mnohá historiků, právníků a prostřednictvím moci zákonodárců také politiků. Prameny na téma pozemkového vlastnictví církví jsou však bohužel ovlivněny osobními názory a vírou nebo nevírou jednotlivých autorů, v důsledku čeho je také narušená jejich objektivita a náhled na různé historické souvislosti. Právě mnohostí těchto názorů se však snažím poukázat na to, že ani v tomto případě

neexistuje pouze jeden konkrétní právní názor, ale výsledné řešení je vždy výsledkem politické dohody a kompromisů.

1. Pojem pozemkového vlastnictví

1.1. Vlastnické právo obecně

Na úvod své práce bych ráda vyzdvihla všeobecnou problematiku vlastnického práva jakožto jedné z nejdůležitějších právních institucí. Pojetí vlastnického práva významně formovalo dějiny a odjakživa přitahovalo pozornost mnoha filosofů, právníků a politiků. John Locke vlastnictvím zdůvodňoval vznik společenské smlouvy, resp. státu, Jean-Jacques Rousseau původ nerovnosti mezi lidmi. Deklarace práv člověka a občana v čl. XVII. prohlásila vlastnické právo za nedotknutelné a posvátné právo, Pierre-Joseph Proudhon zas za krádež. Ústřední roli zaujalo vlastnické právo také v materialistickém pojetí dějin Karla Marx a Bedřicha Engelse.¹ Význam vlastnického práva je samozřejmě nutno chápat zejména v kontextu každodenního života, jako něčeho, bez čeho by se lidská společnost jednoducho neobešla. Jeho pojetí bylo neoddelitelně spjato s vývojem společnosti a formy jeho proměny byly vždy spojeny s náhledem ve vztahu jedince a společnosti, a to či už v hledání jeho opodstatnění v lidské přirozenosti, rozumu či Boha.

1.1.1. Právní úprava vlastnického práva

„Vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím“. Jak je již zřejmé z citace ustanovení § 1011 ObčZ zákonná úprava účinná od roku 2014 se vrací k širokému pojetí vlastnického práva, které v sobě zahrnuje kromě věcí hmotných rovněž věci nehmotné. Toto dualistické pojetí vlastnického práva odlišné od předchozí právní úpravy však není přijímáno bez výhrad, a podobně jak tomu bylo i v minulosti, se můžeme setkat s názory, že zahrnovat do předmětu vlastnického práva věci nehmotné sebou přináší teoretické potíže a navenek stěžuje praktickou využitelnost. Současná definice dle ObčZ je

¹ SEDLÁČEK, Jaromír; SPÁČIL, Jiří. *Vlastnické právo*. Reprint původního vydání z r. 1935. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 7. Klasická právníká díla.

nerozlučně spjata s novým pojetím věci jakožto předmětu vlastnického práva, které se opět vrací k tradici OZO, důkazem je také definice věci ustanovením § 489 „*Věc v právním smyslu je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“. Toto pojetí lze vnímat jako výsledek pokroku právní vědy, rozlišující mezi různými typy subjektivních práv. Lze shrnout, že historicky se objevují a střídají dva přístupy chápání věci v právním smyslu, a to užší materialistický a širší idealistický, přičemž toto vymezení se následně překlápí i do chápání práva vlastnického. Absence právního vymezení věcí, panující v době platnosti SOZ, proto působila značné problémy a bylo nezbytné, aby tak bylo učiněno vědou právní.

S elegantní definicí přichází komentář k OZO, který uvádí „*Vlastnictví je něco, co je dáno, jakmile se dovrší podmínky jeho vzniku a pokud se nesplní podmínky jeho zániku*“.² I když nelze proti nepravdivosti tohoto výroku nic namítat, sám o sobě nám vlastnictví nijak nevymezuje, a ani se dál nezaobírá jeho základními a typickými znaky. Vzhledem k početnosti a nejednotnosti různých právních definic a přístupů, jsem se pro účely této práce rozhodla rezignovat ve snahách o exaktní vymezení, a dále se pro pochopení hlubší podstaty vlastnictví zaměřila spíše na historický vývoj tohoto institutu a změny v přístupech v průběhu dějin. Bez komplexnější analýzy vlastnictví a zejména pak vlastnictví pozemkového, by nebylo možné problematiku této práce rozvinout na náležité úrovni.

V ObčZ zákonodárce kromě jiného poukazuje na snahu rozlišovat mezi pojmy vlastnictví a vlastnické právo, tento jeho záměr je rovněž výslovně zmíněn také v jeho důvodové zprávě. Zatímco většina zákonů používá oba výrazy synonymicky a rozlišování je jen věcí stylistiky, mezi jiný i SOZ, v ObčZ se projevuje snaha rozlišovat jednotlivé pojmy, i když můžeme na několika místech nalézt nedokonalosti spočívající v nedostatečném rozlišování jednotlivých pojmů. Opozitem normativní snahy o striktní odlišení vlastnictví a vlastnického práva na straně jedné je pak synonymizace vlastnického práva a vlastnictví, typická například pro rakouskou civilistiku 19. století a její výtvar OZO na straně druhé.

² ROUČEK František; SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 198. Komentáře velkých zákonů československých

1.1.2. Ústavní záruky vlastnického práva

Nelze také opomenout rovnost vlastnického práva zakotvenou na úrovni ústavní, jež je nerozlučně spjata s pojetím demokratického právního státu. LZPS nám sice žádnou přímou definici vlastnictví ani vlastnického práva nenabízí, jeho povaha je však definována článkem 11 a na rozdíl od občanskoprávního právního pojetí, je koncipováno nikoli jako právo absolutní, ale jako právo, až na výjimky, relativní.³ Právo vlastnit majetek, zahrnující tak aj vlastnictví k pozemkům, je zařazeno pod základní lidská práva a svobody, zmíněna rovnost je přitom vyjádřena přímo v článku 11 odst. 1 LZPS „každý má právo vlastnit majetek. *Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu*“. Pro téma této práce je ale klíčová právě úprava a zakotvení samotné možnosti s konkrétními důvody omezení vlastnického práva v čl. 11 odst. 3 a 4 LZPS. Na jedné straně nevyhnutné stanovení vnitřních hranic vlastnického práva vyplývajících z jeho přirozené povahy, tak aby souběžný výkon vlastnických práv zároveň vzájemně nezasahoval do autonomních sfér výkonu vlastnického práva jednotlivých vlastníků a byla tak zachována rovnováha mezi jednotlivými zájmy. Na straně druhé, je pak v odst. 4 toho samého článku stanovena možnost skutečného a vnějšího omezení vlastnického práva následujícím způsobem: „*Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu*“. Vyvlastnění neboli expropriaci se v právní teorii obvykle rozumí aktivní mocenský zásah do majetkových práv osoby, převážně práv vlastnických. Je důležité si ale uvědomit, že se jedná o *ultima ratio*, nejzazší opatření, které může mít ve vztahu k vlastnickému právo podobu jak pouhého omezení, tak i absolutního odnětí⁴.

³ KLÍMA, Karel, a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. Rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 1046-104 .

⁴ FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. ISBN 978-80-87488-19-5 s. 88 – 89.

1.2. Pozemek a pozemkové vlastnictví

Vše, co bylo výše uvedeno o vlastnictví obecně, platí také pro vlastnictví pozemkové. Pozemkové vlastnictví nezahrnuje jiný druh vlastnictví, jeho specifikum ale spočívá právě v předmětu vlastnického práva. Veškeré specifika a zvláštnosti pozemkového vlastnictví jsou odvozeny právě od jeho předmětu – pozemku, půdy. Pozemek je pro účely zákona č. 256/2013, o katastru nemovitostí v § 2 písm. a) právně definován jako konkrétně vymezená „část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí územní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí stanovenou regulačním plánem, územním rozhodnutím nebo územním souhlasem, hranicí jiného práva podle § 19, hranicí rozsahu zástavního práva, hranicí rozsahu práva stavby, hranicí druhů pozemků, popřípadě rozhraním způsobu využití pozemků“. Jelikož žádný další právní předpis definici pozemku neobsahuje, je právní praxí i teorií užívaná právě tato. S jednotlivými pozemky jsou následně spojena práva a povinnosti konkrétních subjektů.

1.2.1. Nemovitá věc

S pohledu občanskoprávního je pozemek v souladu s § 498 odst. 1 ObčZ věcí nemovitou. Charakteristickým znakem nemovitosti, jak již napovídá samotné slovní pojmenování, je nemožnost jejího přemístění, aniž by tím došlo k porušení její podstaty. Současná právní úprava zachovává dualitu ve vymezení věcí na movité a nemovité. Zatímco věci movité jsou definovány zbytkově, věci nemovité jsou legálně definovány a taxativně vyčteny⁵ v § 498 odst. 1 ObčZ následovně: „nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Stanoví-li jiný právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, je i tato věc nemovitá“. Nemovitostmi, jsou tak nejen věci hmotné, ale také věcná práva k nemovitostem a další práva výslovně určená zákonem. Vzhledem k tomu, že účinnosti ObčZ byla do českého právního řádu opětovně

⁵ ELIÁŠ, Karel. *Věc jako pojem soukromého práva*. Právní rozhledy 4/2007, s. 119.

zařazena zásada „*superficies solo cedit*“ neboli „*povrch ustupuje půdě*“, zvolil zákonodárce z důvodu právní jistoty pro nemovitosti výčet taxativní, typický také pro většinu kontinentálních kodexů. I přesto, že ObčZ pracuje nově pouze s pojmem nemovitá věc, katastrální zákon pracuje také pojmem nemovitost, a to ve stejném významu, pro potřeby této práce jsou oba pojmy rovněž používány synonymicky.

1.2.2. Půda

Pro půdu jakožto jeden ze základních pojmů pozemkového práva legální definice v českém právním řádu neexistuje a tudíž se jedná o pojem tak trochu neurčitý, nejčastěji ale bývá označována obdobně jako výše zmíněný pozemek, jako zemský povrch nebo hmotný substrát Země, na rozdíl od půdy se ale pozemkem považuje vždy jen určitá část zemského povrchu⁶. Pro účely pozemkového vlastnictví jsou ale určující právě konkrétní a jednotlivé části zemského povrchu – půdy, a to parcely a pozemky. Právě vlastnické vztahy k půdě jsou hlavním důvodem rozdělování zemského povrchu na jednotlivé pozemky. Parcelou je pozemek geometricky a polohově určen, zobrazen v katastrální mapě a označen příslušným parcelním číslem⁷. V souladu se zásadou publicity jsou jednotlivé pozemky evidované jako číselně označené parcely a veškeré právní jednání týkající se pozemkového vlastnictví musí zahrnovat právě tyto konkrétné parcely označené dle evidence katastru nemovitostí. Týká-li se právní jednání pouze části parcely, je nutno zbylou část geometricky oddělit.

1.2.3. Společenské využití pozemků

Z ekonomického pohledu mají pozemky, resp. půda zcela unikátní a nehraditelnou funkci, která i v dnešní době představuje jeden ze základních výrobních polyfunkčních prostředků a je nezbytnou složkou pro existenci člověka a dalších živých organismů. Pozemkově-právní vztahy jsou tvořeny převážně ekonomickými vztahy, u kterých je nutno zohlednit veškerá specifika související s jejich objektem. Je

⁶ FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s. 15.

⁷ § 2 písm. b) zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí.

to prvně nerozmnožitelnost a nezastupitelnost půdy, kterou je nutno zohlednit zejména při její distribuci, a to za současného zachování vyvážených společenských vztahů. Další z unikátních vlastností půdy je její nepřenositelnost, která se v praxi projevuje tím, že její účel se váže ke konkrétnímu místu, teda ke konkrétnímu pozemku či parcele.

Omezenost půdy je odvozena od skutečnosti, že tuto nelze vyrobit žádnou lidskou činností a lidské potřeby jsou jednou provždy uspokojovány na omezeném a geografickém daném území. Její vznik není ani nijak odvozen od lidské činnosti, její výsledná podoba a účelové využití je však často jejím výsledkem. Právě proto nelze hodnotu půdy určit tak jako u jiných výrobků, odvozením od výrobních nákladů, které jsou vynaložené na jejich pořízení. Její hodnota se proto odvíjí zejména od nepostrádatelné užitné hodnoty, která je proměnlivá v místě a čase. S ohledem na současné potřeby společnosti, je cena půdy určena především silou poptávky v určitém místě. Množství a potřeby obyvatelstva mají trvale narůstající tendenci, zatímco rozloha pozemků je konstantní. Jelikož je již většina obchodovatelných pozemků rozdělena mezi jednotlivé vlastníky, nejčastěji se její hodnota projeví právě při její směně, případně omezení.

1.2.4. Omezení vlastnického práva k pozemkům

V praxi můžeme nalézt různé variace omezení vlastnického práva k pozemkům. V rámci svých dispozičních oprávnění může vlastnické právo k pozemkům omezit samotný vlastník, a to na základě svobodné a dobrovolné vůle, v zájmu individuálním. Typické pro právo soukromé, kdy k omezení dochází v souvislosti s právním jednáním vlastníka, který takto zakládá konkrétní práva a povinnosti. S ohledem na výše uvedené vlastnosti půdy se ale často setkáváme i se zásahy státu směřujícím k omezením vlastnického práva k pozemkům v zájmu veřejném⁸. Bez ohledu na vůli vlastníka. V situaci, kdy není reálně možné uspokojit potřebu konkrétního pozemku, náhradou za pozemek jiný, přichází na řad krajní opatření v podobě nuceného omezení vlastnického práva, či dokonce jeho odnětí formou vyvlastnění⁹. Za jakousi smíšenou

⁸ Rozsudek NSS ze dne 23.10.2003, č.j. As 11/2003-164.

⁹ DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Roztoková, 2010. s. 13

formu omezení vlastnického práva můžeme považovat institut věcných břemen zakotven v ObčZ, ten může sledovat jak zájem individuální, tak i veřejný¹⁰.

Právě pro tyto případy jsou ve veřejném zájmu za účelem snížení společenského napětí mezi poptávkou a nabídkou, přípustné zásahy samotného státu, a to formou jasně vymezených zákonných mechanismů. I přesto, že pozemek jako takový je svým způsobem nezničitelný, jelikož není možné ho definitivně spotřebovat, lze ho po kvalitativní stránce znehodnotit nebo vyčerpat, a to způsobem majícím vliv také na jeho okolní prostředí. Pozemky a půda obecně jsou jednou ze základních složek životního prostředí nevyhnutných pro život na Zemi. Z důvodů prevence a zachování životní kvality jsou proto ve vztahu k pozemkům častá též opatření státu, nikoli ve formě aktivního jednání, ale i formou soustavní a pasivní regulace.

¹⁰ ŽÁKOVSKÁ, K. in FRANKOVÁ, M. a kol.: *Úvod do pozemkového práva*. 1. Vyd. Beroun: Eva Roztoková, 2014. s. 82-83.

2. Círky a náboženské společnosti jako subjekt pozemkového vlastnictví

2.1. Subjekty pozemkového vlastnictví

Tak jako každý právní vztah i pozemkově-právní vztahy jsou společenským vztahem mezi dvěma nebo více subjekty práva. Právě tyto subjekty jako strany pozemkově-právních vztahů jsou ve vztahu k pozemkům nositeli jednotlivých práv a povinností z těchto vztahů vzešlých. V předchozí kapitole této práce jsem se soustředila především na objekt pozemkově-právních vztahů, pozemek. V této části a i těch následujících se zaměřím na další prvek pozemkově-právních vztahů, a to na konkrétní subjekty ve vztahu k pozemkovému vlastnictví a jeho objektu. Na rozdíl od jiných objektů vlastnického práva, vlastníka pozemků můžeme dohledat z veřejného a dálkově přístupného registru - katastru nemovitostí. Evidence identifikačních údajů vlastníka je v současné době údaj povinně zapisovaný do katastru nemovitostí. Subjekty pozemkově-právních vztahů jsou osoby fyzické i právnické, a to včetně státu¹¹ a územně samosprávních celků. Rozsah pozemkového vlastnictví, tj. v případě pozemků výměra, kterou může jeden subjekt vlastnit, není v současné době zákonem nijak omezen.¹² V souladu s ústavní zásadou rovnosti vyjádřenou v čl. 11 odst. 1 LZPS má vlastnické všech osob, a to jak fyzických, tak i právnických (včetně státu) stejný obsah a je mu rovněž garantována stejná ochrana. Pro účely této práce se ale dále zaměřím především na právnické osoby jako subjekty pozemkového vlastnictví, později pouze na určitý druh právnických osob.

Právnická osoba je vymezena v § 20 odst. 1 ObčZ následovně: „*Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou*“. Právnická osoba je sice právním subjektem odlišným od člověka, je mu ale stejně přiznaná právní osobnost, která trvá od jeho vzniku do jeho zániku. Na rozdíl od člověka –

¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v ustanovení § 21 stanoví, že „*Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.*“

¹² DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2010. 200 s.

fyzické osoby, ale právnická osoba nemá samostatně svéprávnost a tudíž musí být při všech právních jednáních zastoupená osobou fyzickou.

2.2. Církev a náboženské společnosti

Pojem církev je slovo řeckého původu v minulosti označující tzv. shromáždění pánovo. Dle biblického učení je pánem míněn Ježíš Nazaretský. S ohledem na tuto konkrétní vazbu je proto slovo církev označením společenství osob hlásících se ke Kristu jako svému pánovi, tj. výlučně křesťanským náboženským společenstvím¹³. Prvotně však církev nebyla založená jako organizovaná společnost, vzhledem k tomu, že byla v průběhu dějin ohrožována nejen zvenčí ale i vnitřně, v důsledku obranných mechanismů se postupně uzavírala a vytvářela organizovaný útvar. V současné době pod pojmem církev rozumíme především organizované společenství členů – soubor osob, řídící se jejich vnitřními předpisy. Církev jsou dle českého právního řádu právnickými osobami uznávanými státem a vybaveny právní subjektivitou.

Pojem náboženská společnost je v současném českém právním řádu ne zcela správně užíván jako synonymu k slovu církev. Tyto tendence jsou však běžné pro téměř všechny středoevropské právní řády a dnes je pojem náboženská společnost běžně užíván jako přípustná legislativní zkratka, a to i vzhledem k tomu, že pod pojem církev nelze vztáhnout na všechna vyznání a náboženství. Taktéž Zákon o svobodě vyznání používá pojmy náboženská společnost a církev jako synonyma. Ve svém ustanovení § 3 písm. a) je pak definuje jako „*dobrovolná společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování, duchovní služby a případně obecně prospěšné činnosti*“. Na tuto definici odkazuje také ZMVC.

Dle Zákona o svobodě vyznání se církev a náboženská společnost stává právnickou osobou registrací. Návrh na registraci podávají Ministerstvu kultury minimální tři plnoleté fyzické osoby, společně se základním dokumentem obsahujícím základní charakteristiku církve a náboženské společnosti a dále s podpisy nejméně 300

¹³ TRETERA, Rajmund, Jiří; PŘIBYL, Stanislav. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vyd. Praha: Jan Krigl, 1997. s. 9–10

jejich členů Teprve registrované církvi a náboženské společnosti zákon přiznává právní subjektivitu, díky které může být také účastníkem pozemkově-právních vztahů, tak jako každá jiná osoba.

2.3. Církevní pozemkové vlastnictví – omezení při správě majetku

Církev a náboženské společnosti během své existence a naplňování poslání nevyhnutně vstupují do právních vztahů, podobně jako i ostatní právnické osoby. S právním jednáním těchto osob je pak nevyhnutně spjata také jejich ekonomická aktivita. Na území českých zemí bylo financování činností církví a náboženských společností zabezpečováno zejména následujícími zdroji: výnosy vlastního církevního majetku náhrady za sekularizovaný církevní majetek, výnosy náboženských fondů (matic), státní a obecní dotace a subvence, příspěvky a dary členů nebo jejich příznivců¹⁴. Podobně jako v minulosti, i v současnosti představuje vlastnické právo k nemovitostem, nevímaje vlastnictví pozemkové, pro tyto osoby jeden z nejdůležitějších zdrojů příjmů. Kromě úpravy obecné je však dispozice s pozemky upravená také speciální vnitřními předpisy těchto subjektů.

Vzhledem k tomu, že církve a náboženské společnosti jsou v souladu s § 4 odst. 3 Zákona o svobodě vyznání oprávněné spravovat své záležitosti samostatně, můžeme s jistotou potvrdit, že tyto osoby mají právo na vlastní samosprávu. Tato samospráva spočívá mimo jiné také ve vydávání vlastních právních předpisů, jež jsou pro členy uvnitř organizace závazné, ba dokonce v určitých případech mohou zavazovat také osoby v nich nepůsobící. Naše největší Církev římskokatolická, podle posledního sčítání lidu z roku 2011 sdružuje přibližně 10,26 % obyvatel České republiky. Vzhledem k tomu, že v této práci se rovněž zaměřuji na křesťanské pozemkové vlastnictví, soustředím se pouze na vnitřní předpisy katolické církve. Dispozice s pozemky Římskokatolické církve prostřednictvím jednotlivých farností je upravena v uceleném a základním právním předpisu římskokatolické církve - Kodexu kanonického práva *Codex Iuris Canonici*, promulgovaného dne 25. ledna 1983. CIC 1983 je závazný pro všechny členy římskokatolické církve.¹⁵ Samotný základní předpis CIC 1983 dále rozlišuje také místní zákony vydávané biskupy pro území

¹⁴ TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002. s. 156.

¹⁵ Kánon 1 a Kánon 11 CIC 1983.

jednotlivých diecézí. Každá konkrétní diecéze se tím pádem vedle CIC 1983 řídí také svými vlastními předpisy, které mimo jiné upravují i majetkového nakládání s pozemky. Pro dispozici pozemků ve vlastnictví biskupství a farností spadajících pod Římskokatolickou církev se tak vedle obecných světských právních předpisů užití i tyto speciální vnitřní předpisy.

V souladu s ustanovením § 162 ObčZ zastupuje právnickou osobu člen jejího orgánů způsobem zapsaným do veřejného rejstříku, nejedná-li právnická osoba stanoveným způsobem, může být právní jednání stíženo neplatností. Způsob jednání za jednotlivé farnosti a oprávněnost ji smluvně zavazovat je stejně jako u obchodních korporací vedena ve veřejném rejstříku. Tímto konkrétním veřejným rejstříkem jsou pak rejstříky registrovaných církví a náboženských společností a dalších právnických osob založených registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi a registrovaných nebo evidovaných podle Zákona o svobodě vyznání¹⁶, vedené Ministerstvem kultury. Kromě konstitutivních účinků registrace, je zápis prováděn také z důvodu ochrany právní jistoty třetích osob a plní také funkci formální a materiální publicity.

V souladu s kánonem 1292 CIC 1983, biskupská konference pro své území určuje vlastními stanovami podmínky pro zcizování církevního majetku, a to za současného stanovení hodnotových hranic zcizovaného majetku. Správa římskokatolických církevních pozemků na území České republiky je upravená obecně závazným nařízením České biskupské konference č.j. 780/2001. Nařízení mimo jiné stanovuje omezení pro dispozici s církevním majetkem, a to na základě jejich hodnoty. Článek III. obecného nařízení stanovuje pro mimořádnou správu dolní hranici ve výši 10 milionů Kč. Horní hranice je stanovena na 40 milionů korun českých.

V případě dispozice s pozemky, jejichž hodnota se pohybuje mezi horní a dolní hranicí stanovenou čl. III. obecného nařízení, je v souladu s kánonem 1292 § 1 CIC 1983 pro platný převod nevyhnutný souhlas ekonomické rady, sboru poradců a těch kterých se převod týká. Jejich souhlas potřebuje rovněž diecézní biskup k převodu pozemkům diecéze. Jedná-li se o dispozici s pozemkem, jehož hodnota přesahuje horní hranici stanovenou obecným nařízením České biskupské konference, případně jedná-li se o převod historicky nebo kulturně významných pozemků, vyžaduje se navíc

¹⁶ http://www3.mkcr.cz/cns_internet/

ještě dovození Apoštolského stolce¹⁷. Osoby udělující souhlas k mimořádné správě nejsou povinny udělit souhlas, dokud nejsou seznámeny s ekonomickým stavem právnické osoby, jejíž majetek má být předmětem převodu. Dle obecně závazného nařízení se majetkoprávními úkony, na které se uplatňují výše zmíněné finanční hranice, rozumí zejména koupě věci, půjčky, dědictví a darování se závazkem, smlouvy o ručení a zástavě, úvěry, prodej věci, výpůjčky. Kromě mimořádné správy je v případě dispozice s pozemky v hodnotě pod dolní hranicí, způsob jednání pro jednotlivé farnosti a řády uveden ve veřejném rejstříku. Z nahlížení můžeme zjistit, jakým způsobem konkrétní právnická osoba jedná a jaká omezení se na jednající osobu vztahují, případně kdy je vyžadován souhlas nadřízeného biskupa.

Dle CIC 1983 mají obecné i zvláštní světské právní normy týkající se smluvních vztahů stejné účinky i v kanonickém právu. Problematické je však posouzení, zda jsou i vnitřní církevní právní předpisy závazné pro osoby, jež nejsou jejími členy, případně zda obecným soudům přislouchá o těchto věcech rozhodovat. Touto problematikou se opakovaně zabýval Nejvyšší soud a Ústavní soud¹⁸, vždy však s nejasným nebo nejednoznačným závěrem. Jelikož se jedná o složité a rozsáhle úvahy, jež vybočují z tématu této diplomové práce, rozhodla jsem se závaznosti církevních právních předpisů dále nezabývat a soustředit se v následující kapitole na genezi pozemkového vlastnictví těchto subjektů.

¹⁷ Svatý stolec je úřad římského biskupa. V širším pojetí, které definuje i kanonické právo (kánon 361 CIC), zahrnuje nejen papeže, ale celou Římskou kurií. Srov. 331 CIC 1983.

¹⁸ sp. zn. I. ÚS 137/05; sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

3. Historický vývoj pozemkového vlastnictví a specifika církevního pozemkového vlastnictví v průběhu dějin

3.1. Pojetí a význam vlastnického práva a pozemkového vlastnictví v římském právu

Římské pojetí vlastnického práva vlastnictví vyjadřuje jako právní panství, které je všeobecné přímé a výlučné, přičemž jeho předmětem jsou pouze věci hmotné. Pojem panství s ohledem na jeho dnešní konotaci a vyjádření již působí poněkud cize. Římané se však místo teoretických úvah soustředili spíše na praktickou stránku vlastnictví. Ve vztahu k vlastníkovi je zajímavé především, jaká konkrétní oprávnění mu poskytuje a jak je může vůči ostatním navenek přesadit. Vlastnictví bylo chápáno jako souhrn projevů, které teprve společně vyjadřují jeho podstatu. Souhrn vlastnických oprávnění se skládal z následujících složek: *ius possidendi*, *ius utendi*, *ius fruendi* a *ius disponendi*; v dnešní teorii je toto pojetí vlastnického práva označováno za syntetické, s ohledem na fakt, že všechna oprávnění společně překračují pouhý součet oprávnění a jenom společně jsou absolutním vyjádřením vlastnického vztahu. Ovlivnění římským pojetím vlastnického práva je patrné i v novodobých kodexech občanského práva, a to i navzdory mnohaletému historickému vývinu, což lze na jedné straně chápat jako dokonalost práva římského, na straně druhé však jako nedostatek nebo chudost novodobé právní teorie. Římské právo znalo vlastnické právo, tak jak je popsáno výše, pouze jedno. V římských pramenech bylo označováno jako *dominium ex iure Quiritium* – vlastnictví civilní/kviritské. Pouze tomuto civilnímu vlastnictví byla poskytována plná ochrana civilním právem. Subjektem civilního vlastnictví mohl být pouze římský občan, v průběhu jeho vývoje ale vznikaly vztahy, kterým byla poskytnuta obdobná ochrana jako vztahům vlastnickým, která je v kontextu římského práva považována za stěžejní. Pozvolněji se však vyvíjelo vlastnické právo k půdě, s počátky v prvobytně pospolné formě až k postupnému vlastnickému vztahu k pozemku nazvaném *heredium*. Původ slova *heredium* je odvozen od skutečnosti, že tyto pozemky mohli být původně pouze zděditelné a nikoli zcizitelné, a symbolizovali tak kontinuitu mezi jednotlivými generacemi. V dnešní terminologii je *heredium* spíše označením výměry ekvivalentní k 5060 m².

3.1.1. Pozemek v římském právu

V dobách archaických, tak jak tomu bylo i u ostatních antických národů, patřily pozemky, nevyjímaje půdu ornou jakožto nejdůležitější výrobní prostředek, do kolektivního vlastnictví rodu. Rozklad kolektivního a rodinného vlastnictví byl postupný a souběžný s majetkovou diferenciací římského obyvatelstva. Římská státní ideologie původně vycházela z předpokladu, že veškerá půda byla ve vlastnictví státu, navazujíc na historickou tradici o prvotním rozdělení domovních pozemků *hereditum* mezi Římany při založení Říma jeho zakladatelem Romulem. Teprve tato státní půda označována jako *ager publicus* byla následně přidělována jednotlivým občanům do vlastnictví soukromého - *ager privatus*. Vedle mancipačních pozemků nacházejících se na území Itálie – *praedia in solo Italico*, římské právo znalo ještě pozemky provinční, právně považovány také za státní majetek nebo v případě pozemků císařských za pozemky ve vlastnictví císaře. Vztahy k této půdě se obsahově lišily od vlastnictví civilního, a to svým omezením právního panství a navíc i povinností platit zvláštní pozemkovou daň *tributum*. Rozdíly v ochraně právních vztahů k pozemkům italským a k pozemkům provinčním byly postupně stírané a s konečnou platností celkem odstraněny až v justiniánském právu, když byla pozemková daň zavedená hromadně pro všechny pozemky.

3.2. Vlastnické vztahy a pozemkové vlastnictví v středověku

Ve středověku bylo vlastnictví nazýváno různě, rozšířené bylo s ohledem na pořad přetrvávající vliv římské nauky latinské označení *proprietas* a *dominium*, ve střeoevropském prostoru taktéž německá označení jako *Eigenschaft* a *Eigenthum*, překladem pouze jako „*dědictví*“. Podle Hermenegild Jirečka je tento pojem odvozen o slova „*dědina*“, a odráží tak stav někdejšího kolektivního vlastnictví¹⁹. Evropské právní myšlení významně ovlivnil a obohatil také italský profesor práv, komentátor a glosátor Bartolus de Saxoferrato se svojí definicí vlastnického práva. Saxoferrato inspirován římskoprávními texty, se snažil právní vědu teoreticky uchopit a vlastnické právo individualizoval, přičemž důraz kladl zejména na stránku uživatelskou. Jeho žák

¹⁹ JIREČEK, Hermenegild. Slované právo v Čechách a na Moravě. Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století, Praha: K. Bellmann, 1864, s. 268 a 276 a násl.

Baldus de Ubaldis, vycházející ze stejných pramenů se v pojetí vlastnického práva přiklonil k přístupmu mocenskému, který se následně prosadil i v moderní evropské právní vědě, a to zejména vzhledem pro svoji vhodnost při řešení sporů a menší komplikovanosti. Mocenský přístup k vlastnictví odpovídá klasickému římskému pojetí vlastnického vztahu a vlastnictví označuje jako „nejsvrchovanější“ právní moc, jako právo výlučné dispozic. Bartolus de Saxoferrato v snaze rozlišit jednotlivá oprávnění, rozlišoval tři formy vlastnictví a to *dominium directum*, *dominium utile* a *quasi dominium*. *Dominium utile* příznačné pro období feudalismu v sobě nerozlučně zahrnovalo fiduciární vztahy mezi pánem jakožto vrchním vlastníkem seniorem a jeho vasalem, kdy pán jako vlastník pouze propůjčuje k užívání objektu lenního vztahu výměnou za souhrn povinností *fidelitas* odvozených od věrnosti vasala, kterou je vázán.

3.2.1. Feudální společenství a *dominium utile*

Užitkové vlastnictví *dominium utile* bylo v lenním systému základním pilířem feudálního společenství, společenství založeném na vlastnictví půdy, zemědělské činnosti a naturálním hospodářství. Panovníkům zajišťovalo zejména stabilitu a bezpečnost v jejich zemi. Předchůdce feudálního zřízení můžeme hledat v rozpadajícím se římském společenství, které muselo nevyhnutně řešit potíže s nedostatkem lidských zdrojů v zemědělství, což následně nepřímou vyústilo k jeho zániku. Základem každodenního středověkého života a zdrojem obživy se pro podané stala zemědělská půda. Byl to právě její nedostatek, jež podmínil kolonizaci dalších území spočívající v odlesňování, což mělo za následek nevratnou revoluční změnu podoby celé krajiny, zejména té venkovské a přesuny venkovského obyvatelstva. Koncem 11. století se i na našem území začíná postupně formovat elitní vrstva šlechty, vzniklá z knížecí družiny. Z družníků knížete se postupně stávali vznešení „*nobiles*“, kteří byli za svoje věrné služby kromě zapojení do řízení a správy odměňováni i půdou a jinými majetky, což jenom prohlubovalo jejich další zájem o pozemkové vlastnictví (alodiální držba), čímž se postupně vytvořila vrstva tzv. pozemkové šlechty. Právě zde můžeme spatřovat původ genealogických řad - urozených rodů, v rámci kterých budou následně přidělené pozemky převáděny i na další dědice rodu. Tímto způsobem se šlechta postupně stabilizuje i na území českých zemí. Větší majetky byli většinou

rozdobené, skládaly se z několika vesnic, a to i prostorově vzdálených. Rozptýlení pozemků bylo výhodné, neboť snižovalo riziko v případě přírodních kalamit či ozbrojených nájezdů. Počátkem 13. století bylo postavení některých šlechtických rodů natolik pevné, že jejich vliv byl patrný během celého českého středověku a postupně oslaboval jednotu a sílu panovníka. Budováním hradů se šlechta geograficky vymezovala přidělené území Feudální společenství založené především na vztahu věrnosti *fidelitas* k panovníkovi, se s polevující věrností šlechty začalo postupně rozpadávat.

3.2.2. Postavení církve v středověké společnosti

Eminentní postavení křesťanské církve v středověké společnosti, na úrovni diametrálně odlišné té dnešní, jednoducho nelze odepřít. Instituce, která byla schopna přežít i zánik západoorímské říše, se v středověku stala neodmyslitelnou součástí každodenního života a mnoha způsoby zasahovala nejenom do jejího fungování, ale i myšlení lidí z různých společenských vrstev. Heslo středověké společnosti „*Modli se a pracuj*“, pouze podtrhuje tuto skutečnost. Vzhledem k nesmírně těžkému a nejistému životu podaných, kteří tvořili výraznou většinu obyvatelstva, není překvapující, že tito se mnohdy upírali k víře v posmrtný život. Hierarchické uspořádání středověké společnosti bylo odrazem učení o trojím lidu – duchovenstva, šlechty a poddaných, ke konci 13. století pak lze zaznamenat vznik nové skupiny měšťanství. V právním slova smyslu lze o vlastníku půdy mluvit pouze v případě panovníka jako jediného „*rex ministr Dei*“, povaha vztahu ostatních subjektů k majetku, a to především zemědělské půdě, mohla být po formální stránce vnímaná pouze jako vyšší, či nižší forma držby, omezená co do užívání i používání. V praxi se však tato *de iure* vyšší forma držby vnímala *de facto* jako vlastnictví, označované jako svobodná držba. Svobodná desková držba byla příznačná i pro církve jako celek.

3.2.3. Středověké pozemkové vlastnictví církve

Postavení duchovenstva v středověké hierarchii bylo tedy zajištěno pouze právní a majetkovou ochranou poskytovanou panovníkem. Postavení katolické církve bylo zcela závislé na panovníku, který ji mocensky ovládal, v důsledku čeho byla

považována za jednu ze složek státní správy a již od počátku se úzce vázalo ke státoporným silám. Christianizace českého státu přicházela z německých oblastí a postupně přebírala i jejich germanistické pojetí pozemkového vlastnictví zahrnující institut vlastnických kostelů jakožto majetkového postavení kostelů a případně i klášterů. Dle germanistů sakrální stavba stojící na pozemku vlastníka patří vlastníku se vším všudy, tedy jak v temporálním, tak spirituálním ohledu²⁰, co vlastníku pozemku umožňovalo prosazovat téměř neomezený ekonomický, ale i mocenský vliv na duchovné vedení – vlastnického kněze, který byl však v souladu s křesťanskými normami vysvěcen biskupem a tudíž formálně spadali pod jeho vedení, co však nebylo respektováno. Církevní majetek tedy nebyl považován za nedotknutelný a příležitostně byl propůjčován jako léno²¹. Zřízení vlastnického kostela představovalo pro vlastníka pozemku mnohdy velmi výhodnou a profitabilní záležitost. Umožňovalo mu majetkový celek plně využívat (k prodeji, pronájmu či postoupení), převést v rámci dědictví a kromě toho bylo rovněž chráněno samotným církevním právem. Samozřejmě, nelze opomenout stránku duchovní, když vystavění kostela bylo jakožto záslužný čin odměněno posvěcením celé rodiny a nebeským vykoupením. Příjem duchovního byl tvořen pouze zvláštním příjmem ve prospěch církve tzv. desátků, jehož výše závisela od rozlohy jednotlivých pozemků. Klíčové pro další vývoj církevní správy bylo například založení pražského biskupství. Je nutno si uvědomit, že zřízení biskupství v 10. století zahrnovalo ekonomicky náročnou a složitou správu. Ke své existenci potřebovalo především dostatečné hmotné zabezpečení, k čemuž ale církevní dávky- desátky, nebyly ani zdaleka dostačující, právě proto byla zvolena cesta věnování rozsáhlých pozemků s lidmi.

Církev postupně výrazněji projevovala odpor vůči této laické investituře a césaropapistickým tendencím. Církevní odpor vyvrcholil v roce 1222 tzv. konkordátem wormským. Na základě konkordátu mezi Přemyslem Otakarem I. a pražským biskupem Ondřejem I., Přemysl Otakar I vydal po zprostředkování ze strany papeže Honorio III., Velké privilegium české církve, které bylo jistým kompromisem a do značné míry vyřešilo postavení autonomní církve a jejich institucí v poměru k panovníkovi a světské moci. Příslib panovníka, že se vzdá zásahů do volby biskupů, byl podmíněn právem účasti osobně nebo prostřednictvím svých vyslanců.

²⁰ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. s. 87.

²¹ BIRNSTEIN, Uwe; EBELOVÁ, Ivana. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, 1998. s. 112-113.

V návaznosti na přijetí konkordátu, společně s dalšími navazujícími dokumenty, došlo k definitivnímu zániku institutu vlastnických kostelů. Tím došlo k proměně vlastnického práva redukcí na pouhé patronátní právo. Z původního vlastníka se stal patron s omezenými právy a povinnostmi vůči kostelu. Některým církevním institucím, a to především klášterům, se podařilo přimět jejich zakladatelé, aby na ně byli převedeny práva z patronátu. V důsledku této inkorporace se osobou oprávněnou i povinnou stal subjekt církve, což přineslo výrazné posílení zejména katolické církve ve společnosti. Posílení ekonomické pozice církvi mělo za následek relativní nezávislost na orgánech státu a omezení vnějších zásahů do správy církevních držav. Do roku 1230 církev do své faktické správy nabyла celkem přes 1000 vesnic, přes 600 poplužích, vinic a lesů, mimo to dále různé nemovitosti jako kostely a kaple.²² V průběhu 13. a 14. století se výměra církevního majetku zvětšila ještě o něco. Dle náboženského učení však patřil všechn církevní majetek Bohu, patrony a duchovními mohl být pouze spravován v jeho prospěch.

3.2.4. Patronátní právo

„Patronátní právo jest souhrn práv i povinností, které nezávisle na hierarchickém postavení přísluší nějaké osobě vzhledem ke kostelu nebo k církevnímu úřadu na základě zvláštního právního důvodu“²³.

Subjektem patronátního práva se však kromě církevních ústavů stávali i různé jiné veřejně prospěšné benefícia, jako například školy nebo knihovny. Patronátní vztah vznikl při prvním založení církevního úřadu nebo jakéhokoliv jiného beneficie, a to poskytnutím pozemku, vystavěním, případně poskytnutím jiných hmotných prostředků potřebných při zřízení. Do poloviny 16. století, až do zasedání Tridentského koncilu, byl původ patronátního práva spojen také s udělováním výsad biskupy nebo papežem a uznáváno bylo i konstitutivní vydržení.

Subjektem patronátního práva, mohla být pouze osoba, a to jak fyzická, tak právnická, způsobilá k právům církevním. Vyloučení byli všichni nekřesťané, kacíři a

²² MIKLÍK, Josef Konstantin. *Theologie dějin*. V Olomouci: Dominikánská edice Krystal, 1940. Soukromé tisky Dominikánské edice Krystal. s. 56.

²³ NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4., [Oedem-Práh]. Fotoreprint. Praha: Paseka, 2001. BS. 330.

osoby z církve exkomunikované. Povinnosti plynoucí z práva patronátního však musely být dodržovány i nekřesťany. Patronát, který byl s nemovitostí spojen jako trvalé oprávnění a převládal v zemích rakouských, se nazýval *ius patronatus reale*. Patronáty spojeny s příslušnou osobou se nazývaly *ius patronatus personale*. Další dělení patronátů se zabývalo povahou vzniku (na základě duchovního postavení *ius patronale ecclesiasticum*, nabytý a držený laikem *ius patronale laicale*), mnohosti subjektů (přislýchající jedné osobě *ius patronale singulare*, více osobám solidně *ius patronale in solidum*, spolupatronát *ius patronale compatronatus*), obsahem oprávnění (neobmezený *ius patronale illimitatum*, obmezený *ius patronale limitatum*), označením poměrů (zeměpanský nebo fiskální). Převody patronátního práva byly ovládány zásadou bezplatnosti, porušení této zásady by naplňovalo skutkovou povahu svatokupectví, neslučujícímu se s křesťanskými hodnotami. Pokud to povaha věcného patronátu *ius patronale reale* dovozovala a nepříčila se povaze fundace, bylo možno jej převést i bez nemovitosti, dle pravidel *ius patronale personale*. Podobně se postupovalo i při převodech nemovitostí a statků s výhradou patronátů, při jejich prodeji nekřesťanům, zůstávalo váznoucí patronátní právo zatěžující nemovitost vyhrazeno panovníku. Patronát měl ve vztahu k pozemkům akcesorickou povahu. V případě ideálního rozdělení pozemku měl vůči ostatním spoluvlastníkům povahu *ius patronale compatronatus*, při vlastnictví děleném přecházel pouze na toho, komu pozemek připadne, v případě, že byl pozemek součástí věna, přecházel na manžele.

Nemovité majetky ústředních orgánů církevní správy a většiny klášterů byli intabulovaní v deskách zemských vedených zemským soudem. Církevní právnické osoby si k vkladu vlastnického práva byli povinny vyžádat předběžný souhlas panovníka²⁴. Zatímco rozsáhlejší pozemky ve vlastnictví církve spadající pod biskupství, kláštery spadaly pod podobný nebo stejný právní režim jako běžné pozemkové vrchnosti. Církevní majetek na úrovni místní měl formy záduší *bona fabricae* - příjmy k zabezpečení a nákladů spojených s bohoslužbou a údržbě kostela; nebo obročí *bona beneficium* - příjmy spojené s úředními a správními povinnostmi.

Svojí povahou spadalo právo patronátní do oblasti veřejného práva, neboť bylo ovládáno nikoli zásadou soukromého prospěchu patrona, ale veřejným zájmem církví. S nástupem reformatismu, lze v přístupu k patronátnímu právu pozorovat narůstající

²⁴ KŘÍŽ, Jakub. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 7.

vliv velkostatkářů, který se postupně stupňuje. Ambiciózní vyšší i nižší šlechtu upoutala především sekularizační složka husitského programu, který katolické církvi vytýkal její zálibu ve vnější okázalosti a touze po moci. Likvidaci mnohoobročnictví a požadavky na nemajetnost kléru posléze podpořila ostatně i česká aristokracie, kterou snad ještě víc jako politická moc lákaly rozsáhlé církevní majetky. Církevní instituce, dříve vlastnily zhruba třetinu veškeré půdy v království, v průběhu husitských válek však ztratily téměř 90 % svých původních statků.²⁵ V důsledku husitských válek byla rozvrácená hustá síť farností, vyhnány byly stovky kněží a řeholníků. Podstatné části církevních pozemků se rovněž zmocnili katoličtí páni a rytíři, kteří jejich zabrání odůvodňovali ochranou před husity. Výnosy ze zemědělské půdy pak měly pouze kompenzovat jejich nutné válečné výdaje. Zábory a sekularizace církevních majetků zcela obešly Slezsko, Lužice a pohraniční oblasti osídlené převážně německým etnikem. Zabraný církevní majetek byl tvořen dvěma kategoriemi: první tvořily pozemky a stavby sloužící k hospodářskému zabezpečení duchovenstva; druhou tvořily objekty sloužící k pastoračním a liturgickým účelům. Prostředky získané prodejem zabraných církevních majetků byly použity na válečné účely.

Během českého stavovského povstání v letech 1618-1620 přišla katolická církev o další svoje statky, jejich zabrání však bylo bělohorštími vítězi považováno za nulitní od samého počátku. Vlastnické právo jiných subjektů k církevním majetkům nabyté v letech 1618-1620 bylo ze zemských desek jednoduše vymazáno. K ostatním majetkoprávním nárokům z dob husitských, se stát postavil zdrženlivě a omezil se pouze na zkrácené naturální restituice.

²⁵ VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan. Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 1997. s. 19.

3.3. Postoj k pozemkovému vlastnictví v období novověku a nástup osvícenství

Nástup osvícenství byl hluboce ovlivněným anglickým filosofem Johnem Lockem a jeho teorií o společenské smlouvě a přirozeném stavu, který spojuje s přirozeným vlastnickým právem a elementárním sebevlastnictvím. Dle Lockeho se někoho majetkem věc stává ve chvíli, kdy člověk vynaloží nějakou práci, aby ji získal, a tím vyňal ze světa, který patří všem rovným dílem. Rovností lidí byla inspirována i Deklarace práv člověka a občana, politický manifest francouzské revoluce přijatý dne 26.8 srpna 1789 francouzským ústavodárným shromážděním, kde se v článku XVII. vlastnictví definuje následovně „*Vlastnictví je nedotknutelným a posvátným právem, nikdo ho nemůže být zbaven kromě případu, kdy by to vyžadovala zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a pod podmínkou spravedlivého a předchozího odškodnění*“.

Přirozenoprávním myšlením, a to zejména tezí Jean-Jacques Rousseau o rovnosti všech lidí a zdůrazněním přirozeného práva, byl následně ovlivněn také celý proces tvorby OZO. Snahy o komplexní úpravu občanského práva sahají až do poloviny 18. století, kdy v důsledku prudkého rozvoje hospodářství, které sebou přineslo změny v rozložení společenských sil, a do té doby stále platné městské právo z 16. století upraveno Koldínovým zákoníkem již dále nebylo schopné vyhovovat novým společenským poměrům. Inspirovány rovněž římským právem byly práce na OZO ukončeny v roce 1787 a dne 1. června 1811 byl vyhlášen patentem pro veškeré německé dědičné země rakouského mocnářství, čím došlo také k zrušení dřívější právní úpravě. Neomezené moderní pojetí vlastnictví v OZO, kterého základní definici kopíruje i dnešní ObčZ, ve svém prvním znění ještě pořád obsahovalo úpravu děleného vlastnictví, kterého bylo jedním z posledních pozůstatků feudální koncepce vlastnických vztahů. Pod tlakem ekonomického rozvoje však došlo po roce 1848 k změnám i v oblasti děleného vlastnictví, které byly ze zákoníku definitivně vypuštěny alodifikačními zákony. K převzetí OZO na českém území bývalého Rakouska-Uherska došlo zákonem z 28. října 1918.

3.3.1. Josefské reformy v oblasti pozemkového vlastnictví

V období rekatolizace byl také dořešen systém financování farností opírající se o patronátní práva, který bez význačných obměn pak přetrval až do první poloviny 20. století. S nástupem josefského absolutismu, kterému předcházely jisté náběhy již za vlády Marie Terezie, jsou hegemonie státu nad církví a zásahy patronů do jejich majetkové oblasti natolik výrazné, že patronátní právo ve vztahu k církvím upravuje téměř výlučně pouze jejich povinnosti na úkor úbytku práv. Vše ve snaze Josefa II. podřítit církev pod státní moc. Josef II. náboženství vnímal toliko jako prostředek podpory státní moci, a neschvaloval náboženství podporováno státní mocí²⁶. Josef II. ovlivněn ideami racionalismu, které ostře kontrastovaly s barokní okázalostí náboženských slavností, završil řadou radikálních reformů snahy započaté jeho matkou Marií Terezií. Na základě patentu vydaném Josefem II. dne 29. listopadu 1781, mělo dojít k zrušení všech klášterů, jež se nezabývaly veřejně prospěšnou činností, jako je školství a vyučování, věda, péče o staré a nemocné, zemědělství nebo řemesla²⁷. Patent byl dne 12. ledna 1782 následován tzv. prvním sekularizačním reskriptem, který byl jeho konkretizací a obsahoval základní zásady uplatňované při rušení klášterů. Cílem panovníka bylo prostřednictvím sekularizace klášterních majetků zefektivnit chod církevních institucí, a tím nepřímě i chod samotného státu. V několika vlnách byla tímto způsobem postupně zrušena víc než jedna třetina, z původního počtu cca 2000 klášterů. V mnoha případech přitom nebyl nijak zohledněn náboženský či kulturní význam těchto institucí. Zásady při rušení klášterů zhmotněné v prvním sekularizačním transkriptu, však zůstali částečně opominuté a v některých případech byli upřednostněny osobní zájmy jednotlivců. Zabavený církevní majetek byl následně vložen do speciálních náboženských fondů pro Slezskou Moravu a Čechy, za účelem postupného vybudování celostátní sítě farností a financování duchovních. Ostatní majetek byl zapisován do zemských desek, společně s majetkem šlechtickým. Další pozitivní přínos strategického budování farností se odrazil v oblasti školství, paralelně se zavedením povinné školské docházky, tak aby bylo školní zařízení rovnoměrně dostupné, nejčastěji přímo v objektech kostelů, pod

²⁶ NĚMEC, Damián. Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma válkami. In Koucká, Ivana – Papajík, David (ed.). *„Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938“*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 48.

²⁷ HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu: ke zrození novodobé české kultury*. Praha: Academia, 1987. s. 122.

vedením farářů. Obdobné tendence byli následně patrné téměř ve všech státech západní Evropy, podnícené zejména ideami Velké francouzské revoluce. V tomto směru, lze říct, že Josef II. předběhl svoji dobu k prospěchu svého lidu.

Právním nástupcem náboženských fondů se později stal jediný Náboženský fond *fundus religionis*, resp. později Náboženská matica. Samostatná právnická osoba *sui generis* patřící do kategorie veřejných fondů spravovaných státem, a to většinou prostřednictvím zemských úřadů a finanční prokuraturou. V první řadě měl být sekularizovaný církevní majetek využíván pro zvláště prospěšné státní potřeby, pouze v případě, že stát nedokázal předmětný majetek řádně a hospodárně využít, měl být majetek za co nejvyšší cenu prodán a výtěžek odveden do duchovních složek církve. Duchovní byli považováni za státní úředníky, plnící státní úkoly na jeho náklady. Duchovní správci byli například pověřeni vedením matriční agendy. V důsledku neefektivní správy se ale systém původních náboženských fondů dostal do krize a hmotný substrát tvořen jednotlivými statky byl postupně rozprodán ve prospěch vrcholných politiků, šlechtických rodů nebo dvorských kruhů.

Původní idea vytvoření Náboženské matice, byla částečná správa majetku římskokatolické církve a výnosů z něho pro její vlastní potřeby. Jak je patrné z výše uvedeného, politika Josefa II. obsahovala výrazné složky veřejného dozoru nad organizační činností církví, a to především v oblasti dispozice s nemovitým majetkem. V desetiletích následujících po smrti Josefa II. byl veřejný dozor nad církví střídavě uvolňován a zotřčován.

3.3.2. Obecný občanský zákoník

OZO obsahoval pouze obecnou úpravu vlastnického práva a nečinil rozdíl mezi vlastníky a nerozlišoval vlastnictví na veřejné, soukromé, popřípadě jiné. Církevní majetek upravovalo pouze Ustanovení § 1472 OZO vztahující se na speciální vydržecí dobu týkající se „statků církví“, z čeho můžeme dedukovat, že OZO přímo předpokládal, že vlastníkem tohoto majetku byly církve. Tento argument dále podporuje fakt, že v případě pozemkových reforem právní předpisy výslovně vylučovaly nabytí vlastnického práva k půdě formou přidělu ve prospěch cizích státních příslušníků.

3.3.3. Konkordát mezi Rakouským císařstvím a Svatým stolcem

S koncem napoleonských válek docházelo k postupnému rozvoji hnutí bojujících za národní obrození slovanských národů, ve kterých mnohdy zaujali vedoucí postavení kněží, usilující mimo jiné i o odstranění nadvlády státu nad církví²⁸. Éra absolutismu doznala změn v revolučním roce 1848, kdy narůstající vliv hnutí bojujících proti absolutismu dosáhl svého vrcholu a císař Ferdinand I. musel přistoupit k příslibu postupného přetvoření Rakouského císařství v konstituční stát. Společně s vydáním Stadionovy ústavy ze dne 4. března 1849, došlo také k vydání prováděcích předpisů a konkretizaci patentu č. 152/1848, kterým byli zrušeny veškeré feudální břemena spočívající také v odebrání desátků církevním institucím s příslibem, že za tyto bude co nejdříve vyměřena adekvátní náhrada.

V revoluční atmosféře došlo dne 18. srpna 1855 mezi Apoštolským stolcem a rakouským císařstvím k uzavření konkordátu upravujícímu poměry státu a katolické církve. Byl postaven základ tzv. unie trůnu a oltáře, která na jedné straně upevnila postavení katolické církve, na straně druhé ji připoutala k vládnoucí moci. Konkordát publikován pod č. 195/1855 ř.z., totiž ve svém článku XXIX. deklaroval, že katolická církev je nejenom oprávněná vlastnit movitý a nemovitý majetek, ale je také oprávněná jej jakýmkoliv zákonným způsobem získávat, což v té době nebylo žádnou samozřejmostí. Konkordát dále deklaroval, že majetek Náboženského fondu a církve jsou vlastnictvím církve spravovaným pod jejím jménem a pod jejím vrchnostenským dozorem. Výkonem správy církevního majetku měly být zmocněny osoby pověřené přímo katolickou církví. Stát si však jako donátor dotací poskytovaných z veřejného rozpočtu vymínil, že pověřený správce je oprávněn majetek zcizit nebo zatížit značným břemenem pouze po předchozím souhlasu Rakouského císařství nebo jeho zmocněnce. Poskytování finanční podpory pro církevní účely, neopravňovalo k právu s církevním majetkem libovolně nakládat, ani právo k jednostranným právním aktům jako konfiskace nebo sekvestrace²⁹. Církevní majetek mohl být užíván pouze ten, komu toto právo přiznala samotná katolická církev, resp. jí pověřená osoba.

²⁸ NĚMEC, Damián. Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma válkami. In Koucká, Ivana – Papajík, David (ed.). *„Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938“*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 48

²⁹ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004, s. 30-31.

Podrobněji byla dispozice s církevním majetkem upřesněna v nařízení ministerstva kultu a vyučování, implementací čl. XXX. Konkordátu. S pozemky větší hodnoty mohla katolická církev disponovat pouze po souhlasu příslušných orgánů habsburské monarchie. Dle hodnoty pozemků souhlasy udělovali vzestupně zemský úřad, ministerstvo kultu a vyučování, panovník. Prováděcí nařízení ministerstva kultu a vyučování dále stanovovalo, že v případě pozemků značné hodnoty uděloval kromě panovníka souhlas také Apoštolský stolec a následný knihovní vklad vlastnického práva k těmto statkům mohl být proveden pouze na základě výslovného prohlášení místodržitelství. Konkordát byl vnímán jako vyvrcholení snahy o uspokojení křivd ze sporu o náboženské a studijní fondy, mezi středoevropskou habsburskou monarchií a církví. Konkordátem bylo jasně stanoveno, že vlastnické právo k majetku spravovanému náboženskými fondy svědčí katolické církvi a stát je může nanejvýš jejím jménem spravovat. Jelikož bylo předchozí hospodaření státu s náboženskými dlouhodobě ztrátové, zavázal se František Josef I., že církvi bude ze státního rozpočtu poskytován příspěvek za účelem eliminace tohoto schodku.

V roce 1867 byl v rámci přechodu k ústavnosti vydán zákon č. 142/1867 ř. z., o všeobecných občanských právech, který garantoval každé zákonem uznané církvi a náboženské společnosti právo držet a užívat majetek v mezích stanovených zákonem. Nabývání a dispozice s pozemky mohlo být na základě zákona omezeno pouze ve prospěch veřejného zájmu; k vydání příslušného zákona stanovujícímu tyto meze však nikdy nedošlo. Příslušné ustanovení přijatého v době schválení prosincové ústavy omezující nabývání a dispozici s majetkem církvi však bylo v rozporu s Konkordátem z roku 1855 mezi Svatým stolcem a Rakouským císařstvím. K jeho vypovězení ze strany císařství došlo dne 30.7.1870, v reakci na výsledky vatikánského koncilu, kde došlo k vyhlášení tzv. „dogma o papežské neomylnosti“. V roce 1874 bylo poslanecké sněmovně ministrem kultu a vyučování předloženo několik návrhů inspirovaných v té době probíhajícím *kulturkampfem*, upravujících financování katolické církve pod zvýšeným dozorem státu. Zákon č. 50/1874 ř.z., o vnějších poměrech církve katolické, církevnímu majetku přiznával vyšší stupeň státní ochrany, která se následně promítla i do řízení exekučního ve formě částečné exempce církevního majetku. Zákon okrajově upravoval rovněž právo patronátní a přechody majetku v případě zániku řeholního řádu nebo kongregace. V katolickém prostředí byl tento zákon kupodivu přijímán relativně poklidně. Dalším zákonem souvisejícím a inspirovaným *kulturkampfem* byl

zákon č. 51/1874 ř.z., o příspěvcích do náboženského fondu. Zněním zákona o příspěvcích do náboženského fondu se pak v roce 1949 inspiroval i komunistický režim při procese tvorby zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Zákonem o hospodářském zabezpečení církví byla stanovena příspěvková povinnost církevních právnických osob do zemských náboženských fondů „na zlepšení příjmů duchovenstva na vinici Páně pracujícího“ ve smyslu § 1 Zákona o příspěvcích do náboženského fondu. Příspěvkovou povinností se podařilo zabránit kolapsu těchto fondů, které se v kritickém stavu ocitly v důsledku špatné státní správy. Výkonem farní agendy byly na základě nařízení č. 5/1878 ř. z., pověřeny orgány obce. Zahrnoval-li farní obvod více obcí, vykonávaly působnost farní osady zastupitelstva těchto územně samosprávných korporací.

Bylo obecně proklamováno, že zvýšený dozor nad církevním majetkem je především prostředkem ochrany před jeho zmenšováním a to ve prospěch obecné prospěšnosti, tak aby mohl církevní majetek i nadále sloužit kultovním účelům. V praxi se však o faktickém vlastnictví církví k pozemkům nepochybovalo, církvemi zřízené právnické osoby byly jakožto vlastníci zapsané ve veřejných knihách, u většinou v deskách zemských, u menších objemů po roce 1871 v pozemkových knihách. Právní praxe této doby na rozdíl od stavu po roce 1948, proto jen stěží mohla považovat církevní majetek za vlastnictví veřejně, byť i jeho zvláštní druh. Právní řád předlitavský recipovaný do českých zemí, na rozdíl od francouzské teorie a praxe, oficiálně neuznával teorii veřejného vlastnictví *domaine public.*, Tuto myšlenku podporují rovněž historici a právníci Antonín Hobza a Josef Tureček, když sami uvádějí, že „nabývání tzv. církevního majetku, jeho pozbývání i všechny právní změny následkem právních jednání řídí se u nás výlučně právem občanským“.³⁰

3.4. První republika a první pozemková reforma

Vytvoření samostatného československého státu bylo výsledkem rozpadu rakousko-uherské monarchie v návaznosti na konec první světové války. Ve snaze zachovat alespoň částečnou právní kontinuitu byl recepční normou - zákonem č. 11/1918 Sb. z a n., až na výjimky přijat právní řád Rakousko-Uherska. Hlava nového samostatného státu, prezident Masaryk, se rozhodl zachovávat vůči katolické církvi

³⁰ HOBZA, Antonín; TUREČEK, Josef. *Úvod do církevního práva*. Praha: vl.nákl., 1929.

přísnou neutralitu³¹. I přes počátečné snahy a úvahy o provedení odluky inspirované francouzským právním řádem formou vyvlastnění církevního majetku bez náhrady; k žádné transformaci v důsledku vzniku nového státu nakonec nedošlo.

Zásadním zlomem do majetkových poměrů nejen katolické církve bylo až provedení pozemkové reformy, souběžně i s dalšími evropskými zeměmi. Jednalo se o celkem 12 evropských států – Bulharsko, Estonsko, Jugoslávie, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko a Řecko.

Dle sčítání obyvatel v roce 1921 bylo v Čechách 78,2 %, na Moravě 90,9 % a ve Slezsku 83,9 % katolíků, při celostátním průměru 76,2 % obyvatel hlásících se k římsko-katolickému vyznání. Tento celostátní průměr snižovala jednak protestantská minorita na Slovensku a hlavně obyvatelstvo východního Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde zcela převládalo řecko-katolické vyznání nebo pravoslaví.³²

3.4.1. Pojetí a účel pozemkové reformy

Pozemková reforma na území Československé republiky probíhala ve dvou etapách. Vyvolána byla souhrnem sociálních a hospodářských příčin, které byly nerozlučně spjaté se samotnou zemědělskou výrobou. Nevratným způsobem pak ovlivnila další vývoj československého zemědělství a charakter vesnic. V duchu požadavků nacionalistické masy na „odčinění křivd Bíle hory“ byl v letech 1918 až 1920 Národním shromážděním Československé republiky přijat soubor zákonů, které upravovaly jak parametry, tak i samotný průběh pozemkové reformy. První úvahy o pozemkové reformě se objevily již před 1. světovou válkou a vyvolány byly zejména nerovnoměrným rozdělením zemědělské půdy na územích Českých zemí a Slovenska. Před zahájením pozemkové reformy bylo v roce 1918 zjištěno, že zhruba jedna polovina veškeré půdy na území Československa je tvořena zemědělskou půdou. Téměř jedna třetina výměry půdního fondu v Českých zemích byla v rukách pouze 236 velkostatkářů, na Slovensku byla situace ještě nepříznivější. Většina velkostatků byla ve vlastnictví cizí šlechty nebo právě církvi. Lze konstatovat, že geneze církevního nemovitého majetku byla díky relativně bohatému množství dochovaných

³¹ HALAS, František X. *Neklidné vztahy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium. s. 38-39.

³² HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, s. 38-39.

pramenů zmapována podstatně podrobněji a lépe než tomu bylo u držav šlechtických. Na druhé straně je téměř nemožné srovnávat a zjednodušovat majetková práva církví 19. a 20. století s právními zvyklostmi panujícími ve středověku nebo v době absolutistické monarchie.

3.4.2. Církevní pozemky a první pozemková reforma

Nemovitý majetek katolické církve v Československé republice činil 420 000 ha, z toho 265 000 ha na území českých zemí. Pozemkový majetek far a klášterů tvořilo dalších asi 50 000 ha. Celkově však bylo pozemkovou reformou postiženo asi 380 000 ha církevní půdy.³³ Právní názory na pozemkovou reformu nejsou dodnes jednoznačné. Panující neshody ohledně přínosů pozemkové reformy mohou být částečně ovlivněny i tím, že pozemková reforma byla provedená ve spěchu a politicky vyhocené situaci. Ostrá kritika se snesla hned v prvních letech její realizace. Negativní postoj, samozřejmě, projevil i samotný Vatikán. Samotná katolicky orientovaná Československá strana však nemohla nahlas projevit svůj nesouhlas s provedením pozemkové reformy, neboť by se tak vystavila riziku ztráty své většinové rolnické základy. Skutečným cílem pozemkové reformy mělo být především snížení sociálního napětí na venkově a utlumení revoluční nálady, na rozdíl od ruského konfiskačního provedení. I když pozemkovou reformu fakticky odstartoval na jaře roku 1919 Záborový zákon přijatý pod č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů, již první ze série zákonů, Zákon o obestavení velkostatků přijatý dne 9. listopadu pod č. 32/1918 Sb. z. a n., stanovil:

“Každé zcizení mezi živými, jakož i zastavení a reální zatížení smluvní i exekuční statků zapsaných do desek zemských bez svolení úřadů pro správu zemědělskou jest neplatné. Zápisy do zemských desek o právních jednáních uvedených v § 1, jež pocházejí ze smluv datovaných před platností tohoto zákona, jsou nepřijatelné”.

Zákon o obestavení velkostatků zatím neřešil otázku výměry, zaměřil se pouze na obestavení statků zapsaných do zemských desek. Základní tezí pozemkové reformy byl přesun takzvaných velkých pozemkových majetků na střední a malé vlastníky, otázka výměry však byla specifikovaná až dalším v zákoně. Velkými pozemkovými

³³ SUCHÁNEK Radomír: *Modus Vivendi*, in: TRETERA Jiří: *Revue církevního práva*. Praha: 2002, s. 206.

majetky se v souladu s ustanovením § 2 Záborového zákona rozuměly soubory nemovitostí s právy, nerozlučně spjatými s jejich držbou, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům převyšovala 150 ha půdy zemědělské - rolí, louk, zahrad, vinic, chmelnic; nebo 250 ha půdy vůbec. Postiženy byly i majetky menší, v případě, že existovala naléhavá potřeba půdy anebo nedostačovaly pozemky zabrané, případně vyžadoval-li to obecný zájem ve smyslu § 14 Záborového zákona. Strany klerikální společně se stranami sdružujícími velkostatkáře byly, samozřejmě, již od počátku v opozici proti pozemkové reformě. Žádná ze stran však nemohla proti reformě vystoupit nahlas, jelikož to bylo v rozporu se zájmy většiny jejich voličů. Už samotné právní pojetí církevního majetku bylo citlivou záležitostí. Prvorepublikové právo však s pojmem církevní majetek aktivně operovalo. Církevní majetek byl uznáván taktéž nejvyššími soudními institucemi, civilními i správními. Výslovnou zmínku o církevním majetku v zákoně najdeme například v ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 318/1919 Sb., o zajištění půdy drobným pachtýřům (ve znění novely č. 311/1920 Sb.):

„Statky církevními ve smyslu tohoto zákona rozumějí se nemovitosti kterékoli církve nebo náboženské společnosti vůbec (pozemky kostelní, zádušní, farní obroční apod.)“.

Nemovitý majetek věnovaný v rámci dědického řízení nadačním církevním fondům byl dle judikatury jměním účelovým a svou samostatnost a právní subjektivitu si zachovával právě díky svému využití výhradně k účelům církevním. I když majetek právně spadal pod statky církevní, dle Zákona o zajištění půdy drobným pastýřům byla jeho správa vykonávána odděleně od ostatního jmění církevního.³⁴ V souladu s nadačními listinami měli sice kanovníci nárok také na výtěžky plynoucí ze správy církevních statků, jejich podstata ale náležela do vlastnictví církevních právnických osob.³⁵

V případě katolické církve bylo problematické, zda se měla pozemková reforma vztahovat na církevní majetek jako celek, nebo pouze na nemovitosti ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob. Dle judikatury Nejvyššího soudu byl jměním církve katolické soubor všech věcí a práv mající majetkovou cenu

³⁴ Rozhodnutí NS ČSR R II 328/20

³⁵ Rozhodnutí NS ČSR R II 135/21

trvale s ní spojen svým účelem, a to prostřednictvím jejich církevních ústavů. I když platné právo těmto ústavům přiznávalo zvláštní právní osobnost, soud výslovně poukázal na jejich podřízenost většímu organismu církve zdůrazňující zároveň zásadu solidarity vůči tomuto celku. Měl to být právě společný účel jednotlivých majetkových podstat jmění církevního, sloužící potřebám a prospěchu církvi, jež vtiskl celému majetku církve římsko-katolické ráz jisté singularity.³⁶ Důvodová zpráva k Zákonu o vnějších poměrech církve katolické také uváděla, že právní individualita jednotlivých církevních ústavů nedosahuje takové samostatnosti, a to ani samostatně, ani vůči sobě navzájem, jaká se vyskytuje u jiných právních subjektů (právnických nebo fyzických) a jmění jednotlivých církevních ústavů slouží účelům církevním pouze jako celek. Zásada jediného právního subjektu vycházela také z can. 1518 CIC/1917, když za jediného vrchního vlastníka katolického majetku považovala pouze papeže. V souladu se zásadou jednotnosti Vatikán dále trval na tom, aby o přesunech církevního nemovitého majetku rozhodovali pouze zainteresováni preláti v rámci vnitrocírkevního jednání. Z obavy před zpochybněním pozemkové reformy samotným Vatikánem však Státní pozemkový úřad odmítl princip jednotnosti a každý církevní subjekt byl chápán jako samostatný.³⁷ Tím dal stát jasně najevo, že i církevní majetek je nutno chápat jako majetek Československé republiky a tudíž podléhá i jejím zákonům.

Záborový zákon schválený dne 16. dubna 1919 prováděl první pozemkovou reformu v nejširším rámci a jako vůbec první pracoval s pojmem *zábor*. Použití pojmu *zábor* bylo výsledkem kompromisu mezi pravici a sociální demokracií Národního shromáždění. Upuštěno bylo od použití pojmů *výkup* nebo *vyvlastnění statků*. Použití pojmu *zábor* mělo evokovat výhradu státu kdykoliv v budoucnu půdu za náhradu převzít a zároveň právo omezit dispoziční právo vlastníků, jež mohli s půdou nakládat pouze se svolením Státního pozemkového úřadu. Státní pozemkový úřad, zmíněný již Záborovým zákonem, legálně vznikl teprve zákonem č. 330/1919 Sb., o pozemkovém úřadě přijatým dne 11. června 1919 a provedený následně vyhláškou vlády republiky Československé č. 535/1919 Sb., o počátku činnosti pozemkového úřadu. V kompetenci Státního pozemkového úřadu bylo provádění celé pozemkové reformy.

³⁶ Rozhodnutí NSS ČSR Boh. A 4829/25 (9720/25)

³⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 571.

V souladu s § 7 záborového zákona Státní pozemkový úřad uděloval mimo jiné i souhlas k prodeji dotčených nemovitostí.

První pozemková reforma, byla na rozdíl od pozemkové reformy na území Ruska nebo druhé pozemkové reformy, prováděná za náhradu. Vlastník pozemků přesahujících zákonem stanovenou výměru, byl v první řadě povinen Pozemkovému úřadu předložit soupis majetku, který byl po následném prošetření knihovním soudem opatřen ve všech veřejných knihách poznámkou, označující záměr státu majetek zabrat. Dispozice s poznačenými obestavěnými nemovitostmi zatím nebyla omezena a vlastníci mohli svůj nemovitý majetek dále pronajímat, zatěžovat, dělit nebo zcizovat, to však pouze se souhlasem Státního pozemkového úřadu. Označený nemovitý majetek byl buď skutečně zabrán a následně ponechán ve vlastnictví státu, případně po roce 1920 přidělen na základě Přídělového zákona přijatého pod č. 81/1920 Sb. Nezřídka však byly některé pozemky i přes splnění zákonných podmínek ze záboru vyloučeny, a to v případech hodných zřetele. V případě záboru půdy přesahující výměru 150 ha resp. 250 ha, se zabírala veškerá půda a nikoli pouze část přesahující tyto výměry. Majitel zabrané půdy však mohl v souladu s § 11 Záborového zákona získat část zabrané půdy nepřesahující zákonem stanovený limit zpět. Právně samostatné objekty hospodářské byly ze záboru vyloučeny, pokud nesloužily k hospodaření na zabraných nemovitostech. Zábor se v souladu se zásadou prosazovanou Ministerstvem zemědělství neměl vztahovat na půdu obecnou, okresní nebo zemskou, což ale bylo popřeno Státním Pozemkovým úřadem. Spor byl nakonec vyřešen kompromisem, když Ministerstvo zemědělství povolilo zábor státních statků v celkové výměře 35 020ha za současného příslibu Státního pozemkového úřadu, že půda stejné výměry bude státu následně přidělena ze zabrané půdy.³⁸

3.4.3. Přidělování zabrané půdy

Druhá fáze první pozemkové reformy spočívala v přidělování zabrané půdy. V souladu s obecným ustanovením § 10 Záborového zákona, bylo stanoveno, že pokud si stát zabranou půdu nepodrží na všeobecně prospěšné účely, půdu přidělí družstvům nebo jednotlivcům. Podle výpočtu Ústavu pro zemědělské účetnictví České zemědělské rady se zábořem celkově mělo získat včetně záboru císařských statků

³⁸ Státní ústřední archiv (SÚA) Praha. f. SPÚ. i. č. 27, k 316, sig. G 1/3, fasc. 231.

získat asi 1 300 000 ha zemědělské a 3 000 000 ha lesní půdy, což mělo vystačit pro kolonizaci 430 000 rodin.³⁹ Počítalo se v průměru se čtyřčlennými rodinami a přidělem 3 ha na jednu rodinu. Příděl půdy byl nejdřív upraven provizorním zákonem č. 318/1919 Sb., o zajištění půdy drobným pachtýřům, na základě kterého byla přidělovány zabrané církevní, deskové či nadační pozemky. Tyto pozemky ve výměře nepřesahující spolu s vlastní půdou 8 ha, byly přidělovány osobám, jež tyto pozemky obdělávaly v pachtu od 1. října 1901. Ceny přidělované půdy vycházely z průměrných cen roku 1913 a mohly být rozvrženy až na deset splátek, minimálně dvě splátky musely být pachtýřem uhrazeny ještě před zápisem do pozemkové knihy. Platnost tohoto opatření byla původně plánovaná pouze na jeden rok, nakonec se však udrželo v platnosti až do roku 1926.⁴⁰ Vlastní přidělový zákon byl Národním shromážděním schválen až 30. ledna 1920. Přídělový zákon umožňoval přiděl půdy jednotlivcům pouze výjimečně. Většina lesní půdy a pastvin pak byla přidělena obcím, veřejným svazům nebo sdružením. Zemědělská půda se přidělovala účelově ke vzniku zemědělských závodů schopných uživit majitele i jeho rodinu. O přidělu rozhodoval Státní pozemkový úřad. Výši náhrady poskytnuté za zabraný majetek určoval Zákon náhradový. Zákon náhradový byl předmětem ostré kritiky, neboť výše náhrady vycházela z průměrné ceny půdy v letech 1913 až 1915. I když jedna koruna československá odpovídala jedné koruně rakousko-uherské, v důsledku poválečné inflace byli bývalí majitelé zabraných pozemků podstatně ochuzeni. V praxi se přejímací cena stanovila podle čistého katastrálního výnosu, který se násobil koeficientem úměrně klesajícím podle vzdálenosti pole od odbytíště. U kvalitní půdy mohl Pozemkový úřad stanovit bonitní přírážku až 15 %. Náhrada byla odejmuta vlastníkům pozemků považovaných za nepřátele národa nebo habsburského rodu. Kritika náhradového zákona se ozývala i z řad obyčejného rolnického lidu, který naopak kritizoval zásadu placení náhrad vůbec a požadoval vyvlastnění po vzoru Sovětského Ruska bez náhrady. V československých podmínkách byl však tento požadavek nepřipustný, neboť již samotná pozemková reforma znamenala značný zásah do soukromého vlastnictví. Zatímco náhradový zákon paralyzoval kritiku pozemkové reformy jako porušující zásadu nedotknutelnosti soukromého vlastnictví⁴¹, aby se umlčel nepříznivý ohlas rolníků, byl přijat další ze série zákonů upravujících

³⁹ Těšnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění (TZNS) – 46. schůze NS 16. 4. 1919.

⁴⁰ SÚA Praha f. SPÚ, 1. č. 2, k 293, sig. G 1/1.

⁴¹ TZNS, 128. schůze NS 11. 3. 1920 a 140. schůze 8. 4. 1920.

provádění pozemkové reformy a kromě náhradového zákona doplňující zákon úvěrový. Zákon č. 166/1920 Sb., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy z 11. března 1920 umožňoval při koupi vyvlastněné půdy získat úvěru až do výše 9/10 ceny přidělu. Upřednostňování při získávání půdy byli legionáři, váleční poškozcenci, ale také i vdovy a sirotci po nich. Poskytnutý úvěr byl nevyhovitelný a nezvýšitelný, v případě že nebyl zcela splacen, bylo možno na jeho úhradu prodat přidělenou půdu pouze se souhlasem Státního pozemkového úřadu. Na poskytnutí úvěru, také nebyl žádný zákonný nárok, tudíž žádající osoby neměli nikdy stoprocentní jistotu, že jim bude úvěr ke koupi vyvlastněné půdy opravdu poskytnout. Celkem bylo opatřeno asi 2,6 mld. Kč úvěru všeho druhu.⁴²

3.4.4. Výsledky první pozemkové reformy

Lze shrnout, že provedení první pozemkové reformy mělo mnohem mírnější dopad na církve a náboženské společnosti, než na šlechtu, byla totiž zohledněna především obecně prospěšná činnost těchto subjektů.⁴³ S tímto názorem se ztotožnil také Ústavní soud. První pozemková reforma byla ukončena ještě před začátkem hospodářské krize, svého vrcholu dosáhla v roce 1925. V souladu se spisy Pozemkového úřadu bylo do 1. ledna 1928 ze zabraného majetku odprodáno celkem 379 626 ha půdy a povoleno zadlužení v 1482 případech za celkového obnosu 1.431.926.650,- Kč.⁴⁴ V českých zemích tvořily pozemkovou reformou dotčené církevní půdy s výměrou nad 150 až 180 ha přibližně 235 000 ha. Celkově zahrnovaly zhruba 60 katolických církevních právnických osob.⁴⁵ Nedotčený zůstal majetek nižších organizačních složek jako farností, záduší nebo obročí. Vývoj pozemkové reformy značně ovlivnilo i ustanovení § 20 Přídělového zákona, prosazeno kulturními činiteli, dle kterých měl Státní pozemkový úřad přihlížet k tomu, aby přidělem nebyly rušeny krásy a ráz krajinný a aby nevzaly újmy památky přírodní, historické a umělecké. Církevních osob se výjimka pozitivně dotkla zejména v části týkající se ochrany historických kulturních památek. Jelikož stát neměl dostatečné finanční

⁴² PAVEL, A.: *Československá pozemková reforma*. Pozemková reforma, roč. XIX, 1938, s. 37.

⁴³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. s. 473.

⁴⁴ Státní ústřední archiv Praha, f. SPÚ, k. 318, sig. G 1/3, fasc. 237.

⁴⁵ PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 84.

prostředky k údržbě těchto nemovitých památek a původní majitel by z výnosů pouhých 150 ha (resp. 50 ha), nebyl schopný nemovitosti náležitě udržovat, množství církevních staveb společně s přílehlými pozemky se takto podařilo zachránit. Na druhé straně, se ustanovení § 20 Přídělového zákona stalo v praxi snadnou cestou pro obcházení záborového zákona, neboť právě z titulu ochrany kulturních památek byla majitelům kromě pozemků s těmito stavbami vrácena někdy i veškerá s nimi nesouvisející půda. V porovnání s ostatními vlastníky zabraných pozemků, byly církevní právnické osoby zvýhodněny a přístupováno k nim bylo šetrněji, odůvodněno jejich rozsáhlou obecně prospěšnou činností. Toto bylo opětovně potvrzeno i analýzou první pozemkové reformy provedenou v roce 1933 a většina církevního pozemkového vlastnictví zůstala i nadále v rukou církví. Z celkové výměry zůstalo celorepublikově ve vlastnictví vlastníků celkem 67,72 % velkostatkářské půdy, u církevních velkostatků však tato výměra dosahovala příznivějších 84,14 %.⁴⁶ Veřejně vyhlášené stanovisko Pozemkového úřadu o konci pozemkové reformy, bylo následně potvrzeno i samotnou vládou. Vládním nařízením č. 22/1935 Sb., se Pozemkový úřad zrušil s tím, že s platností od 1. května 1935 byla celá jeho působnost přikázána Ministerstvu zemědělství. V rámci agendy Pozemkového úřadu byl pro tyto účely u Ministerstva zemědělství zřízen pouze zvláštní odbor.

V důsledku pozemkové reformy došlo ke zmenšení církevního nemovitého majetku téměř u všech církevních právnických osob. V 30. letech 20. století se ale objevuje tendence opačná, když některé církevní právnické osoby využili výhodné nabídky spočívající v možnosti výměny hodnotných kulturních artefaktů za zemědělskou půdou. Konkrétním příkladem je převod z roku 1934 jednoho z nejvzácnějších děl německého malíře Albrechta Dürera – Řůžencová slavnost, ve vlastnictví Královské kanonie premonstrátů na Strahově výměnou za cca 330 ha zemědělské půdy na Chebsku a cca 1762 ha lesů na Kynžvartsku. Zhmotněním snahy o znovunastolení ztracené rovnováhy mezi Svatým stolcem a Československem po dramatickém přerušení veškerých diplomatických styků z roku 1925, se stala mezivládní dohoda *Modus vivendi*. K definitivní dohodě na textu úmluvy došlo v prosinci roku 1927, po vzájemné výměně diplomatických nót vstoupila 2. února 1928 v platnost. Svatá stolice a vláda Československá se dohodly na zásadě,

⁴⁶ ČERVINKA, Eugen. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatkách římsko-katolické církve*. Praha: Volná myšlenka československá, 1933. s. 59.

že žádná část Československé republiky nebude podřízená biskupstvím za hranicemi republiky a organizace jednotlivých diecézí bude zároveň respektovat hranice Československé republiky. Za účelem naplnění cílů dohody byly zřízeny dvě nezávislé komise - první tvořena delegáty zainteresovaných diecézí Svaté stolice a druhá tvořena experty a zástupci zainteresovaných diecézí vybranými vládou československou. Správa církevních statků nemovitých byla upravená v článku II. dohody. Nucená správa pozemků měla být pouze dočasně zajišťovaná příslušným předsednictvím sboru biskupů, a to do doby usnesení nezávislých komisí na novém ohraničení diecéze společně s vyměřením dotací. Příslušný článek II. se však týkal výlučně území slovenského a pro české poměry se nakonec stal nepoužitelným. Původní návrh dohody obsahoval také článek VII., zabývající se podřízeností církevního majetku obecným zákonům československým. Zatímco Vatikán požadoval formulaci obsahující výslovné uznání vlastnického práva církevních právnických osob k majetku na území republiky, československá vláda se snažila prosadit uznání podřízenosti církevního majetku obecným zákonům, a to zejména těch upravujících pozemkovou reformu. Článek VII. byl po vzájemné dohodě stran nakonec zcela vypuštěn. Mezinárodní smlouva *Modus vivendi* nebyla projednávána, ani schválena zákonodární cestou, na jejím přijetí se usnesla pouze vláda Československé republiky.

3.5. Doba nesvobody, období limitované demokracie a druhá pozemková reforma (1938- 1948)

První pozemková reforma v podstatě zlikvidovala poslední přežitky feudalismu, čímž umožnila vývoj nových společenských vztahů mezi menšími rolníky a umožnila příliv nového kapitálu do zemědělství. Hlad pracujících rolníků po zemědělské půdě však uspokojila pouze částečně. Vyostřená situace v celé Evropě, která nakonec propukla v II. světovou válku. Okupace Československa společně se zabráním části území vyhnala množství rolníků hlouběji do vnitrozemí. Československá republika byla Mnichovským diktátem donucena postoupit v zájmu obrany strategické pohraniční oblasti – části Chodska, Jilemnicka, Mostecká, Novohradska, Ostravska, Uničovska, Zábřežska. Celkově na území Československé republiky zabrali němečtí okupanti cca 500.000 ha zemědělské půdy. Československý právní řád na území okupovaných Sudet byl s řadou obměn nahrazen právním řádem

německým. Na odtržené části se například nevztahoval konkordát z roku 1933 mezi Svatým stolcem a Německem, co umožnilo nacistickému totalitnímu režimu tvrdší zacházení s církvemi, náboženskými společnostmi a jejich členy. Agresivní praktiky se po 15. březnu 1939 nejvíce dotkly židovských náboženských obcí, nadací a spolků. Výnos Vůdce a říšského protektora o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. březnu 1939, čl. 5 upravoval mimo jiné také dispozici židů, židovských podniků a židovských osobních sdružení s nemovitými věcmi, podmínil ustanovením § 1 odst. 1, veškeré nakládání těchto osob s nemovitostmi, hospodářskými závody a podíly na nich, jejich převod či propachtování zvláštním písemným schválením. V souladu s § 4 odst. 1 výnosu se dále židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením zakazovalo nabývání nemovitostí, hospodářských podniků nebo podílů na nich, jakož i přejímání a znovu zřizování hospodářských závodů a najímání nemovitostí. Jejich vlastnická práva byly postupně omezovány, až byl jejich majetek nakonec zkonfiskován. Zkonfiskovaný židovský majetek měl na starosti speciální majetkový fond podléhající výlučné jurisdikci německých soudů. Pronásledování zahrnující taktéž paralyzaci a zabírání ekonomických základen, postihlo, i když ne v takovém měřítku také ostatní církve, především katolickou. Vynucenými právními úkony přišly o značnou část svých majetků ve prospěch Německé říše, nacistických organizací, prominentů nacistického režimu nebo jiných německých fyzických nebo právnických osob. K dalšímu zabírání nemovitého majetku českých právnických osob byl využit IX. odbor protektorátního Ministerstva zemědělství a lesnictví, později po 1. březnu 1942 tuto úlohu převzal na základě vládního nařízení č. 241/1942 Sb., znovuzřízeny Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu jako nástroj německé kolonizační politiky.⁴⁷ Tímto způsobem byly konfiskovány rozsáhle církevní majetky za účelem zřízení vojenských cvičišť Waffen SS na Benešovsku, Neveklovsku, Sedlčansku a Neveklovsku v Čechách nebo Boskovicku, Prostějovsku a Vyškovsku na Moravě.⁴⁸

Období limitované demokracie (1945-1948)

Tak jak naléhání na provedení první pozemkové reformy úzce souviselo s koncem I. světové války, druhá pozemková reforma byla opětovně nastolena

⁴⁷ KRŮŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 27.

⁴⁸ GEBHART Jan. *Velké dějiny země Koruny České XV. b*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2007. s. 57.

s koncem II. světové války, v duchu revolučního hesla „*půda patří těm, kdo na ni pracují*“. Přestože období druhé pozemkové reformy netrvalo dlouho, léta 1945-1948 byly pro české země naprosto zásadní hned v několika oblastech. Změnilo se uspořádání majetkové a národnostní složení ale hlavně celková politická orientace⁴⁹. Téměř veškeré vlivné politické subjekty na československé scéně - komunisti, národní socialisté, sociální demokraté; byly zaměřeny výrazně levicově. Předválečná „buržoazní demokracie“ postoupila k dalšímu stupni, k „demokracii socializující“⁵⁰. Výsledkem rozdělení sfér vlivu jaltskou a postupimskou konferencí, pozice komunistů pod vlivem Sovětského svazu postupně sílela. Potvrzující byly parlamentní volby v roce 1946, ve kterých komunisté získali v českých zemích neočekávaných 40 % voličských hlasů. Ve vztahu k majetku a především pozemkům církevních společenství se objevily dvě protikladné tendence. Vyjádřením první, převažující tendence, směřující k nápravě křivd způsobených v letech 1938-1945 byly dva dekrety prezidenta republiky, a to č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů a kolaborantů a některých organizací a ústavů; a č. 124/1945 Sb., o některých opatřeních ve věcech knihovních, dále také zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících. Na druhé straně zejména aplikace sporného dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy. Tento konfiskační dekret postihoval zemědělský nemovitý majetek, jímž se rozuměla lesní a zemědělská půda, včetně všech k ní příslušejících budov, zařízení a závodů zemědělského průmyslu sloužícím vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství. Aplikaci konfiskačních kritérií prováděl okresní výbor, v jehož obvodu dotčená církevní nemovitost ležela. V pochybných případech mohl nadřízený zemský výbor celou věc k finálnímu rozhodnutí předložit přímo Ministerstvu zemědělství. V souladu s ustanovením § 2 bodu 6 zákona č. 3/1918 Sb, z. a n., o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů, se sice mohly církevní právnické osoby obrátit se stížností proti pravomocným rozhodnutím správních orgánů k Nejvyššímu správnímu soudu,

⁴⁹ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. Praha: Fortuna, 2011. s. 87.

⁵⁰ KNAPP, Viktor. *Vrácení majetku pozbytého za okupace: (restituční zákon : výklad zákona č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, t. zv. zákona restitučního)*. V Praze: Nákladem právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. Sbíрка právních pojednání. s. 8.

část zahájených řízení však nebyla z důvodů politické a náboženské perzekuce po 25. února 1948 nikdy konečně rozhodnuta. Konfiskace z latinského *confiscatio* byla na rozdíl od vyvlastnění, prováděná bez jakékoliv náhrady v souladu s čl. 109 odst. 2 Ústavní listiny z roku 1920. Konfiskační řízení bylo prováděno *ex lege* dle postupů upravených vládním nařízením č. 8/1928 Sb, z. a n. o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů a dále směrnicí ministra vnitra č. 401/1946 Ú. I. Tyto dekrety nebyly nikdy zrušeny a do dnešního dne jsou součástí právního řádu. Dne 11. července 1947 byl schválen RevPPR, zákon revidující první pozemkovou reformu a který se dotýkal také nemovitostí ve vlastnictví registrovaných církví. Vyvlastněný nemovitý majetek byl následně v gesci Ministerstva zemědělství přidělován ve snaze zajištění stálé voličské přízně, cíleno zejména na početné skupiny středních rolníků a bezzemků na venkově.

3.6. Pozemkové vlastnictví v období komunistické totality (1948 - 1989)

„*Vítězství československého pracujícího lidu*“, tak byl v době totality oslavován Únorový převrat z roku 1948. Díky nejednotě a neschopnosti demokratických stran se mohla Komunistická strana naplno zmocnit vlády a postupně i všech dalších klíčových postů ve státě. Režim postupně a systematicky likvidoval své politické odpůrce, nekomunistickou inteligenci ale také náboženské představitele. Základ negativního postoje komunistických států vůči náboženství můžeme nalézt v ateistické filozofii Karla Marxe. Ten religiozitou opovrhuje a vnímá jí jako prožitek, proti němuž je potřeba vést přímý boj. Přestože systémy komunistických zemí naoko uznávají svobodu náboženského vyznání, postupují přímo proti zájmům církví a náboženských společností. Příkladem může být na počátku 50. let také zákaz působení Římskokatolické církve v Československu.⁵¹ Nebezpečnost církve jakožto uspořádané instituce spatřoval komunistický režim zejména v následujících bodech: i) hierarchická struktura s osobou nejvyššího představitele; ii) početnost; iii) vlastní právo; iv) zásadní ideové rozpory. Tyto zásadní body pak komunistický režim v Československu spatřoval zejména v římskokatolické církvi. Slovy Klementa Gottwalda byla dokonce označena za „*nepřítel číslo jedna*“. Paradoxem je, že právě

⁵¹ HANUŠ, Jaroslav; STRÍBRNÝ, Jan (edd.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86-97.

vlastní komunistická ideologie v sobě zahrnovala některé religiózní prvky jako například kult osobnosti, napodobeniny církevních obřadů, mauzolea či prvomájové průvody.

I přes důslednou ateistickou indoktrinaci na pracovištích, kulturních akcích, ve školách a hromadných sdělovacích prostředcích a požití organizovaného násilí nikdy nedošlo k absolutní likvidaci náboženského života, ve srovnání s komunistickou Albánií, kde komunistická strana zakázala jakékoli náboženství. V duchu náboženské svobody a snášenlivosti byly navenek podporovány dobré vztahy mezi státem a církvemi, individuální náboženské obřady byly nadále trpěny jako přežitek odsouzený k zániku. Praxe však byla odlišná. Ve veřejném sektoru nebylo působení církví tolerováno vůbec. Po roce 1948 považovali nově zakládající představitelé komunistického režimu silné postavení katolické církve v občanské společnosti za jeden z nejpalcivějších problémů a obávali se jejího možného opozičního působení. Viděli ji jako rušivý prvek přísně centralizované politické moci. Svě přesvědčení zdůrazňovali tím, že katolická církev si díky své pevné organizaci udržovala vliv na věřící ve městech i malých vesnicích a silné mezinárodní spojení, neboť její skutečné ústředí sídlilo v zahraničí.⁵²

V tomto politickém boji proti církvím a náboženským společnostem, nemohl být, samozřejmě, opominout církevní majetek. Komunistická strana přijala fakt, že i přes veškerou snahu nebude možné zlikvidovat církevní organizace absolutně. Ovládnutí majetkové základny se však jevílo jako mnohem účinnější nástroj. Důležitá byla izolace církví od veškerých mezinárodních kontaktů, a to především samotného Vatikánu. Zejména pro Římskokatolickou církev představoval nemovitý majetek významný zdroj příjmů a zajišťoval jí potřebnou autonomii od státu. Veškerý nemovitý majetek církví a náboženských společností byl po 25. únoru 1948 vyvlastněn⁵³. V největším rozsahu byly církevní statky státem zabráný na základě RevPPR. Brzy po únorovém převratu byla vydáním zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě provedena nová a radikální pozemková reforma, ačkoli v té době ještě nebyla dokončena ani výše uvedena revize první pozemkové reformy. Postižen

⁵² BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1, Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka") : Duben 1949 - březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994. Edice dokumentů. s. 6.

⁵³ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 30.

byl nemovitý majetek ústředních orgánů duchovní správy Římskokatolické církve jej diecéze, arcidiecéze a institucí s ní propojenými, historickým řeholním řádům a kongregacím (augustiniáni, benediktini, cisterciáci, dominikáni, křížovníci s červenou hvězdou, maltézští rytíři a premonstráti). Revize pozemkové reformy směřovala primárně k „vyvlastnění české a slovenské agrární buržoazie; byla jí zlikvidována hospodářská moc statkářů a (římskokatolické) církve“⁵⁴. Výměra církevní půdy, na niž se vztahovala revize, dosahovala kolem 340.000 ha, z toho zemědělské půdy v českých zemích 25.000 ha a na Slovensku 40.000 ha. Lesů vrátila římskokatolická církev v českých zemích 175.000 ha a na Slovensku 100.000 ha⁵⁵. Uvedené údaje však nezahrnovali nemovitý majetek, především ornou půdu, na něž se revize nevztahovala. Tyto nemovitosti ve vlastnictví několika tisíc farností, ve výměře 30.000 ha až 40.000 ha byly vyvlastněny na základě NPR zhruba souběžně s revizí pozemkové reformy. NPR se nově vztahovala také na pozemky, jejichž výměra byla pod původní stanovenou hranicí 50 ha. I když bylo vše prováděno v duchu již zmíněné zásady „půda patří těm, kdo na ní pracují“, to že příslušníci církví, a to především řeholních řádů, na zabrané pracovali a obdělávali ji, nebylo nijak zohledněno. Oba zákony týkající se pozemkové reformy ustanovovaly finanční odškodnění za vyvlastnění pozemků. Žádná církev ani náboženská společnost však na základě těchto zákonů nikdy žádnou slíbenou finanční náhradu nedostala. Jak rovněž uvádí i důvodová zpráva k ZMVC, stát nabyt tento církevní majetek bezplatně. Právě odnětí věci bez náhrady postupem dle RevPPR bylo jednou z klíčových skutečností vedoucích po roce 1989 k nápravě spáchaných majetkových křivd. Zestátňování církevního majetku pokračovalo i v následujících letech. V roce 1949 byl přijat zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, přičemž k odejmutí majetku docházelo nejen na základě opatření mimo rámec platných právních předpisů, ale také v přímém rozporu s nimi. Hlavním cílem režimu bylo postupné oslabení až zbavení jejich ekonomického zázemí. Církvím sice byly ponechány kostely, farní budovy a zahrady do výměry 1 ha nebo jiný majetek bez ekonomického významu, mnohdy však přišly o svůj základní zdroj hospodaření. I s tímto majetkem, na který bylo nahlíženo jako na nižší formu soukromého vlastnictví, však mohly disponovat pouze se souhlasem státu.

54 MADAR, Zdeněk. *Právní slovník. Díl 2, P-Ž*. 5. podstatně přeprac. a dopln. vyd. Praha: Panorama, 1988. Právní slovník. s. 77.

55 PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 182.

Souběh všech těchto okolností nakonec vedl k renesanci financování církví z příspěvků a darů samotných věřících.

Zdánlivě za účelem kompenzace byl pod č. 218/1949 Sb. přijat Zákon o hospodářském zabezpečení církví, kterým bylo upraveno financování veškerého chodu církví a náboženských společností. I když se stát tímto zákonem zavázal k financování duchovních a jejich osobních požitků a dále také k financování veškerých věcných nákladů církví a náboženských společností, fakticky takto získal pod kontrolu jak samotnou činnost společností, tak veškerý jejich majetek a dispozici s ním. Kromě kontroly materiální, se státní souhlas vyžadoval i k výkonu duchovenské služby. Zajímavostí je, že Zákon o hospodářském zabezpečení církví zůstal v platnosti i po roku 1989, k jeho zrušení došlo teprve v roce 2013 účinností ZMVC, a to i přesto, že obsahoval ustanovení, které byly svým obsahem neaplikovatelné v podmínkách demokratického státu. Z hlediska právního však nebyla existence církevního majetku zpochybňována. Zákon o hospodářském zabezpečení církví v ustanovení § 11 odst. 1 existenci církevního majetku výslovně potvrzoval, když stanovil že „*Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami přechází na stát*“. Církevní právnické osoby byly ve vyvlastňovacích řízeních výslovně označovány za účastníky, jimž svědčilo vlastnické právo. Na církve a náboženské společnosti bylo v rámci těchto řízení nahlíženo jako na osoby se soukromoprávním statutem. Tento majetek nebyl státem považován za socialistické vlastnictví osobní a zároveň nebyl ani zestátněn. Stát církevnímu majetku odmítal přiznat status osobního vlastnictví vyplývající z jeho samotné podstaty a to z důvodu jeho odlišnosti, která spočívala zejména v státním dozoru ale také v státem proklamované zvláštní ochraně. Státní ochrana měla spočívat zejména v příspěvcích na uchování a provoz tohoto majetku a dále také v ochraně před jeho odnětím z kultovních důvodů. Církvím a náboženským společnostem měl být ponechán pouze majetek sloužící přímo kultovním účelům, čímž vymizely veškeré prvky příznačné pro soukromé vlastnictví. Vyvlastněn měl být pouze majetek, který mohl být zdrojem režimem obávaného nebezpečného vykořisťování.

Další násilný zásah státu do fungování církví a náboženských společností, tentokrát bez jakékoliv zákonné opory, proběhl ve dne 13. a 14. února 1950, kdy došlo k násilné intervenci cca 2.376 řeholníků do devíti klášterů označených jako „centralizační a internační kláštery“. V průběhu července až října toho samého roku

bylo internovaných i všech 10 000 řeholnic. Celkem došlo k obsazení cca 850 klášterních nemovitých objektů. To vše za součinnosti Státní bezpečnosti. Jelikož nebyly tyto zásahy provedeny na základě zákona, na rozdíl od zaboru zemědělské a lesní půdy, bylo oficiálně prohlášeno, že tyto objekty jsou i přes faktickou státní kontrolu nadále ve vlastnictví církví a náboženských společností. Vyhláškou č. 351/1950 Ú. 1., o převzetí správy některých majetkových podstat řádů a kongregací, určil Státní úřad pro věci církevní, správcem mnoha z těchto objektů Náboženská matice. Jednalo se o původní Náboženské fondy, které právně existovaly ještě z dob Josefa II.⁵⁶ Přestože měl spravovaný nemovitý majetek a výnosy z něj sloužit pouze pro náboženské účely, a to zejména k úhradě osobních a věcných potřeb řádů a kongregací, Náboženská matice pod taktovkou Státního úřadu pro věci církevní převedla víc než 3000 nemovitostí bezúplatně na stát. Tímto způsobem bylo zabráněno také polesí Nejdeck o rozloze víc než 5000 ha ležící v Krušných horách. Rozsáhle lesy mohly být užívány pouze na základě pachtovních smluv, po roce 2012 se staly předmětem zdlouhavého restitučního procesu. V oblasti trestní se státní dozor nad církvemi odrazil mimo jiné také zařazením trestního činu maření dozoru nad církvemi, který tím odkazoval na porušování Zákona o hospodářském zabezpečení církví.⁵⁷ K ustálení proticírkevního zákonodárství až do roku 1989 došlo víceméně přijetím nové ústavy, vyhlášené pod č. 100/1960 Sb.⁵⁸ Samotná ústava proklamovala svobodu vyznání, její garance přesto nebyla státem nijak respektována. Komunistickým režimem byly po stránce majetkové nejvíce postiženy řeholní řády a kongregace Církve římskokatolické, tyto byly určeny k přednostní likvidaci zejména s odkazem na jejich rozsáhle movité i nemovité materiální zázemí.

Právě období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, bylo ZMVC stanoveno za období rozhodné pro vypořádání majetkových vztahů mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Počátek období byl stanoven stejně jako i u jiných restitučních předpisů po roce 1989, tak aby se v rámci restitucí předešlo nebezpečnému řetězení dalších odškodnění. Den, kdy prezident Edvard Beneš přijal demisi nekomunistické menšiny ministrů a projevil souhlas s doplněním vlády dle

⁵⁶ Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb.* [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2014-03-8]. s. 19.

⁵⁷ Nejprve v rámci zákona č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, resp. zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon – nahrazen zákonem č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁵⁸ TRETERA, Rajmund, Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 42-43 a 52.

návrhu Karla Gottwalda. Přesné stanovení této hranice je víceméně politickou dohodou, která sice nevychází ze zákona, ale snaží se co nejšetrněji a nejobjektivněji respektovat historické souvislosti. Otázkou tohoto časového vymezení se zabýval i samotný Ústavní soud. V nálezu sp. zn. II. ÚS 14/04 dospěl v souvislosti s jiným restitučním předpisem k závěru, že se nelze „účinně domáhat podle obecných předpisů ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25.2.1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy“, a to ani prostřednictvím žaloby na určení vlastnického práva.

4. Pozemkové vlastnictví církví po roce 1989 a cesta k majetkovému vyrovnání

Období politických změn v roce 1989 označováno také sametová revoluce neboli něžná revoluce postupně vyústilo k nevyhnutnému pádu komunistického režimu. Konec totalitního režimu znamenal pro církevní a náboženské společnosti konec extrémního veřejného dozoru a nové možnosti svobodného působení a hospodářské autonomie. První kroky směřující k obnovení autonomní správy byly započaty ještě v porevoluční euforii, když byly v prosinci roku 1989 zrušeny veškeré trestněprávní normy omezující volné působení církví a náboženských společností. Kroky směřující k absolutnímu omezení státního dozoru v oblasti majetkové byly učiněny neprodleně po pádě režimu a i když byl výkon dozoru fakticky zastaven, právně k jeho zrušení došlo až po třech letech zákonem České národní rady č. 165/1992 Sb., kterým se zrušily některé právní předpisy z odvětví kultury, mezi nimi i celý § 10 Zákona o hospodářském zabezpečení církví, který výslovně uzákoňoval státní dozor nad církvemi a náboženskými společnostmi v majetkové oblasti a s odkazem na povinný soupis veškerého movitého i nemovitého majetku příslušnými zástupci, podmiňoval jakékoliv zcizení nebo omezení tohoto majetku na předchozí souhlas státní správy. Po stránce ústavní bylo zcela zásadní přijetí Listiny základních práv a svobod Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky dne 9. ledna 1991. Listina základních práv a svobod na ústavní úrovni garantuje nejen svobodný projev náboženství a víry, ale i samotným církvím a náboženským společnostem garantuje v čl. 16 odst. 2 autonomii správní. Zrušením omezujících ustanovení a přijetím Listiny základních práv a svobod byl u nás poprvé nastolen systém, který představoval

přátelskou a umírněnou odluku státu od církví⁵⁹. Ve společnosti panovala obecná shoda ohledně odčinění křivd spáchaných bývalým politickým režimem. Složitá otázka církevního majetku odejmuta totalitním státem tak zůstávala posledním důležitým bodem důležitým k završení materiální svobody církví a náboženských společností. Náboženská matice sloučena v roce 1950 Státním úřadem pro věci církevní s původním zemským fondem českým, moravskoslezským a náboženskou základninou na Slovensku jež ale zůstala fakticky samostatným fondem, přetrvávala po roce 1989 i přes neustálé spekulace takřka v nezměněném stavu. O jejím zrušení rozhodl dne 21. února 2002 ministr kultury Pavel Dostál, načež také vstoupila dne 1. března 2002 do likvidace. Nejvyšší správní soud však na základě žaloby České biskupské konference, Konference vyšších představených mužských řeholí, Konference vyšších představených ženských řeholí a Dozorčí rady Náboženské matice dne 2. listopadu 2002 rozsudkem č.j. 5 A-35/2002-73, prohlásil toto jeho rozhodnutí za nicotné, z důvodu nedostatečné pravomoci potřebné pro vydání rozhodnutí o zrušení Náboženské matice. Nejvyšší správní soud uvedl, že Náboženská matice je právnickou osobou sui genesis – zvláštní samostatný subjekt, veřejným fondem s právnickou subjektivitou. Žaloba poukazovala na historické souvislosti týkající se veškerých rozhodujících zakládajících dokumentů, na fakt, že všechny mají charakter císařských dekretů a teprve provádějící dokumenty byly vydány formou dvorských dekretů, které se svojí povahou shodují s dnešními vyhláškami a pouze odkazují na akty vydané císařem. Argumentace žalobců směřovala k uznání nicotnosti rozhodnutí ministra kultury, když s poukazem na kořeny Náboženské matice by k zrušení muselo dojít na základě normativního právního aktu s minimální právní silou zákona. Nicotnost zrušujícího rozhodnutí ministra kultury z důvodu z důvodů nedostatečné právní síly tohoto rozhodnutí soudem nebyla akceptovaná s poukazem na současnou existenci moderního demokratického právního státu, který je nevyhnutně založen na dělbě moci, kterou lze pouze obtížně srovnávat s právními akty panovníka v absolutistické monarchii. Nicotnost však byla způsobena přímo právní povahou Náboženské matice. I přesto, že Ministerstvo kultury je ústředním orgánem státní správy mimo jiné i pro věci církví a náboženských společností, vzhledem k právní povaze samotné Náboženské matice, nemělo Ministerstvo kultury pravomoc Náboženskou matici zrušit. Nejedná se o organizační součást římskokatolické církve

⁵⁹ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 57.

ani o státní fond. Nejvyšší správní soud konstatoval, že samotný fakt, že Náboženská matice byla spravovaná státem a doplňována zálohami, nemá vliv nato, že se pořád jedná o majetek rozdílný od toho státního. Opětovně bylo potvrzeno, že se jedná o zvláštní samostatný subjekt, jehož účelem je správa části majetku římskokatolické církve a výnosu z něho, a to pro potřeby římskokatolické církve. Určení právní povahy Náboženské matice, se následně ukázalo důležitým pro posouzení koncepce zákona výčtového a později i ZMVC. Úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala také s nemovitým majetkem mimo její vlastnictví, a to zejména s odkazem na postup podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. I. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem, byly později také prohlášeny za skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám oprávněných osob.

4.1. Restituční zákonodárství

První restituční předpis byl Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní republiky přijat již v roce 1990 - Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd, byl však pouze úzce zaměřen. Na základě tohoto zákona mohly fyzické nebo právnické osoby žádat pouze o vydání věcí, které jim byly odňaty v padesátých a šedesát letech. Posléze následoval Zákon o mimosoudních rehabilitacích upravující podmínky odškodnění československých občanů. Způsob náhradního odškodnění, v případě, že nemovitý majetek nebylo možno na základě restitučního předpisu vydat oprávněné osobě, byl odlišný pro fyzické a právnické osoby. Zatímco zákony vztahující se na vydávání nemovitostí fyzickým osobám jako například Zákon o mimosoudních rehabilitacích, či Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd upravovaly také principy náhrad a jejich výpočtu, restituční předpisy vztahující se na právnické osoby s těmito náhradami nijak nepočítaly⁶⁰. V postupech pro restituci fyzických a právnických osob byl zvolen diametrálně odlišný postup. Samostatným Zákonem o půdě, byly upraveny restituce zemědělského a lesního majetku. Klíčovým pro pozdější posouzení finančních náhrad pro církev a náboženské společnosti se stal zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, když byla tímto

⁶⁰ Srov. PRŮCHOVÁ, Ivana. *Poznámky k principům zemědělského restitučního zákonodárství v ČR. In Restituce podle zákona o půdě: (sborník příspěvků z konference)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 75.

zákonem část historického nemovitého majetku církví nacházející se zejména hodnotných intravilánech prohlášena za vlastnictví obce⁶¹. V období po roku 1989 bylo přijato hned několik jak obecných, tak i speciálních restitučních a rehabilitačních zákonů, žádným z nich však nebylo církvím ani náboženským společenstvem výslovně přiznáno postavení osob oprávněných k navrácení vyvlastněného majetku. Pouze jakousi první pomoci se zdál být Výčtový zákon. Řešil urgentní potřebu navrácení nejpotřebnějšího materiálního zázemí potřebného k řádné existenci a ekonomickému fungování církví a náboženských společenství zabraného v padesátých letech, a to především klášterů a příslušejících nemovitostí zahrnující také okolní lesy, pole a zahrady menších rozměrů. Obecně vžitě označení výčtový pro tento právní předpis bylo příznačné a charakterizovalo metodu zvolenou pro vymezení nemovitého majetku, když veškeré vydávané nemovitosti byly identifikovány standardně parcelní čísly dle evidence v katastru nemovitostí přímo v příloze Výčtového zákona. Rozsah a výběr nemovitostí byl stanoven dohodou mezi předsednictvím vlády České a Slovenské Federativní republiky a Konferencí vyšších řeholních představených⁶². Na rozdíl od ZMVC, Výčtový zákon vlastnictví řádů, kongregací a arcibiskupství olomouckého k vybraným nemovitostem rovnou deklaroval a nebyl tak založen na žádném smluvním vyrovnání mezi státem a oprávněnými církevními osobami.⁶³ Takto byla prozatímně vydána pouze menší část odňatých klášterů a příslušejících půdních celků. Restituanti však nebyli oprávněni nárokovat si náhradu škody, jež v mnoha případech utrpěli v důsledku úmyslného zanedbání nevyhnutné péče a tyto zabrané nemovitosti se nacházely v havarijním nebo zcela neplodném stavu. Zvolená výčtová metoda se z krátkodobého pohledu ukázala jako účinná. Řeholním řádům a kongregacím se takto dostalo okamžité pomoci a bylo jim opět umožněno obnovení původního fungování. Co však zákonodárce přijetím Výčtového zákona nepředvídal, byly chyby, které se ukázali teprve v následujících fázích. Metoda přesného výčtu vygenerovala množství chyb, které byly zapříčiněny například probíhajícími změnami číslování parcel, jejich slučování, rozdělování nebo jiných prepisů v katastru nemovitostí, případně se jednalo o pouhé omyly zákonodárce a do výčtu byly zařazeny

⁶¹ Srov. HRDINA, Ignác, Antonín. *Vztahy státu a církve v České republice v letech 1990 - 1999*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. s. 33.

⁶² VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. s. 17.

⁶³ POMAHAČ, Richard; *K povaze smluv o vypořádání s církvemi*. Právní rozhledy 11/2013, str. 387. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgnpxa4s7geyv643uojptgobx>

nemovitosti, jejichž vlastnictví bylo z pohledu rozhodného období sporné. Sporností výčtu se několikrát zabývali obecné soudy a Ústavní soud⁶⁴. Aktivní legitimaci k uplatnění vlastnického práva soud přiznal pouze k nemovitému majetku výslovně vypočtenému v příloze Výpočtového zákona⁶⁵, bez ohledu na to, zda byl nemovitý majetek řeholním řádům a kongregacím odňat při výkonu státního dozoru nebo nikoli⁶⁶. Další spor o pozemky pražského kláštera Římské unie Řádu sv. Voršily a Národního divadla, poukázal nálezem Ústavního soudu⁶⁷ právě na nepřesnosti související se záměnou parcelních čísel v zákoně, když bylo zjištěno, že řádu měly být vydány úplně jiné pozemky, než měl původně vlastnit předtím a další pozemky stát od řádu koupil ještě v roce 1935⁶⁸. Dalším zásadním problémem Výčtového zákona bylo také opomenutí okolních zemědělských i nezemědělských pozemků, z jejichž výnosů se klášterním budovy dříve v historických dobách udržovaly⁶⁹. Tento problém neřešila ani pozdější novela Výčtového zákona č. 338/1991 Sb., která výčet rozšířila o dalších 193 nemovitých klášterních objektů.

Dalším krokem k odstranění nadřazenosti užívacích vztahů k půdě a k zrovnoprávnění všech forem vlastnického práva, a tím i obnovení vlastnictví k půdě byl již výše zmíněný Zákon o půdě. V souladu s ustanovením § 1 se tento zákon vztahoval na zemědělskou a lesní půdu, rybníky a dále obytné a hospodářské budovy patřící k původním zemědělským usedlostem nebo přímo funkčně sloužící vodnímu hospodářství, zemědělské nebo lesní výrobě. Přijetí Zákona o půdě předcházela, podobně jako to bylo i ostatních restitučních předpisů, diskuse o rozsahu oprávněných osob, tj. zda budou osobami oprávněnými k obnovení vlastnického práva pouze osoby fyzické nebo také osoby právnické (např. spolky, církve a náboženské společnosti, obce či politické strany). Nakonec bylo přijetí konečné verze Zákona o půdě jakýmsi kompromisem. Úzké vymezení oprávněných osob se vztahovalo pouze na osoby fyzické, ve vztahu k církvím a náboženským společnostem však bylo přijato kompromisní znění zákona. Ve zvláštní části zákona došlo prostřednictvím takzvaného blokačního § 29 k zamezení převodu vlastnického práva k majetku, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské společnosti, řády a kongregace, a to až do přijetí

⁶⁴ nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 298/05

⁶⁵ stanovisko ÚS sp. zn. Pl. ÚS st. 22/05

⁶⁶ Rozsudek NS sp. zn. 3 Cdo 404/96

⁶⁷ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/94

⁶⁸ rozsudek NS sp. zn. 26 Cdo 2089/2012

⁶⁹ TRETERA, Rajmund, Jiří. *Stát a církve v České republice*. 1. vyd. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.s. 54 a 125.

speciálního zákona upravujícího restituci tohoto majetku. Návrh speciálního zákona o majetkových restitucích a rehabilitaci církví a náboženských společností byl Federálnímu shromáždění předložen v obdobné konstrukci jako Zákon o půdě, nebyl však nikdy schválen. Blokace dle Zákona o půdě byla rozšířena také na pozemky, které byly v době odnětí vlastnického práva využívány k účelům odpovídajícím vymezení v ustanovení § 1. Toto řešení bylo přijato jako provizorní a církevní majetek měl být blokován pouze dočasně do doby konečného vyřešení politické otázky, jak bude s tímto majetkem naleženo a jakým způsobem se stát vyrovná s církvemi a náboženskými společnostmi. Zrušení blokačního paragrafu po bezmála 21 letech lze z dnešního pohledu jen stěží vnímat jako provizorní řešení, a je téměř jisté, že ani samotný návrh zákona nepočítal s tak dlouhou absencí speciální zákonné úpravy, když k tomu ani nebyl přiměřeně koncipován⁷⁰. K blokačnímu paragrafu se v rámci teorie legitimního očekávání několikrát vyjádřil i Ústavní soud a označil nečinnost Parlamentu České republiky spočívající právě v nepřijetí zákonem předvídaného zvláštního předpisu za protiústavní a v rozporu s č. 1 Ústavy, a čl. 11, 15, 16 Listiny základních práv a svobod⁷¹.

Obdobná úprava blokuje historický majetek církví a náboženských společností byla přijata také ohledně restitucí státních podniků, státních peněžních ústavů a jiných státních organizací zákonem č. 92/1991 Sb., o pomníkách převodu majetku státu na jiné osoby. Z jeho působnosti byl vyloučen veškerý majetek, který měl být vrácen právníkům osobám na základě zvláštních předpisů a dále výslovně majetek, který na stát přešel po 25. únoru 1948 z vlastnictví církví, řádů a kongregací a náboženských společností.

4.2. První pokusy o narovnání pozemkových vztahů s církvemi a náboženskými společnostmi

Ještě v roce 1992 byl na půdě Federálního shromáždění skupinou 62 poslanců předložen komplexní návrh zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností. Oprávněnými osobami měly být právní subjekty kumulativně splňující podmínku sídla na území České a Slovenské Federativní

⁷⁰ Nález sp. zn. II.ÚS 2326/07

⁷¹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07

republiky a zároveň se právně mělo jednat o subjekty, jejichž právní subjektivita je dána vnitřními církevními předpisy včetně nadací a Náboženské matice. Navrhovateli nebyly opomenuty nemovitosti, které na základě zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, obce povinné k vydání dotčených nemovitostí pak mohly finanční nárok ve výši kupní ceny uplatnit u státu. Na rozdíl od platného ZMVC se tento návrh vypořádával pouze s otázkou restituční a nezabýval se dále odlukou církví od státu a jejich financováním. Důvodová zpráva však uváděla, že systému financování zavedený Zákonem o hospodářském zabezpečení církví bude postupně opuštěn, přičemž církve a náboženské společnosti si budou náklady na vlastní chod financovat autonomně prostřednictvím příspěvků poskytovaných státem, nebo prostřednictvím sbírek a darů věřících. Dle standardní úpravy obecných restitučních zákonů byl návrh postaven hlavně na principu naturální restituce, finanční náhrada plnila pouze funkci doplňkovou. Návrh zákona však dne 28. dubna 1992 pod č. tisku 955 nepřešel hlasováním Federálního shromáždění, a to pouze v důsledku aplikace pravidla zákazu majorizace. Návrh zákona musel být dle platných předpisů schválen absolutní většinou jak v české, tak v slovenské části Sněmovny. Otázka zmírnění utrpených majetkových křivd církví a náboženských společností byla opět otevřena po vzniku samostatné České republiky. Předseda České biskupské konference Miroslav Vlk se v březnu 1993 prostřednictvím otevřeného dopisu obrátil přímo na Václava Klause, kterému navrhl jednání s vybranými zástupci církví. I přes konstruktivní nátlak ze strany České biskupské konference se však připravována jednání zástupců církví s vládou Václava Klause nikdy neuskutečnila s odvoláním na momentální nepřipravenost vlády. Vzhledem k nestabilní podpoře vlády premiéra Václava Klause v Poslanecké sněmovně Parlamentu, se vláda hned od počátku zabývala možností exekutivního vydávání zabraného majetku formou usnesení vlády. Tento postup byl možný v souladu s tehdejšími zněním ustanovení § 45 odst. 2 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, kdy v odůvodněných případech mohla vláda svým usnesením výjimečně nahradit povolení převodu podle zvláštních předpisů. První vládní usnesení, na základě kterého byly vydány první nemovitosti, bylo schváleno dne 9. března 1994 pod číslem 138. Předmětem vydání byl soupis pozemků historicky ve vlastnictví židovských obcí. Soupis byl vypracován speciální skupinou poslanců Poslanecké sněmovny. Vydávání majetků na základě tohoto usnesení neprobíhalo jednotně, část nemovitého majetku byla sice postupně vydána oprávněným osobám, některé obce,

kteří v té době již vlastnily dotčené pozemky, se vydání z praktických důvodů bránily. Další exekutivní opatření přijala vláda dne 25. září 1996 pod číslem usnesení 498, o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevními právními osobami ke zmírnění některých majetkových křivd způsobených těmito subjekty. Vydány měly být pouze pozemky výslovně vyčteny v příloze předmětného usnesení vlády. Na základě tohoto usnesení vlády nakonec k žádnému bezúplatnému převodu ve prospěch církví a náboženských společností nedošlo, vytvořil se ale funkční model exekutivního vydávání majetku do budoucna. Výběr pozemků byl oproti původnímu návrhu 5000 položek předloženého oprávněnými osobami okřesáný na pouhých několik desítek pozemků a budov. Poslední iniciativa Klausovy druhé vlády proběhla v roce 1997. Neúspěšně. Návrh novely Zákona o půdě umožňující Pozemkovému fondu ČR se souhlasem vlády převádět bezplatně nemovitý majetek církví a náboženských společností zabraný v rozhodném období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, nebyl podpořen dostatečným počtem poslanců Poslanecké sněmovny. V průběhu devadesátých let se žádná z církví nebo náboženských společností nestala osobou oprávněnou z přijatých obecných restitučních a rehabilitačních zákonů, a to i přes opakované snahy vybraných politických skupin. Jejich legitimní očekávání se proto zaměřilo na přijetí obecného právního předpisu s působností na historický církevní majetek.

Očekávání nenaplnila ani vláda Miloše Zemana (1998-2002) ani období koaličních vlád ČSSD (2002-2006). Vláda Miloše Zemana se dokonce výslovně vyjádřila, že nehodlá pokračovat v exekutivním převodu státního majetku na církev s výjimkou arizovaného majetku. Po dobu osmi let nedošlo k žádným konstruktivním návrhům, které by překročily pouhé ministerské úvahy a zřizování a následné rozpouštění expertních komisí. Bylo ustaveno několik komisí, které měly nalézt vhodné řešení týkající se financování církví a náboženských společností, zahrnující rovněž konečné vypořádání se s jejich historickým nemovitým majetkem. Do úvahy přicházely dva způsoby řešení, první zahrnovalo autonomní financování na základě jejich vlastního majetku, vráceného, na způsob Výčtového zákona. Druhá varianta preferována i většinou vlády počítala se shromážděním nárokovaného církevního majetku do speciálního fondu, z jehož výnosů by pak byly společnosti placeny. Na straně oprávněných osob panovala ohledně výše zmíněných návrhů nejednotnost. Zatímco zástupci židovských obcí, Ekumenické rady církví a Česká biskupská

konference se přiklonily k fondovému řešení, proti byly celkem čtyři církve (Pravoslavná, československá husitská, starokatolická a apoštolská církev), ty požadovaly ponechání dosavadního modelu financování státem. Ustavené komise se však nikdy nedobraly konečného řešení a posléze byly rozpuštěny, zatímco navrhované řešení zůstaly pouze ve stádiu úvah.

4.3. Judikatura Ústavního soudu, reakce na nečinnost zákonodárce

Nečinnost vlád přispěla k několika pro pozdější vývoj významným rozhodnutím Ústavního soudu, ve kterých postupně stupňoval svoji kritiku. Ohledně ústavních stížností týkajících se Výčtového zákona opakovně potvrdil, že na církevní nemovitý majetek nelze užít restituční předpisy obecné a úkolem soudů není doplňování mezer Výčtového zákona. S postupem času však lze pozorovat tendence opačné, apelující na zákonodárce v souladu se zásadou legitimního očekávání. V roce 2005 Ústavní soud dokonce pohrozil, že v důsledku absence povinné právní úpravy upravující obecné navrácení církevního nemovitého majetku, církevním subjektům nic nebrání, aby se svého majetku v budoucnosti domáhaly cestou žaloby k obecnému soudu. Na návrh skupiny senátorů Ústavní soudu dokonce zrušil část Zákona o svobodě vyznání, týkající se použití jejich dosaženého zisku. Příjmy církve a náboženské společnosti jsou dle Zákona o svobodě vyznání tvořeny také příjmy z prodeje a z pronájmu jejich nemovitého majetku. Ústavní soud rozhodl⁷², že vázání zisku k použití „výhradně k naplnění cílů a činnosti církve a náboženské společnosti“ je protiústavní a omezuje autonomii a pluralitu činnosti těchto subjektů, když není ani opatřením nezbytným v demokratické společnosti. Část navrhovaných změn zůstala beze změny a byla upřednostněna pouze ústavně konformní interpretace. Církve a náboženské společnosti představují zvláštní formu výkonu sdružovacího práva. Jedná se o soukromoprávní korporace, které mohou v souladu se zásadou legální licence vyjádřenou v čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy, činit vše, co není zákonem výslovně zakázáno. V souladu s další ústavní zásadou vyjádřenou v čl. 16 odst. 4 Listiny je možno výkon autonomní správy těchto osob omezit pouze v případech nezbytných v demokratické společnosti pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Původní znění zákona napadené

⁷² Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02, 4/2003 Sb., 146/2002 USn.

ústavní stížnosti pak znemožňovalo církvím a náboženským společnostem použít zisk jiným než legálně vymezeným způsobem, ten však neměl oporu ve výše uvedeném ustanovení čl. 16 odst. 4 Listy. Ústavní soud shledal zrušenou část zákona rovněž v rozporu s čl. 11 odst. 1 Listiny. Úkol církví a náboženských společností nelze dle Ústavního soudu redukovat na pouhé vyznávání určité náboženské víry, nýbrž uznává, že jejich činnost ve společnosti je mnohem širší a šíření určité náboženské víry navenek uskutečňují nejen prostřednictvím religiózních činností, ale taky činnostmi obecně vzdělávacími, humanitárními a charitativními. K naplňování těchto cílů je nevyhnutná jejich ekonomická aktivita kterou nelze omezovat prostřednictvím zákazu dispozice s legálně nabytými příjmy, pokud taký zásah není legitimován relevantním veřejným zájmem. Podobné stanovisko Ústavní soud⁷³ vyjádřil také ohledně povinné evidence církví a náboženských společností, když Ministerstvu kultury zakázal porušování základních práv a svobod spočívajíc ve zrušení těchto osob pouze z důvodu neprovedení povinné evidence a označil takové jednání za striktně formalistické a protiústavní. Ve všech výše uvedených a později i v několika dalších nálezech Ústavní soud⁷⁴ opakovaně apeloval na zákonodárce, aby neprodleně podnikl kroky k přijetí potřebné zákonné úpravy.⁷⁵ Nejvyšší soud se na počátku roku 2007 ve věci určovací žaloby, jejímž předmětem byl spor o určení vlastnického práva k několika budovám a pozemkům v areálu Pražského hradu mezi státem na straně jedné a Kolegiální kapitulou Všech svatých na Hradě pražském a Metropolitní kapitulou u sv. Víta na straně druhé, přiklonil k názorům, že určovací žaloba není v tomto případě nástrojem prevence, nýbrž prostředkem poskytujícím právní ochranu, která byla žalobcům odepřena před téměř 60 lety oficiálním veřejnoprávním postupem. Nejvyšší soud se však opřel o stanovisko nejvyššího soudu č. 13/2006 Sb., podle něhož by kazuistické řešení problematiky církevních restitucí formou samostatných soudních rozhodnutí, mohlo zasahovat do principu dělby moc a soudy by prostřednictvím určovacích žalob de facto převzali iniciativu náležející moci zákonodární.⁷⁶ Definitivně byl spor vyřešen teprve u Ústavního soudu v listopadu 2010, s tím, že řízení o ústavní stížnosti bylo zastaveno s odkazem na probíhající legislativní proces týkající se majetkového vyrovnání s církvemi.

⁷³ Nález sp. zn. I. ÚS 146/03, 115/2003 USn.

⁷⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 528/02

⁷⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚSst. 22/05

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.1.2007, sp. zn. 28 Cdo 3318/2006

5. Pozemek jako předmět majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

5.1. Komplexní návrhy zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi a jejich komparace

Teprve druhá vláda premiéra Mirka Topolánka podnikla faktické kroky, které později skutečně vedly k přijetí dlouho očekávaného speciálního restitučního zákona. I když cesta k přijetí zákona nebyla přímočará, pro její zahájení vláda usnesením číslo 597 ze dne 30. května 2007 zřídila speciální Komisi pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Tato komise připravila posléze návrh zákona, který byl vládou schválen a pod číslem 482 sněmovního tisku byl v roce 2008 předložen Poslanecké sněmovně k projednání.⁷⁷ První návrh kombinoval prvky paušálně určené finanční náhrady za zabraný majetek po dobu šedesáti let a prvky naturální restituce. Návrh zákona obsahoval pro restituční zákony zcela nový prvek navrhuující konečné řešení ekonomické autonomie církví od státu vrácením majetku, tento prvek byl v zákoně nakonec ponechán i v platném znění. Návrh se dokonce ztotožnil i s názory uplatněnými v první pozemkové reformě a ve vyvlastňovací legislativě 50. let 20. století. Církev nepovažoval za jedinou entitu, ale předpokládal žádosti různých církevních právnických osob. Ačkoli tento návrh neprošel ani prvním hlasováním pro nedostatečnou podporu koaličních poslanců v Poslanecké sněmovně, obsahoval mechanismy a systematiku, ze kterých konečné znění ZMVC přímo vycházelo, což je patrné také z textového porovnání těchto dvou znění. Jelikož návrh nebyl ani vrácen k přepracování, pojednávání se tímto dočasně přerušilo a vláda byla nucena zřídit pouze Dočasnou komisi pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Dočasná komise zastoupena poslanci koalice i opozice dostala za úkol vypracovat stanovisko k nepřijatému návrhu a případný návrh následujícího řešení. Po prověření podkladů dne 22. července 2008 dočasná schůze

⁷⁷ Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. *Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi o činnosti komise v době od 13. června 2008 do 31. března 2009*. Praha, 2009. [cit. 2017-03-06]. 25 s. Dostupný z WWW: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MAh3p5BG0LOJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D57429+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

nakonec doporučila Poslanecké sněmovně vládní návrh zákona zamítnout a zahájit s představiteli církví a náboženských společností nové kolo jednání. Kritika vládního návrhu byla mířena zejména na prokázání objektivní hodnoty bývalého majetku církví a náboženských společností ke dni 25. února 1948. Návrh zákona počítal s vyplácením finančních náhrady celkově v šedesáti ročních splátkách ve výši 4,275 miliard Kč ročně, tato částka při jistíně cca 83 miliard Kč již zahrnovala celkové úročení a inflaci.

Nová Komise pro narovnání vztahů mezi státem a církvemi a náboženských společností byla opětovně zřízena v roce 2011 koaliční vládou premiéra Petra Nečase. Na základě doporučení došlo k obnovení jednání s církvemi a náboženskými společnostmi. Klíčové byly nároky Římskokatolické církve, jejíž majetkové nároky tvořily převážnou většinu. Právě závěry z dohod na těchto jednáních vzniklých se později odrazily v klíčových změnách promítnutých do původního návrhu zákona z roku 2008. Kvalitativně měl zákon nastolit nový majetkoprávní stav mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, dle kterého mělo být vydání nemovitého majetku hlavní, nikoli však složkou jedinou. Návrh mimo jiné zdůrazňoval potřebu poněkud odlišného přístupu oproti ostatním restitučním předpisům, který neměl být v žádném případě bezdůvodným zvýhodněním oproti ostatním subjektům. Konfiskace majetku církví a náboženských společností v dobách minulého politického režimu nesměrovala primárně proti vlastnickému právu těchto subjektů, když hlavním cílem byla především likvidace jejich ekonomické autonomie a náboženské svobody. Opakovaně bylo podotknuto, že předmětem vydání bude pouze státní nemovitý majetek. Na rozdíl od Zákona o půdě se nebude hradit znehodnocení vydávaného majetku a nebude poskytována náhrada za mrtvý, živý inventář a ani původně existující trvalé porosty. Ministerstvo kultury se mimo jiné muselo poprat s nesmyslnými fabulacemi prezentovanými odpůrci zákona především prostřednictvím médií. Mimo jiné muselo Ministerstvo kultury vyvracet tvrzení, že v důsledku přijetí ZMVC se nově největším vlastníkem nemovitého majetku na území České republiky stane cizí stát, Vatikán. Faktem je, že pouze 2 z celkem 17 oprávněných osob dle ZMVC mají vazby na Svatý stolec. Ale hlavně, majetek navrácen pouze konkrétním církevním subjektům nikoli Svatému stolci, ale biskupstvím, charitám, farnostem, řádům apod. Tyto konkrétní subjekty pak budou s navráceným majetkem disponovat libovolně dle svého vlastního uvážení. Církev a náboženské společnosti se na svou obranu vyjádřili, že plánují restituovaný majetek využít především pro účely obecně

prospěšné, charitativní, společenské, rozvoj obecních a sociální projektů v místech jejich působení a v konečném důsledku především pro samotné občany České republiky. Předběžně návrh počítal s vydáním přibližně 200 000 ha nemovitého majetku naturálně, za současné finanční náhrady asi 61 000 ha. Stát ani žádný jeho orgán však ani v době přijetí návrhu ZMVC, ani v minulosti nevedl žádný oficiální a samostatný seznam církevního historického majetku. Původní ocenění nemovitého majetku z roku 2007 ztratilo s ohledem na následky světové finanční krize jakoukoliv relevanci a pro potřeby nového zákona se tak staly zcela nepoužitelnými. Nové podklady byly zpracovány Církevní komisí⁷⁸, složené výhradně ze zástupců církví a Federace židovských obcí. Závěry ocenění uvádí, že se celkově jedná o tak rozsáhlý pozemkový soubor rozložený po celém území celé České republiky, že reálně nebylo možné nemovitosti ocenit postupným a jednotlivým posuzováním. Ocenění bylo proto prováděno šetřením u jednotlivých organizačních složek církví a náboženských společností. S ohledem na skutečnost, že Církevní komise byla složena ze zástupců osob později oprávněných k majetkovému plnění dle ZMVC, je zcela zřejmé že všechny tyto osoby měly zájem na tom, aby byl rozsah nárokován majetku co největší, a o objektivitě ocenění lze mít, proto důvodných pochyb. Tento postup, kdy samotní restituenti navrhují výše finanční náhrady, nemá v oblasti tuzemského restitučního zákonodárství obdoby. Samotná vládní komise nechala údaje o rozsahu historického církevního majetku prověřit u dotčených státních orgánů a podniků. Hodnověrnost databáze obsahující dotčené nemovitosti byla následně verifikovaná nezávislou poradenskou firmou Ernst & Young.⁷⁹ Důvodovou zpráva k ZMVC navrhovatel odhaduje souhrnnou velikost původního církevního majetku následovně: lesní půda 181 326 ha, zemědělská půda 72 202 ha, vodní plochy 3 611 ha, zastavěné plochy 600 ha, ostatní plochy 3894 ha, budovy 324 ha⁸⁰. Z pozdějšího rozboru dokumentů vypracovaných společností Ernst & Young však vyplývá, že tato se

⁷⁸ Zřízená usnesením vlády č. 597 ze dne 30.5.2007.

⁷⁹ 280 ERNST & YOUNG. *Kvalitativní komentář algoritmu užitého ze strany církví a náboženských společností pro odhad hodnoty zabaveného církevního majetku* [online]. Praha, 2008 [cit. 2017-03-07]. 25 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0%20a%20ERNST%20&%20YOUNG> Asistence v oblasti ocenění nevydáváného majetku, jímž se zabývá Dočasná komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi: Návrh oceňovacího algoritmu [online]. Praha, 2009 [cit. 2017-02-07]. 51 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0>

⁸⁰ Česká republika. Vláda. Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-02-08]. Závěrečná zpráva z velké RIA, Obecná část důvodové zprávy, s. 28. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

zaměřila především na metodiku algoritmů ocenění a nikoliv na správnost vstupních dat sloužících jako východiskové data pro následující ocenění.⁸¹ Kromě toho došlo také k porovnání studie Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd „Katolická církev a pozemková reforma“ z roku 1996 a evidencemi poskytnutými oprávněnými osobami. Rozsáhlému šetření byly v roce 2011 ve spolupráci Národního archivu s Ministerstvem kultury podrobeny archivní materiály především z období první republiky, do dnešního dne dostupné dálkově na internetových stránkách Ministerstva kultury. Pro stanovení rozsahu nikoli hodnoty nemovitého majetku se však dle důvodové zprávy k ZMVC měla stát určující právě evidence nemovitostí ve správě Vojenských lesů, Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Pozemkového fondu České republiky, v právu hospodaření Lesů ČR a údajů poskytnutých Svazem měst a obcí. Konečné ocenění tak mělo být výsledkem porovnání této evidence s podklady vypracovanými Církevní komisí. Ministerstvo kultury v reakci na kritiku výslovně upozornilo, že vládní návrh nevychází z údajů první pozemkové reformy, když tato zahrnovala pouze církevní velkostatky a nikoli také menší pozemky farností v celkovém součtu o rozloze cca 50 000 ha. Ve srovnání s restitucemi prováděnými v průběhu 90 let se jednalo pouze o zlomek vydaných nemovitostí, kdy fyzickým osobám bylo vydáno přibližně 1 400 000 ha a obcím cca 400 000 ha lesní půdy. Pozemkový fond České republiky pak v letech 1999-2010 prodal dalších 525 000 ha státních pozemků. Předmětem vydání jsou dle ZMVC pouze pozemky, u kterých bylo spolehlivě prokázáno vlastnictví církevního subjektu, a to postupem obdobným se Zákonem o půdě. Jednotlivé žádosti podroboval Pozemkový úřad srovnávacímu sestavení parcel se současným stavem katastru nemovitostí. V případě jakýchkoliv selhání není vyloučeno, aby se poškozené osoby a to jak osoba oprávněná, tak stát jakožto osoba povinná následně obrátili na nezávislý soud. K ústavní stížnosti zpochybňující celkový rozsah nárokované církevní majetku, Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 uvedl, že přezkum ústavnosti není založen na kontrole výměr vztahujících se původnímu církevnímu majetku, ale omezuje se pouze na přezkum vazeb, které měl zákonodárce k dispozici a zda konečná právní úprava není pouze výsledkem iracionálního chování zákonodárce, či případně výsledkem náhodných omylů během legislativního procesu.

⁸¹ POHL, Michal. *Církev jako podnik? Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi pohledem práva EU*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 4/2013, s. 119-120.

5.2. Legislativní proces – ZMVC

Po zpracování zásadních změn byl návrh zákona, zpracovaný Ministerstvem kultury dne 27. září 2011 schválen vládou pod č. usnesení 21 a posléze předložen Poslanecké sněmovně pod č. sněmovního tisku 580/0. Průběh legislativního procesu v tomto případě rozhodně nemůže označit za hladký. Již první projednávání se potkalo s odporem opozice, který přetrval až do konečného přijetí zákona. Koalice zas nebyla schopná zaujmout jednotné stanovisko ani ohledně základní koncepce navrhovaného řešení. Zdárnému přijetí zákona pomohlo až rozštěpení politické koaliční strany Věci veřejné, když právě její opustivší členové těsně rozhodli o přijetí. Návrh byl konečně dne 14. července 2012 přijat ve třetím čtení trvajícím celkem šest dnů, když z přihlášených 182 poslanců hlasovalo pro 93 a proti návrhu 89 poslanců. Protože dne 15. září 2012 byl postoupený návrh Senátem zamítnut, hlasovala Poslanecká sněmovna o vráceném návrhu znova. Definitivně byl zákon přijat a Senát přehlasován dne 7. a 8. listopadu 2012, když pro přijetí se vyslovilo 102 poslanců, proti hlasoval pouze 1 poslanec. Opozice před hlasováním pompézně opustila sál, poté co Lubomír Zaorálek z ČSSD označil debatu za protizákonnou a vyzval své stranické kolegy k odchodu, následovali je i členové KSČ. Ještě v ten samý den byl zákon doručen k podpisu prezidentu republiky Václavu Klausovi. I přesto, že Václav Klaus s předloženým návrhem zákona nesouhlasil pro nerovné podmínky v přístupu státu k restitucím a nápravě křivd mezi náboženskými společnostmi a církvemi a mezi všemi ostatními subjekty, zákon nevetoval. Rozdílný přístup by dle jeho názoru mohl otevřít Pandořinu skříňku, když vytváří reálná rizika závažného prolomení dosavadní restituční legislativy bez dostatečného politického konsensu. Prezident však zákon ani po vypršení patnáctidenní ústavní lhůty nepodepsal. Svoje rozhodnutí odůvodnil jako výraz distance od zpracování schváleného zákona. V zájmu vládní stability se však rozhodl tuto pro vládu klíčovou normu nevetovat a svůj nesouhlas vyjádřil dne 22. listopadu pouze prostřednictvím oficiálního stanoviska. Zákon byl dne 5. prosince 2012 vyhlášen ve Sbírce zákonů pod číslem 482/2012 Sb. Problematický legislativní proces byl následně napaden skupinou senátorů a poslanců ústavní stížností⁸². Převážně ateistická občanská veřejnost se však s přijatým návrhem nedokázala

⁸² Nález Pl. ÚS 10/13.

ztotožnit, a to zejména s ohledem na skutečnost, že způsob finančního vypořádání bude státní rozpočet zatěžovat po dobu dlouhých třiceti let.

Srovnání

5.3. Finanční náhrada za historické církevní pozemky

Zásadní změnou oproti původnímu návrhu vlády Petra Nečase byla úprava poměru mezi výši finanční náhrady a množstvím majetku vydávaného formou naturální restituce, co konečným důsledkem obměnilo sféru majetku určenou k vydání. Především bylo upuštěno od výhradně naturální restituce řeholních řádů a kongregací Římskokatolické církve. Hlavním kritériem pro vydávání nemovitého hospodářského majetku se stal aktuální právní stav těchto nemovitostí. Zemědělskými nemovitostmi byli v souladu s § 2 odst. 1 písm. b) ZMVC určeny pozemky které ke dni 24. června 1991 tvořily zemědělský půdní fond nebo do tohoto fondu náležely⁸³, tvořily lesní půdní fond a dále obytné, hospodářské budovy a jiné stavby patřící k původní zemědělské usedlosti⁸⁴, včetně zastavěných pozemků anebo stavby sloužící hospodářské a lesní výrobě nebo s ní související vodnímu hospodářství. K vydání byl tímto určen pouze nemovitý hospodářský majetek ve vlastnictví Pozemkového fondu České republiky, Lesů České republiky, s.p. jakožto povinných osob. S ohledem na závěry šetření Církevní komise, lze shrnout, že pro historický hospodářský nemovitý majetek v původním vlastnictví oprávněných osob bylo charakteristické rovnoměrné rozmístění po celé České republice.⁸⁵

Finanční náhrada byla z původních 256,5 miliard Kč snížena 78,9 mld. Kč, což činilo míň než jednu třetinu oproti původně předpokládané finanční náhradě. Zarážející rozdíl ve výši finančních náhrad vzbuzoval odůvodněné pochybnosti týkající se metod použitých při oceňování církevního majetku v roce 2007, což také vedlo k pochybnostem ohledně skutečné a objektivní hodnotě církevního majetku. Absence odůvodnění a rozborů určujících výše finanční náhrady v samotném návrhu a důvodové zprávě přijatého zákona je jedním z důvodů proč se byl zákon právě v této zásadní části hodně kritizován. Relevantním argumentem pro odůvodnění proměnlivě

⁸³ § 1 zákona č. 53/1966 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění zákona č. 75/1976 Sb.

⁸⁴ § 2 zákona č. 61/1977 Sb., o lesích, ve znění zákona č. 229/1991 Sb.

⁸⁵ Naprosto rozhodující rozsah zabraného majetku, patří sem především soubory zemědělského majetku k zabezpečení financování farností, biskupství a řádů

výše hodnoty majetku je hlavně fakt, že veškeré podklady pro oceňování nemovitého majetku byly zpracovány těsně před vlnou světové finanční krize a dále také, že původní návrh počítal s vyplácením po dobu dlouhých šedesáti let. Celková hodnota nemovitého majetku byla v roce 2008 určena na 134,7 miliard Kč, s tím, že se zahrnovala finanční vypořádání ve výši 59 miliard Kč a v naturáliích měl být vydán majetek oceněn na celkem 75 miliard Kč. Po připočtení inflace se částka vyšplhala na více než 154 miliard Kč. S původním návrhem finančního vypořádání vyslovilo souhlas všech 17 oprávněných církví a náboženských společností. Návrhem z roku 2008 bylo pro účel jednání s církvemi a náboženskými společnostmi stanoveno, že při výpočtu hodnoty zemědělské půdy se bude vycházet z ceny 44,5 Kč/m² a u lesní půdy z ceny 27/7 Kč/m². Vodní plochy byly ohodnoceny na 20 Kč/m², ostatní plochy na 30 Kč/m², tyto plochy tvořily pouze marginální 2 % z celkové hodnoty původního majetku⁸⁶.

Pro účely ocenění dle ZMVC bylo využito průměrných cen nemovitého majetku v České republice za použití statistických metod a odborných odhadů zpracovaných do studií Výzkumného ústavu zemědělského⁸⁷. Výsledkem ocenění bylo použití výše uvedených výpočtů zpracovaných do návrhu z roku 2008⁸⁸ pro stanovení jednotkových cen zemědělské a lesní půdy, vodních ploch, ostatních ploch, zastavěných ploch a budov. Důvodová zpráva předkládá několik možných návrhů řešení, ve kterých se jednotlivě vypořádává s třemi následujícími problémovými okruhy. Prvním a základním je vůbec stanovení přijatelného způsobu vypořádání vztahů, přičemž do úvahy přicházelo 5 variant, a to i) obecný restituční zákon; ii) výčtový restituční zákon; iii) finanční kompenzace; iv) kombinace finanční kompenzace a naturální náhrady; nebo v) neprovedení vyrovnání – takzvaná nulová varianta. U čtvrté varianty byly zhodnoceny dva podnávrhy, první počítal s nižší naturální restitucí ve výši 51 miliard Kč a vyšší finanční náhradou vyplácenou po dobu 60 let ve výši 83 miliard Kč. Druhý návrh vycházel z naturální restituce ve výši 75 miliard Kč a počítal s finanční náhradou vyplácenou po dobu 30 let ve výši 59 miliard Kč. Jak je již dnes známo, byl zvolen právě druhý návrh. Druhý okruh se vypořádával

⁸⁶ Materiál k usnesení Poslanecké sněmovny č. 774 ze dne 29.4.2008, doplnění důvodové zprávy.

⁸⁷ *Studie dopadů liberalizace nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z února 1999. *Dopadová studie pro oblast volného nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z května 2001.

⁸⁸ Česká republika. Ministerstvo kultury. *Ocenění původního církevního majetku* [ze dne 1. února 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-04-02]. 8 s. Dostupný z WWW: <https://www.mkcr.cz/cz/cirkevne-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/oceneni-puvodniho-cirkevniho-majetku-123121>

se stanovením doby splácení finanční náhrady. Navrženo by jak bezodkladné splacení, tak doby 15, 30 a 60 let. Poslední okruh se zabýval stanovením fungujícího mechanismu financování církví a náboženským společností po dobu přechodného období. Zejména pro odpůrce navrhovaného zákona, je důležité uvést, že nulová varianta, tj. neprovedení majetkového vypořádání, by nebyla pro stát vůbec tak výhodní, jak by se na první pohled mohlo zdát. Za předpokladu pokračování financování formou pravidelných plateb formou příspěvků na platy duchovních dle stavu před přijetím ZMVC, by byl nárůst platu duchovních exponenciální. Celková výše vyplacených plateb bez zohlednění jakékoliv valorizace by v roce 2043 dosáhla částky 63 miliard Kč. Dle přijatého zákonného řešení činí konečná výše finanční náhrady částku 59 miliard Kč. Za 60 let by se výše finanční příspěvků vyplacených na platy duchovních vyšplhala až na astronomických 161 miliard Kč, a to bez jakéhokoliv vyřešení historických nároků církví a současné existence nemovitého majetku s nevyjasněným vlastnickým právem. Před rokem 2012 představovaly roční státní příjmy z blokování církevního majetku přibližně 3 miliardy Kč. Aktivní zájem na vyřešení vlastnických vztahů a odblokování často chátrajícího nemovitého majetku měly z praktických důvodů samotné obce. Četnost životně důležité infrastruktury obcí, škol, sportovišť nebo veřejně prospěšných staveb nacházejících se na pozemcích historicky ve vlastnictví církví a náboženských společností, vedla k uzákonění taxativních výjimek do ustanovení § 8 ZMVC. Za zmínku lze uvést, že například v případě čerpání finančních prostředků z evropských fondů je mimo jiné nevyhnutné splnění podmínky jasného vlastnického vztahu k nemovitému majetku. Tímto mohlo dojít k znemožnění rozvoje množství rozvojových či komerčních projektů a v konečném důsledku také k nevyčísitelnému ušlému zisku jak obcí, tak i soukromých subjektů. V případě neprovedení zákona by pak s ohledem na tendence Ústavního soudu hrozilo riziko prolomení dosavadní judikatury a rozhodování o restituci církevních historických majetků by mohlo být prováděno přímo obecnými soudy. Veškeré předchozí návrhy obecného restitučního zákona postrádali komplexní návrh řešení problému samofinancování oprávněných osob, čímž by protiústavní stav závislosti náboženských společností a církví na státu přetrvával i nadále.

Varianty možného vypořádání

První varianta předpokládající vyrovnání formou obecného restitučního předpisu, v minulosti navrhovaná postupem dle Zákona o půdě by byla nevýhodná

hned z několika důvodů. Proces samotného majetkového vyrovnání dle tohoto návrhu by byl nesmírně zdlouhavý za současné absence řešení samofinancování církví a náboženských společností a trvání protiústavní podřízenosti státu. Naturální restituce by takto byla cílena téměř výlučně na církev římskokatolickou (98% nemovitého majetku), ostatní oprávněné osoby by tímto způsobem nezískali takřka žádný nemovitý majetek. Nelze nezmínit, že v roce 1991, kdy byl Zákon o půdě přijat, na území České republiky reálně neexistoval trh se zemědělskou půdou a veškeré ceny půdy musely být stanoveny víceméně administrativním způsobem, což z dnešního pohledu neodpovídá skutečné hodnotě zemědělské půdy. Za předpokladu reálného majetkového vyrovnání by tato varianta musela předpokládat také vrácení historického nemovitého majetku v rukách všech subjektů, tj. kromě Lesů ČR a Pozemkového fondu ČR, také obcí a soukromých právnických a fyzických osob. Tímto způsobem by mohlo dojít k podstatnému zasažení do právní jistoty a vlastnických práv těchto subjektů - nabytých v dobré víře. Takový postup by mohl být rovněž napadnutelný u Ústavního soudu⁸⁹.

Výhoda druhé varianty - výčtového restitučního zákona, spočívající především v jeho konkrétnosti a operativnosti by se ohledem na možné nepřesnosti a chyby mohla záhy proměnit na předpis neschopný pružně reagovat na změny evidence v čase. Tento typ zákonného řešení je vhodný zejména k řešením okrajovým a nikoli při pojetí tak komplexní problematiky. Návrh zákona spočívající v čisté naturální restituce přicházel v úvahu pouze u Církve římskokatolické - disponující rozsáhlým majetkem. Ostatní nekatolické církve, které v řadě případů nedisponovaly téměř žádným vlastním majetkem, by se takto mohly ocitnout *de facto* bez volných finančních prostředků. Skutečné majetkové vyrovnání by opět zahrnovalo všechny subjekty jakožto povinné osoby, což by bylo, tak jak tomu bylo i u první varianty, nepřijatelné. Varianta spočívající ve výlučně finanční kompenzaci by představovala neudržitelnou finanční zátěž pro samotný státní rozpočet a zcela zbytečně by zůstal nevyužitý potenciál nemovitého majetku s nízkou mírou obhospodařování v rukách státních institucí. Právě vysoká zátěž pro státní rozpočet na jedné straně a nízká míra využití státního nemovitého majetku na straně druhé, byla hlavním důvodem pro zamítnutí původního návrhu Topolánkové vlády. Možnost spočívající v kombinaci

⁸⁹ Nález sp. zn. I ÚS 2166/10

naturální restituce a finanční kompenzace se pak ve správně zvoleném poměru jevila jako jediné schůdné řešení.

Srovnání s ostatními postkomunistickými státy střední Evropy

Příkladem nám mohou být také odkazy na provedení obdobného postupu v ostatních postkomunistických státech střední Evropy.⁹⁰ České republice v oblasti vyjasnění majetkových poměrů s církvemi patří nelichotivého poslední místo, co se týče časového přijetí samotného zákona. I přesto, že některé státy přijaly zákony upravující majetkové vyrovnání s církvemi mnohdy neprodleně po pádě komunistického režimu, samotný proces vydávání neměl obvykle rychlý a hladký průběh.

Slovensko

Restituce církevního majetku na území Slovenské republiky probíhala v několika vlnách, s tou poslední v roce 2006. Katolická církev, ke které se konfesně hlásí většina slovenských občanů, uvádí, že do dnešního dne jí byla vrácena pouze jedna třetina původního majetku. Jiné zdroje zas uvádí, že se jednalo přibližně o 60% nárokovaného majetku, a to za současné finanční podpory garantované přímo konkordátem se Svatým Stolicem. Pravost prohlášení týkající se skutečné části vydaného majetku je těžké posoudit, jelikož do dnešního dne nebyl slovenským státem sepsán žádný oficiální komplexní soupis církevního majetku, a to jak zabraného, tak ani toho vráceného. V roce 2012 činila státní podpora poskytována na chod církví a náboženských společností celkem 37,5 milionu euro. Taktéž Slovensko má jasno v tom, že uzavření restitucí je nezbytnou podmínkou případné odluky od státu. Konkordátem - Základní smlouvou⁹¹ se Svatým stolicem uzavřenou v roce 2000 se však Slovensko zavázalo dotovat církev římskokatolickou. Do úvahy tak momentálně přichází pouze odluka částečná mimo římskokatolickou církev, jelikož možnost vypovědět smlouvu se Svatým stolicem má pouze vatikánská strana.

⁹⁰ Zpravodajský server domácího zpravodajství České televize. *Církevní restituce za hranicemi: První Poláci, východní Němci bez problémů*. [online]. 2014, 8.6.2014. [cit. 2017-01-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1031696-cirkevni-restituce-za-hranicemi-prvni-polaci-vychodni-nemci-bez-problemu>

⁹¹ Zmluva 326/2001 Z.z., Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

Maďarsko a Polsko

Finančně fungování církve do dnešního dne podporuje také Maďarsko nebo Polsko prostřednictvím speciálního Církevního fondu. Nábožensky založené Polsko se do narovnání vztahů mezi církvemi a státem pustilo ještě před prvními svobodnými volbami v roce 1989, znárodnění církevního nemovitého majetku postihlo zejména hospodářskou a zemědělskou církevní půdu. Schválený zákon kombinoval naturální restituci s finanční náhradou, do dnešního dne byla vrácena zhruba jedna třetina z přibližně 400 000 ha. Na jeho základě bylo také zřízeno 5 komisí největších církví (katolická, evangelická, augsburského vyznání, pravoslavná, židovské obce) podílejících se přímo na navrácení církevního majetku, jejichž činnost byla po medializovaném odhalení různých podvodů ukončena. Církevní fond suplující původní církevní majetek funguje do dnešního dne, s částečnou podporou polského státu. Maďarská republika se v roce 1997 dohodla přímo se Svatým stolcem, na způsobech financování charitativní a vzdělávací činnosti katolické církvi a dále na finančním vyrovnání za církevní majetek zabavený po 1. lednu 1946. Dle vatikánských vyjádření měl maďarský stát z původního katolického majetku v celkové výši 555 milionů dolarů do roku 2011 katolické církvi vrátit majetek v hodnotě přibližně 322 milionů dolarů. Náhradu ve výši 233 milionů dolarů za majetek, který již nebylo možné restituovat naturálně, bude stát maďarské katolické církvi vyplácet obdobně formou ročních splátek na zlepšování náboženského života a současně nezávislém financování charitativních, vzdělávacích a sociálních s garancí obdobného postavení jaké mají ostatní veřejnoprávní instituce.

Rumunsko a NDR

Předposlední Rumunsko, co se týče doby přijetí restituční legislativy, se muselo zdlouhavě vypořádávat s problémem nedostatečného přístupu k archiváliím prokazujícím historické vlastnické právo církví k nemovitému majetku. Specifikem k výše uvedeným státům bývalého východního bloku je Německá demokratická republika, kde i přes protináboženskou politiku a represí komunistický režim nemovitý majetek nikdy plošně nezabral. Několik nemovitostí sice bylo zabráno v rámci městského plánování, posléze však byly církvím vráceny nebo v případě pozemků vyměněny za náhradní, proto po roce 1989 Německo již nemuselo řešit žádné majetkové vypořádání s církvemi.

Ve světě je činnost církví financovaná různými způsoby. Zcela autonomní samofinancování církví funguje například ve Francouzsku, Brazílii či USA, příspěvky státu jsou zde poskytovány čistě ve veřejném zájmu (pro církevní školy, nemocnice, sociální zařízení) - podnikání církevních subjektů je zde zcela běžnou doplňkovou činností. Speciální církevní daň můžeme nalézt třeba v Rakousku, Švýcarsku nebo Skandinávií, povinně odváděnou v místě trvalého bydliště občany, jež se otevřeně hlásí k jistému státem uznávanému vyznání. Podobným způsobem jsou finančně podporované náboženské subjekty například v Itálii nebo Španělsku kde daňový poplatník převádějí prostřednictvím daňové asignace část odvedené daně na vybrané subjekty, mezi jinými také na církve nebo náboženské společnosti.

Provedení ZMVC

V České republice lze ZMVC zařadit pod speciální restituční předpis v postavení k jiným obecným restitučním předpisům, a to s ohledem na úzce vymezený okruh oprávněných osob a specifickou konstrukci kombinované finanční náhrady, naturální restituce a dočasných přesevků na podporu činnosti. Tyto skutečnosti odráží již samotný název zákona, když poukazuje na to, že jde především o majetkové vyrovnání, nikoli pouze o restituci, i když i tato zde může být sporná.

Podstatnou změnou v konceptu zákona se tudíž stalo právě zakomponování nového způsobu vyplacení přímých účelově nevázaných příspěvků na podporu činnosti církví a náboženských společností kombinujícím model postupného samofinancování až po konečnou ekonomickou odluku od státu. Finanční samostatnost od státu tak církve a náboženské společnosti znovuzískají po více než 60 letech. Cílem návrhů bylo zajistit co nejplynulejší přechod. Za tímto účelem byl proto navržen institut přechodného období, jakožto časového prostoru, během kterého si církve a náboženské společnosti budou moct postupně vytvořit dostatečnou a stabilní ekonomickou základnu. Délka období jakož i způsob financování byl předmětem jednání s Ekumenickou radou církví. Původně Zákon o hospodářském zabezpečení církví přísně vázal příspěvky pouze pro účely věcných nákladů církevní administrativy, sociální dávky či náhrady a osobní požitky duchovních, když církve jako mezičlánek následně jenom přeposílali finanční prostředky jednotlivým duchovním a svým zaměstnancům. Předchozí návrh zákona počítal se zánikem financování způsobem dle Zákonu o hospodářském zabezpečení církví, a to postupně

po dobu dvaceti let při každoročním snižování náhrady o 5 % (za současného zvyšování o míru inflace) Tímto způsobem mělo finanční zabezpečování církví státem ukončeno po dvaceti letech. ZMVC opouští po vzoru původního návrhu účelovou vázanost těchto příspěvků a umožňuje tak církvím libovolné nakládání s těmito dotacemi. Způsob vyplácení však koncipuje po dobu sedmnácti let od účinnosti zákona, čímž se příspěvek snižuje pomaleji a představuje tak pro státní rozpočet větší zátěž. Tato varianta byla dohodnutá dne 25. srpna 2011 na společném jednání církevní a vládní komise. V prvních třech letech přechodného období, tj. do roku 2017 se výše příspěvků určuje způsobem dle zrušeného Zákona o hospodářském zabezpečení církví, přičemž tato byla fixně určena částkou 1.444.753.000,- Kč.⁹² Od čtvrtého roku přechodného období počíná postupné pětiprocentní snižování částky. Základem pro snižování byla určena výše součtu všech příspěvků vyplacených v roce 2013. Do roku 2029 takto bude vyplaceno celkem 16,977 miliard Kč ve formě příspěvků na podporu finanční činnosti. Navrhovaná byla také varianta o něco příznivější pro státní rozpočet, když 5 % snižování počínalo již od druhého roku přechodného období trvajících celkem 20 let, což mohlo státnímu rozpočtu ušetřit v průběhu tohoto období zhruba 1,8 miliardy Kč. Odmítnutá byla nakonec po apelaci samotných oprávněných církví. Tyto argumentovaly, že tato varianta by si vyžádala potřebu rychlé adaptace na změny financování, na co ale hlavně menší církve a náboženské společnosti nebyly vhodně připraveny. Zvolená varianta se jevila jako nejpříznivější jak po povinné, tak po oprávněné osoby.

I přesto, že se ZMVC celkem podrobně vypořádává se způsobem speciální finanční náhrady, je podobně jako většina restitučních předpisů postaven přednostně na naturální restituci. Vzhledem k mnohaletému rozdílu mezi zabráním historického majetku a jeho následním vydáním je však nutné uplatnit také náhradní plnění – subsidiární finanční náhradu. Lze konstatovat, že co se týče naturální restituce, zákonodárci se skutečně podařilo zachovat rovnost v porovnání s běžnými restituenty, tj. fyzickými osobami a necírkevními právníckými osobami. S možností náhradního plnění počítaly všechny předchozí restituční předpisy. Kromě Zákona o půdě, který

⁹² Zákon č. 455/2011 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2012, Příloha č. 4, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 475/2013 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb. Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 345/2014 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2015, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury. Dostupné např. na WWW: <https://www.zakonyprolidi.cz/>

připouštěl pouze věcnou náhradu, všechny ostatní restituční zákony připouštěly finanční náhradu. Ve většině případů, však finanční náhrada náležela pouze fyzickým osobám.⁹³ Rozdíly ve způsobech restituce mezi fyzickými a právníckými osobami lze zcela logicky odůvodnit zjevnými a z povahy věci vyplývajícími rozdíly mezi těmito subjekty. Fyzické osoby jakožto živé organismy nadané vlastním vědomím a myšlením jsou schopny vnitřně cítit a prožívat jím způsobenou majetkovou i nemajetkovou újmu na úrovni, jež právnícká osoba ze své podstaty nebude nikdy schopna. Právě z těchto důvodů jsou rozdíly mezi restitucemi fyzických a právníckých opodstatněné a legálně přípustné. V případě fyzických osob, tak restituční předpisy často volily mnohem důslednější a citlivější přístup. Privilegování nebo naopak diskriminování v případě určitých druhů právníckých osob by se však mohlo snadno dostat do rozporu s Ústavním pořádkem, a to především č. 1 a čl. 3 odst. 1 LZPS a principem světského státu, vyjádřeném v čl. 2 odst. 1 LZPS. Odlišný přístup by bylo možno odůvodnit například rozsáhlou obecně prospěšnou činností, tak jak tomu bylo v dobách josefínských reforem. Tento argument ale v současné době již neobstojí, jelikož obecně prospěšnou činností vedle církví a náboženských subjektů vykonává celá řada necírkevních právníckých osob. Je proto nutné se zamyslet, zda postup, umožňující církvím a náboženským společnostem v rámci restitucí jako jediným právníckým osobou plnou finanční náhradu, není vůči ostatním právníckým osobám diskriminující. Jednotlivá ustanovení ani důvodová zpráva ZMVC nám žádnou přímou odpověď pro tuto úvahu nenabízí, navést nás ale může samotná preambule zákona. Například Ústavní soud se ve svém nálezu⁹⁴ vyjádřil, že „*historická role církví ve společnosti a na veřejnost orientovaný charakter jejich činností je do jisté míry odlišuje od jiných fyzických či právníckých osob (při zohlednění povahy jejich majetku) a zároveň umožňuje jejich komparaci – co do požadavku nezávislosti na státu (...)*“. ZMVC je nutno vykládat teleologicky a komplexně, tudíž nikoli pouze jako předpis restituční, jak tomu bylo u ostatních výhradně restitučních norem. Je to právě garance nezávislého postavení a plné náboženské svobody absentující v době před přijetím ZMVC, kterou lze ospravedlnit určitým způsobem privilegující přístup vůči církvím a náboženským společnostem. Finanční náhrada zde neplní pouze funkci odčinění majetkových křivd ale je zároveň nastolením nového stavu směřujícímu po

⁹³ BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. s. 50 – 51.

⁹⁴ Nález pl. ÚS 9/07.

dobu třiceti let k postupné sekularizaci České republiky. Právě z výše uvedených důvodů, se finanční náhrada přiznává také církevním právníkům osobám, které na území České republiky před rokem 1989 prokazatelně v právním smyslu neexistovaly a tudíž jim před rokem 1989 logicky žádná křivda ani nemohla být způsobena (např. Apoštolská církev, Luterská evangelická církev). Toto konstatování podpořil ve svém nálezu také Ústavní soud⁹⁵. ZMVC konstruuje finanční náhradu do několika složek. Základní složku inkorporovanou ve finanční náhradě tvoří obecný občanskoprávní nárok na vrácení zabraného nemovitého majetku, který již nelze z důvodů objektivních nebo s ohledem na právní jistotu oprávněným osobám vydat zpátky. Druhou složku charakteristickou právě pro ZMVC tvoří jakési odlukové odbytné, jež má samotné církve a náboženské společnosti připravit k jejich nově nastolené finanční samostatnosti. Jakékoliv porovnávání s restitučními zákony přijatými v devadesátých letech, není jednoduše možné, když jejichž účelem bylo mimo jiné také nastartovat začínající tržní hospodářství nově demokratického státu. Rozhodnutí určující konkrétní výše finanční náhrady poskytované na základě ZMVC je proto nutno přijat jako rozhodnutí ekonomicky-politické, jež je v plné dispozici zákonodárce.

Způsob finančního vypořádání, jakožto náhrady za nevydaný majetek, je upraven v hlavě III ZMVC. Ve smyslu blokačního paragrafu - ustanovení § 29 Zákona o půdě, měl být od původního církevního nemovitého majetku odečten nemovitý majetek blokový Pozemkovým fondem ČR (od 1. ledna 2013 Státním pozemkovým úřadem) a Lesy ČR. Pozemkový fond ČR evidoval ke dni 1. května 2011 nemovitosti dotčené zmíněným blokačním paragrafem následovně: orná půda, trvalý travní porost, chmelnice, vinice, ovocný sad, zahrada rozsah 32 760 ha, vodní plocha 709 ha, ostatní plocha 1 995 ha, zastavěná plocha a nádvoří 127 ha, lesní pozemky (určené k plnění funkce lesa) 37 ha, druh neurčen (bez uvedení druhu pozemku) 12 784 ha, celkem se tak jednalo o nemovitý majetek o rozloze 48 412 ha. Lesy ČR evidovaly ve své správě ke dni 28. února 2011 historický církevní majetek o celkové rozloze 151 777 ha lesních pozemků, a 33,7 ha pozemků zastavěné plochy a nádvoří⁹⁶. Právě tento rozdíl

⁹⁵ Nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

⁹⁶ Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 580/0*. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-03-14]. Závěrečná zpráva z velké RIA, Obecná část důvodové zprávy, s. 28. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

byl oprávněným osobám finančně kompenzován.⁹⁷ Výše finančních náhrad pro celkem 17 dotčených oprávněných osob je vypočtena přímo v textu zákona, konkrétně v ustanovení § 17. Podmínkou pro obdržení paušální finanční náhrady je uzavření smlouvy o vypořádání mezi státem a oprávněnou osobou ve smyslu § 16 ZMVC. Smlouva o vypořádání se s výjimkou několika ustanovení⁹⁸ řídí Občanským zákoníkem. S ohledem na skutečnost, že církevní majetek byl oceněn na celkovou hodnotu 134 miliard Kč, finanční náhrada byla následně stanovena po odečtení odhadované hodnoty majetku, který bude oprávněným osobám vydán formou naturální restituice. Usnesením vlády č. 123 ze dne 20. února 2013 bylo nakonec uzavřeno celkem 16 o vypořádání, Bratská jednota baptistů odmítla vládní návrh smlouvy akceptovat. Jak již bylo shrnuto výše, odhad vydávaného majetku byl určen po rozsáhlém zpracování dat poskytnutých především Církevní komisí, Českým ústavem zeměměřickým a katastrálním, za současné revize s údaji Výzkumného ústavu zemědělské ekonomie a Ministerstva zemědělství. Církvím tak bude ve formě finančních náhrad vyplacena po dobu 30 let částka ve výši celkem 59 miliard Kč bez inflace. Finanční náhrada v tomto případě neplní ryze restituční funkci, ale jak naznačuje úvodní ustanovení § 1 ZMVC, jedná se také o politické nikoli právní zmírnění majetkových křivd spáchaných komunistickým režimem⁹⁹. To v jakém poměru se jedná o skutečnou restituci a jakou část představuje uváděné zmírnění majetkových křivd, není dále rozvedeno v zákoně, ani důvodově zprávě nebo komentáři ZMVC, nálezu ÚS¹⁰⁰. Římskokatolické církve připadne celkem 80 % z celkově vyplacené finanční náhrady. Ostatním 16 oprávněným osobám tak připadne pouze zbylých 20 % z vyplácených finančních náhrad. Roční splátky těchto finančních náhrad vyplácí dotčeným oprávněným osobám Ministerstvo kultury, a to vždy nejpozději do 31. prosince kalendářního roku, počínaje prvním rokem 2013. Finanční náhrady nejsou v současné době předmětem daně, otázka jejich zdanění však byla několikrát nadhozená v rámci předvolebních kampaní. Nesplacené částky finančních

⁹⁷ Zpravodajství Ministerstva Kultury. *Církevní restituice – otázky a odpovědi*. 2012, 8.11.2012. [cit. 2017-02-15]. Dostupný z WWW: <http://www-old.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/dotazy/cirkevni-restituce---otazky-a-odpovedi-155464/tmplid-228>.

⁹⁸ § 16 odst. 1 ZMVC „s výjimkou ustanovení o neplatnosti a odporovatelnosti právních úkonů, ustanovení o změně v osobě dlužníka nebo věřitele, nejde-li o právní nástupnictví, a dále s výjimkou ustanovení o zániku závazku bez uspokojení věřitele, zejména ustanovení o odstoupení od smlouvy, ustanovení o výpovědi a ustanovení o nemožnosti plnění“

⁹⁹ Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění zákona č. 220/2011 Sb.

¹⁰⁰ Nález ÚS Sp.zn. Pl. ÚS 10/13.

náhrad se přitom každoročně zvyšují o roční míru inflace stanovenou Českým statistickým úřadem, a to vždy pro rok o dva roky předcházející kalendářnímu roku výplaty konkrétní splátky

5.4. Postup při vydávání pozemků na základě ZMVC

Naturální restituce, resp. vydávání zabraného nemovitého majetku na základě ZMVC je podmíněno písemnou žádostí oprávněné osoby, jelikož je zákon založen na metodě nárokové a nikoli výčtové. Konkrétní postup je upraven v ustanoveních § 6 až 14 ZMVC. Postup pro vydávání zemědělského a nezemědělské nemovitého majetku je až na pár specifik v případě zemědělských nemovitostí OBDOBNÝ. V případě movitého majetku, tvořeném například vybavením nebo věcmi funkčně souvisejícími s nárokovanými nemovitostmi se postup trochu liší. Oprávněné osoby mohly žádosti o vydání zemědělských a nezemědělských nemovitostí podat povinným osobám ve lhůtě do 12 měsíců ode dne nabytí účinnosti ZMVC, tj. do 2. ledna 2014 v souladu s § 607 NOZ. Předpokladem pro úspěšné vydání nemovitého majetku na základě písemné dohody o vydání věci v zákonem předpokládané lhůtě 6 měsíců, bylo doručení výzvy obsahující veškeré zákonem požadované náležitosti a to ve výše uvedené hmotněprávní a prekluzivní lhůtě. V případě pozdního uplatnění nárok oprávněné osoby bez dalšího definitivně zanikl.

Náležitosti výzev k vydání jsou dále taxativně stanoveny v § 9 pro zemědělské nemovitosti a v § 10 ZMVC pro ty nezemědělské. Jedná se o následující:

a) identifikace oprávněné osoby

Tímto podkladem je zejména výpis z veřejných rejstříků vedených Ministerstvem kultury. Celkem 3 rejstříky obsahují přehled právnických osob registrovaných nebo evidovaných dle Zákona o svobodě vyznání.

b) identifikace povinné osoby

V souladu s § 4 ZMVC jsou nimi Pozemkový fond ČR, Lesy ČR, s.p., stát, státní příspěvkové organizace, státní fondy, státní podniky a další státní

organizace jež byly v rozhodném období oprávněny hospodařit s majetkem státu v důsledku některé ze skutečností vedoucích k majetkovým křivdám dle ZMVC. V případě imperfektních výzev adresovaných nesprávným povinným osobám, tyto v souladu s § 11 odst. 1 ZMVC postoupí výzvu příslušné povinné osobě. Odmítnutí těchto imperfektních výzev bez dalšího by bylo postupem striktně formalistických, odporujícím účelu zákona.

c) identifikace nemovitosti a prokázání nároků k ní

Přípustné je označení dle současné evidence katastru nebo dle stavu v době, kdy k zabránění nemovitosti došlo, což je také varianta, kterou si zvolila většina oprávněných osob. Řada oprávněných osob disponovala právě kopiemi soupisů pozemkového majetku k roku 1948, v souvislosti s revizí první pozemkové reformy nebo novou pozemkovou reformou. Ztotožnění se stavem současným pak provedla osoba povinná, jelikož právě ta se zabranou nemovitostí hospodařila poslední desítky let. Podkladem prokazujícím vlastnictví a práva s ním spojená ve prospěch oprávněných osob nebo jejich právních předchůdců byly předně pozemkové knihy v širším slova smyslu, zahrnující kromě knih pozemkových také desky zemské, železniční a horní knihy. Tyto zápisy byly prováděny na základě příkazů knihovního soudu v souladu s § 102 odst. 1 zákona č. 95/1871 ř.z., o zavedení obecného zákona o pozemkových knihách. Pozemkové knihy tvořené knihovními vložkami byly vedeny jednotlivě pro katastrální obce, po 1. lednu 1928 pak pro katastrální území (srov. § 97 odst. 6 zákona č. 277/1927 Sb., z. a n., o pozemkovém katastru a jeho vedení). Na rozdíl od současné evidence katastru nemovitostí, tehdejší zápisy nezahrnovaly informace týkající se výměry pozemků. Každá knihovní vložka se skládala ze tří listů. Druhy list označen písmenem B - list vlastnictví obsahoval údaje o vlastnickém právu, tj. identifikaci vlastníka. Jednoduchá identifikace zahrnovala pouze název vlastníka. V případě církevních právnických osob se tak můžeme setkat s různorodými označeními pro jeden a ten samý subjekt. Dostatečně prokázat ztotožnění je povinností příslušné oprávněné osoby, překážkou samozřejmě nejsou pouze formální a nepatrné nesrovnalosti, kdy o totožnosti subjektů nelze mít zjevných pochyb.

Nejdůležitějším bodem pak bylo samotné prokázání totožnosti mezi nemovitostmi dle zápisů historických se stavem skutečným jak v terénu, tak dle evidence katastru nemovitostí. Důvodová zpráva dále upřesňuje, že nároky oprávněných osob mohou být uplatňovány nikoli pouze na konkrétní nemovitosti označené přesným číslem parcelním či popisným případně uvedením knihovní vložky, ale také na komplexní soubor nemovitostí tvořících majtkový celek církevního velkostatku. Tento postup byl odůvodněn zejména tím, že oprávněné osoby mnohdy žádaly vydání nemovitosti jakožto historického komplexu, dle současných katastrálních map změněného, anebo zcela zaniklého. Informace o svém historickém nemovitém majetku oprávněné osoby získávali prvně ze svých interních zdrojů za současné pomoci externích zdrojů katastrálního úřadu. Mnohdy se oprávněné i povinné osoby obracely přímo na příslušné katastrální úřady s konkrétními žádostmi o srovnávací sestavení parcel, v případě podkladů dřívějšího data je pak tyto mohly odkázat na Národní archiv. Při posuzování jednotlivých výzev nešlo také nezohlednit fakt, že zejména po roce 1945 jako reakce na období druhé republiky a nacistickou okupaci došlo k mnoha bouřlivým přesunům zejména zemědělských nemovitých věci, jež knihovní soudy nestihly zaregistrovat. V těchto případech byly dostačujícím podkladem konfiskační rozhodnutí protektorátních nebo okupačních orgánů. Vlastnictví mohlo být prokázáno také dalšími listinami velice různorodými v závislosti na vzniku konkrétní majtkové křivdy (např. rozhodnutí soudů a jiných orgánů veřejné moci, kupní nebo darovací smlouva, doklady o odmítnutí dědictví).

d) prokázání skutečností vedoucích k majtkovým křivdám

Prokázání majtkových křivd bylo závislé především na správném a jednoznačném určení nárokovaného objektu. Na základě listin, jež svědčily o historickém vlastnictví jednotlivých nemovitostí, pak bylo zpravidla možné dohledat, v důsledku čeho došlo v rozhodném období k majtkové křivdě. ZMVC nám v § 5opět nabízí taxativní výčet jednotlivých právních skutečností. Snahy určit osud jednotlivých nároků však nebyly vždy úspěšné, neboť řada dokumentů se buď nedochovala, nebo byla úmyslně zničená. V těchto případech neměly oprávněné osoby moc na výběr a jediné co jim zbývalo, bylo

prokázat původní vlastnictví na rozdíl od změny tehdejšího stavu s odkazem na domněnku nejpravděpodobnější právní skutečnosti.

e) právní nástupnictví

Pokud oprávněná osoba, které byla v rozhodném období způsobená majetková křivda, v meziobdobí zanikla nebo se sloučila s jinou právnickou osobou, je tato povinna prokázat právní nástupnictví. Jednalo se především o subjekty patřící pod Církev římskokatolickou, které byly v rámci vnitřní reorganizace zrušeny a sloučeny s jinými subjekty. Listiny dokládající právní nástupnictví vydal oprávněné osobě její zakladatel, zřizovatel, nadřízená osoba nebo samotná církev a náboženská společnost. V případě Církve římskokatolické se jednalo také o dokumenty papežské.

f) doklady prokazující funkční souvislost a další skutečnosti ve smyslu § 7 odst. 1 ZMVC

Uplatňovala-li oprávněná osoba svůj nárok u povinných osob dle § 4 písm. c) a d), musela navíc prokázat funkční souvislost s nemovitou věcí, kterou vlastnila nebo, jež se bude vydávat na základě ZMVC. V případě, že funkční souvislost nelze na nemovitost uplatnit, musí být prokázáno, že oprávněné osobě nebo právnímu předchůdci v rozhodném období sloužila k účelům duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím, administrativním nebo jako obydlí její duchovních. Podobné skutečnosti bylo nutno prokázat také v případě movitých věcí.

I přesto, že po doručení výzvy již oprávněná osoba nemohla dále rozšiřovat jednou uplatněný nárok, doplnění spočívající pouze v dodatečném doložení skutečností, důvodů nebo listin osvědčujících konkrétní nároky bylo přípustné. Nezáleží, zda k doplnění došlo na základě výzvy povinné osoby, nebo zda takto činí oprávněná osoba z vlastní iniciativy. Způsob zpracování a lhůty pro zaevidování doplnění jsou stejné jako pro samotné zaevidování výzvy.

Postup po uplatnění nároku formou výzvy k vydání

V souladu s § 11 odst. 1 ZMVC činila lhůta pro zaevidování výzvy povinnou osobou 15 dnů ode dne jejího doručení. Obsahovala-li výzva jakékoliv nedostatky, nemohla být bez dalšího odmítnutá, nýbrž povinná osoba musela oprávněnou osobu neprodleně vyzvat k řádnému doplnění nebo nápravě vytýkaných vad výzvy, společně s poučením, že se jedná pouze o právo nikoli povinnost oprávněné osoby výzvu doplnit. Neodstranění vad však mohlo následně bránit uzavření dohody o vydání z důvodů nedostačeného prokázání rozhodných skutečností. Důkazní břemeno leží dle ZMVC na straně oprávněné osoby. Obecná lhůta pro uzavření dohody činí 6 měsíců ode dne doručení výzvy. V této lhůtě měla povinná osoba písemně projevit vůli uzavřít s oprávněnou osobou dohodu o vydání. Oprávněné osoby svou vůli směřující k uzavření dohody završila již samotným uplatněním výzvy.

Vydání zabrané nemovité věci formou naturální restituice dle ZMVC vyžaduje platné uzavření dohody mezi povinnou a oprávněnou osobou. Kontrakční proces se až na výjimky stanovené ZMVC řídí příslušnými ustanovením ObčZ, neboť se jedná o smlouvu práva soukromého. Převod vlastnictví ve prospěch oprávněné osoby k nezemědělské nemovitosti postupem dle § 10 odst. 3 ZMVC nastává v souladu s principem intabulačním dnem účinnosti vkladu do katastru nemovitostí, podobně jako u běžného převodu nemovitosti, třeba v případě koupě.

Řízení o vydání zemědělského pozemku

Účinnost převodu zemědělské nemovité věci postupem dle § 9 ZMVC je však navíc podmíněna rozhodnutím Státního pozemkového úřadu ve správním řízení. Uzavřou-li povinná a oprávněná osoba ve smyslu § 9 odst. 2 ZMVC dohodu o vydání zemědělské nemovitosti, předloží ji kterákoliv ze stran ke schválení Státnímu pozemkovému úřadu. Řízení o schválení dohody dle § 9 odst. 3 ZMVC je správním řízením o žádosti, jehož zahájení je v plné dispozici oprávněné nebo povinné osoby. Nestanoví-li ZMVC jinak, je řízení o schválení dohody vedeno dle SŘ. Řízení o schválení dohody může být v souladu s § 9 ZMVC ukončeno schválením, zamítnutím nebo neschválením předložené dohody, případně může být také v souladu se SŘ zastaveno. Ke dni 14. března 2017 Státní pozemkový úřad z celkového počtu 3243

předložených dohod schválil celkem 3159 z nich¹⁰¹. Účinnost převodu vlastnického práva na oprávněnou osobu nastává dnem, kdy rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody nabývá právní moci. Státní pozemkový úřad je následně povinen ve lhůtě 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o schválení dohody zaslat tuto dohodu příslušnému katastrálnímu úřadu. Vydávané pozemky musí být v dohodě specifikovány způsobem dle zákona č. 256/2013 Sb., katastrální zákon. Katastrální úřad posléze provede zápis vlastnické práva záznamem. Neschválených ve smyslu § 9 odst. 5 ZMVC bylo 48 z předložených dohod. Řízení o ostatních dohodách bylo buď zastaveno, nebo řízení o jejich schválení ještě pořád probíhá. Rozhodnutí, jimž řízení o schválení dohody končí, musí splňovat veškeré obecné náležitosti stanovené § 67 a 68 SŘ. Odůvodnění zákon nevyžaduje v případě schválení dohody, neboť již samotné předložení dohody v sobě zahrnuje souhlas účastníků. Důvodem pro zamítnutí dohody o vydání je zjištění Státního pozemkového úřadu, že předmětem dohody o vydání není zemědělská nemovitost a odkáže na postup dle § 10 odst. 3 ZMVC pro vydání jiné než zemědělské nemovitosti. Nesplňuje-li dohoda veškeré zákonem požadované náležitosti, Státní pozemkový úřad dohodu ve smyslu § 9 odst. 5 ZMVC neschválí, co má za následek její absolutní neplatnost.

V případě, že Státní pozemkový úřad předloženou dohodu postupem dle § 9 odst. 5 ZMVC neschválil nebo v případě, že šestiměsíční zákonem stanovené lhůtě nedošlo mezi oprávněnou a povinnou osobou k uzavření dohody o vydání a zároveň oprávněná osoba podala návrh ve smyslu § 9 odst. 6 ZMVC, následuje řízení o vydání zemědělské nemovitosti vedené před pozemkovým úřadem. Řízení o vydání nemovitosti je za předpokladu neschválení dohody o vydání, zahájeno z moci úřední, a to po marném uplynutí dvouměsíční lhůty určené k podání žaloby v této věci nebo eventuálně právní moci rozhodnutí soudu, kterým soud žalobě nevyhoví. Nedojde-li mezi oprávněnou a povinnou osobou k uzavření dohody o vydání zemědělské nemovitosti ve lhůtě 6 měsíců ode dne doručení výzvy oprávněné osoby, zahajuje se řízení o vydání na návrh oprávněné osoby. Rozhodnutí o vydání zemědělské nemovitosti je pozemkový úřad povinen vydat v šestiměsíční lhůtě ode dne zahájení řízení, ve zvlášť složitých případech se lhůta prodlužuje na 12 měsíců. Proti

¹⁰¹ Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnaní-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

rozhodnutí pozemkového úřadu dle § 9 odst. 4 až 6 ZMVC není odvolání přípustné, nejedná se totiž o rozhodování správního orgánu ve věcech státní správy ve smyslu § 4 odst. 1 písm. a) SŘS. Rozhodnutí Státního pozemkového úřadu je v tomto případě rozhodnutím o právní věci vyplývající z vztahů občanskoprávních ve smyslu § 244 odst. 1 OSŘ. Účastníci tohoto správního řízení, jimiž jsou oprávněná a povinná osoba, však mohou proti tomuto rozhodnutí podat žalobu podle části páté OSŘ. Dle aktuálních veřejně dostupných informací ke dni 14. března 2017, Státní pozemkový úřad jakožto povinná osoba v řízení o vydání zemědělské nemovitosti dle § 9 odst. 5 a 6 ZMVC, rozhodl na základě 8242 rozhodnutí následovně¹⁰²:

- vydáno 14 437 zemědělských pozemků (o celkové výměře 118 347 277 m²);
- nevydáno 18 792 zemědělských pozemků (o celkové výměře 113 906 398 m²);
- 621 zamítavých rozhodnutí týkajících se 2388 zemědělských pozemků (o celkové výměře 30 136 673 m²);
- zastaveno řízení o celkem 56 096 zemědělských pozemcích (o celkové výměře 359 824 712 m²).

Podle kontrolního závěru č. 14/34 Nejvyššího kontrolního úřadu ze dne 27. července 2015 se Státnímu pozemkovému úřadu nepodařilo šestiměsíční lhůtu dodržet u celkem 1424 z 3404 výzev k vydání majetku. I přesto, že oprávněné osoby podaly k soudu několik žalob na ochranu proti nečinnosti správního orgánu, nakonec je ještě před konečným rozhodnutím soudu vzaly zpět. V souladu s § 11 odst. 7 a 8 ZMVC mají oprávněné osoby možnost uplatnit svůj nárok u obecného soudu, pokud vlastníka nárokovaných nemovitostí nelze z údajů katastru nemovitostí dohledat, případně je jejím vlastníkem osoba odlišná od státu. Žalovaným by pak byl sám stát zastupovaný Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových, v případě zemědělských nemovitostí Pozemkový fond České republiky. Jak se v praxi později ukázalo, na straně žalobců se mnohdy objevily i osoby povinné.

Řízení o vydání nezemědělského nemovitosti

Z důvodu odlišného právního režimu je převod zemědělských a nezemědělských nemovitostí způsobem dle ZMVC realizován separátními dohodami,

¹⁰² Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW:<http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

a to i když byly oba druhy nemovitostí uplatněné jednou a tou samou výzvou. Postup při vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti je upraven v § 10 ZMVC. Formální náležitosti a přílohy výzvy pro vydání nezemědělské nemovitosti jsou obdobné jako u výzev pro nemovitosti zemědělské. Povinné osobě zde navíc odpadá povinnost zaslat kopii doručené výzvy příslušnému pozemkovému úřadu. Rovněž i nároky na povinné náležitosti dohody o vydání uzavírané mezi osobou povinnou a osobou oprávněnou, jsou po formální stránce obdobné jako v případě dohod, jejichž předmětem je vydání zemědělské nemovitosti. Vlastnické právo k nemovitosti nezemědělské však oprávněná osoba po uzavření dohody o vydání nabývá vkladem vlastnického do katastru nemovitostí. Účinnost převodu zde není podmíněná schválením dohody pozemkovým úřadem a ani jiným správním úřadem. Právní účinky vkladu vznikají zpětně, a to pouze na základě pravomocného rozhodnutí příslušného katastrálního úřadu o povolení vkladu. Jedná se, podobně jako u běžných převodů nemovitých věcí zapsaných ve veřejném seznamu, o komplexní právní skutečnost¹⁰³, kdy je nabytí vlastnického práva výsledkem spojení dvou právní skutečností - uzavřením dohody o vydání a následným povolením vkladu do katastru nemovitostí. Návrh na vklad může podat kterákoliv ze stran dohody v časově neomezené lhůtě. Vklad vlastnického práva k nezemědělské nemovitosti do katastru nemovitostí je vyžadován i v případech, kdy je projev vůle povinné osoby nahrazen rozhodnutím soudu. Odlišný je zde také postup v případě marného uplynutí 6 měsíční lhůty pro uzavření dohody o vydání. Není-li dohoda na základě výzvy o vydání jiné než zemědělské nemovitosti dohoda uzavřena, může se oprávněná osoba v prekluzivní lhůtě 3 let obrátit se žalobním návrhem ve smyslu § 80 OSŘ přímo na soud. Lhůta pro podání žaloby počíná běžet marným uplynutím 6 měsíců ode dne doručení výzvy povinné osobě. Žalobní petit musí zahrnovat obsah dohody o vydání, případně oprávněná osoba jako žalobce připojí návrh dohody o vydání. Vyhoví-li soud žalobě oprávněné osoby, nahrazuje pravomocné rozhodnutí soudu smluvní prohlášení osoby povinné a dnem nabytí právní moci vzniká dohoda o vydání jiné než zemědělské nemovité věci. Zákon taktéž nijak nevylučuje, aby bylo řízení před soudem ukončeno, tak že žalobce a žalovaný společně uzavřou dohodu o vydání formou soudního smíru. Uzavření dohody však není možné, nabylo-li již jednou rozhodnutí soudu nahrazující projev povinné osoby právní moci.

¹⁰³ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880*. Praha: Beck, 2008. Velké komentáře. s. 770.

Současný stav

Z celkového počtu 9821 podaných výzev zůstávají k projednání přibližně dvě procenta. Nejvíce 3524 výzev k vydání bylo uplatněno přímo u Státního pozemkového úřadu. Lesy ČR, zaevidovali druhý nejvyšší počet výzev k vydání majetku, a to 2309, kterými oprávněné osoby uplatnily požadavky na vydání 49 267 pozemků. Ke dni 1. března 2017 Lesy ČR uzavřely s oprávněnými osobami 2078 dohod, na základě kterých tak došlo k vydání pozemků o celkové výměře 79 835 ha¹⁰⁴. 644 dohod bylo následně postupem ve smyslu § 9 odst. 6 ZMVC schváleno Státním pozemkovým úřadem.

Se značným opožděním Státní pozemkový úřad ukončil v průběhu roku 2016 téměř všechny běžící opožděné řízení a otázka církevních restituce se tím v případech zamítavého rozhodnutí o vydání často přesunula k obecným soudům. Ukončení restitučního procesu u Státního pozemkového tak bylo v řadě případů pouze formální. V současné době mají církevní restituce dohru především před obecnými soudy. Uzavřena byla pouze zanedbatelná část sporů a desítky z nich s nejasným koncem pořád probíhají. Nestandardní postup Státní pozemkový úřad zvolil u Řádu maltézských rytířů, kdy z obavy před uplynutím lhůty pro přezkumní řízení kvůli probíhajícímu soudnímu řízení, zrušil všechny rozhodnutí krajských poboček, jimiž bylo rozhodnuto o vydání v případě. Žalobu podal samotný Státní pozemkový úřad proti rozhodnutí své pražské pobočky. Na soudy se obracejí náboženské společnosti a církve, řády a kongregace, nežalují však pouze stát, ale i obce a soukromé osoby. Žaloby podaly také instituce, které nemovitý majetek oprávněným osobám vydaly, ale to pouze na základě autoritativních pokynů. Žalobu proti rozhodnutí státní instituce - krajskému pracovišti Státního pozemkového úřadu podala například další státní instituce - Agentura ochrany přírody a krajiny.

¹⁰⁴ Lesy ČR. *Aktuální informace o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <https://lesy-cr.cz/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/>.

Závěr

V této práci jsem se co nejsrozumitelněji snažila rozebrat specifika pozemkového vlastnictví církví, institutu, který byl víc než jakýkoliv jiný druh pozemkového vlastnictví poznačen složitým historickým vývojem. Pozemkové vlastnictví církví bylo předmětem rozličných státních omezení, jež byla vždy výrazem určité státní idey. Je to právě moc, kterou půda nepochybně má a vždy měla, jež jí dělá atraktivním objektem pro různá státní omezení. Je to právě kombinace jedinečnosti církevních společenství ve spojení se specifikem státních omezení směrem k těmto subjektům v průběhu dlouholeté historie, jež mělo za výsledek vytvoření zcela unikátního pozemkového vlastnictví. Od 1. ledna vstoupil v platnost Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi, jehož základním principem se staly právě naturální restituace zabraného majetku, zahrnující také rozlehlé pozemky historicky patřící církvím. Složitý legislativní proces, předcházející přijetí zákona, je pouze důkazem toho, že názory ohledně vlastnického práva těchto subjektů k nárokovaným pozemkům nebyly a ani dodnes nejsou jednoznačné. Nelze popřít, že úloha církví v dnešní společnosti má dnes úplně jiný charakter na rozdíl od minulosti a její dopad na současné obyvatelstvo již není tak markantní. I přesto však nelze zpochybňovat, že vlastnické právo k historicky zabraným pozemkům a přistupovat k nim jinak pouze pro odlišnost subjektů vlastnického práva k nim. Za zmínku stojí také fakt, že obdobně zabrané pozemky již byly ostatním subjektům dávno vráceny nebo finančně nahrazeny a vlastnické právo k nim je tím vyřešeno. V současné době je již proces vydávání pozemků téměř u konce, část nevyřešených sporů se ale přesunula k obecním soudům. Na to, jakým směrem se soudní spory budou profilovat, si tak budeme muset ještě chvíli počkat.

Seznam použitých zkratek

CIC 1917 - Codex Iuris Canonici, ze dne 17.5.1917

CIC 1983 - Codex Iuris Canonici, ze dne 25.1.1983

ObčZ - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OZO - Obecný zákoník občanský vydaný jako císařský patent č. 46/1811 Sb. z. s. dne 1. června 1811

SOZ - Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

LZPS, Listina - Listina základních práv a svobod vyhlášena Usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ze dne 16. Prosince 1992

Konkordát - Císařský patent ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř.z. kterým se vyhláší ujednání uzavřené mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím r. 1855

NPR - Zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě

Přídělový zákon – Zákon č. 81/1920 Sb., o přidělu zabrané půdy a právních poměrech k ní

RevPPR - Zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revizi první pozemkové reformy

Výčtový zákon - Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého

Záborový zákon – Zákon č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů

Zákon náhradový - Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový

Zákon o hospodářském zabezpečení církví - Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

Zákon o mimosoudních rehabilitacích - Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

Zákon o obestavení velkostatků – Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n, o obestavení velkostatků

Zákon o půdě - Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

Zákon o svobodě vyznání - Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společnostech

Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd – Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd

ZMVC - Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury a ostatních zdrojů:

Knihy, slovníky a komentáře:

BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. Praha: Fortuna, 2011. s 87. ISBN 978-80-7373-113-7.

BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. s. 50 – 51. ISBN 978-80-86729-61-9.

BIRNSTEIN, Uwe; EBELOVÁ, Ivana. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, 1998. s. 112-113. ISBN 80-86144-23-2.

BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1, Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka") : Duben 1949 - březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994. Edice dokumentů. s. 6. ISBN 80-85270-29-3.

ČERVINKA, Eugen. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatkách římsko-katolické církve*. Praha: Volná myšlenka československá, 1933. s. 59.

DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Beroun: Eva Rozkotová, 2010. s. 13. ISBN 978-80-904209-8-4

FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s. 88 - 90. ISBN 978-80-87488-19-5.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. s. 87. ISBN 80-7113-008-7.

GEBHART Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České XV. b*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2007. s. 57. ISBN: 80-7185-582-0.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, s. 38-39. ISBN 978-80-7325-313-4.

HALAS, František X. *Neklidné vztahy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium. s. 38-39. ISBN 80-86036-10-3.

HANUŠ, Jaroslav; STRÍBRNÝ, Jan (edd.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86-97. ISBN 80-85959-71-2.

HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu: ke zrození novodobé české kultury*. Praha: Academia, 1987. s. 122.

HOBZA, Antonín; TUREČEK, Josef. *Úvod do církevního práva*. Praha: vl.nákl., 1929.

HRDINA, Ignác, Antonín. *Vztahy státu a církve v České republice v letech 1990 - 1999*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. s. 33. ISBN: 80-7379-005-X.

JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století*, Praha: K. Bellmann, 1864, s. 268 a 276 a násl.

KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004, s. 30-31. ISBN 80-239-4223-9.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 473; 571. ISBN 80-7277-195-7.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.

KNAPP, Viktor. *Vrácení majetku pozbytého za okupace: (restituční zákon : výklad zákona č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, tzv. zákona restitučního)*. V Praze: Nákladem právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. Sběrka právních pojednání. s. 8.

KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 7; 27; 30. ISBN 978-80-7478-871-0.

MADAR, Zdeněk. *Právní slovník. Díl 2, P-Ž*. 5. podstatně přeprac. a dopln. vyd. Praha: Panorama, 1988. Právní slovník. s. 77.

MIKLÍK, Josef Konstantin. *Theologie dějin*. V Olomouci: Dominikánská edice Krystal, 1940. Soukromé tisky Dominikánské edice Krystal. s.56.

NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 4.*, [Oedem-Práh]. Fotoreprint. Praha: Paseka, 2001. BS. s. 330. ISBN 80-7185-057-8.

NĚMEC, Damián. *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma válkami*. In Koucká, Ivana – Papajík, David (ed.). „*Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938*“, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 48. ISBN:80-244-0372-2.

PAVEL, A.: *Československá pozemková reforma*. Pozemková reforma, roč. XIX, 1938, s. 37.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 84; 182. ISBN 80-7239-147-X.

PRŮCHOVÁ, Ivana. *Poznámky k principům zemědělského restitučního zákonodárství v ČR*. In *Restituce podle zákona o půdě: (sborník příspěvků z konference)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 75. ISBN 80-210-2054-7.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 2, (§§ 285 až 530). Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. s. 198. ISBN 80-85963-64-7.

SEDLÁČEK, Jaromír; SPÁČIL, Jiří. *Vlastnické právo*. Reprint původního vydání z r. 1935. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Klasická právní díla. s. 7. SBN 978-80-7357-758-2.

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880*. Praha: Beck, 2008. Velké komentáře. s. 770. ISBN 978-80-7400-004-1.

TRETERA, Rajmund, Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 42-43 a 52; 57; 125. ISBN 80-7192-707-4.

VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. s. 17. ISBN 978-80-7380-135-9.

VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. s. 19. ISBN 80-85983-17-6.

Právní předpisy:

Císařský patent č. 195/1855 ř.z., kterým se vyhláší umluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím

Prosincová ústava ze dne 21.12.1867 (tvořená patenty č. 141–147/1867 ř.z.)

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní

Vyhláška státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950 Ú.l., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem

Vyhláška státního úřadu pro věci církevní č. 352/1950 Ú.l., o náboženském fondu

Zákon č. 50/1874 ř.z., o vnějších poměrech církve katolické

Zákon č. 51/1874 ř.z. o příspěvcích do náboženského fondu

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., přidělový zákon

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pastýřům (ve znění novely č. 311/1920 Sb.)

Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek

Zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkové-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vcházejících

Zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revizi první pozemkové reformy

Zákon č. 46/1948 Sb. z. a n., o nové pozemkové reformě

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 217/1949 Sb., o zřízení Státního úřadu pro věci církevní

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v původní znění zákona, znění podle zákona 88/1950 Sb., znění

podle zákona 16/1990 Sb., znění podle zákona 165/1992 Sb., znění podle zákona 522/1992 Sb., znění podle zákona 3/2002 Sb. a ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 53/1966 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění zákona č. 75/1976 Sb.

Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 172/1991 Sb., zákon České národní rady o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění zákona č. 220/2011 Sb.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 455/2011 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2012

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013

Zákon č. 256/2013, o katastru nemovitostí

Zákon č. 475/2013 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb.

Zákon č. 345/2014 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2015

Zmluva 326/2001 Z.z., Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou

Církevní předpisy:

Codex Iuris Canonici 1983

Codex Iuris Canonici 1917

Modus vivendi - Úmluva mezi republikou československou a Svätou stolicí sjednaná v lednu 1928 (vstoupila v platnost 2. února 1928)

Obecně závazné nařízení České biskupské konference ve věcech správy církevního majetku (č. j. 780/2001)

Seznam použité judikatury:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky sp. zn. R II 328/20

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky sp. zn. R II 135/21

Nález Nejvyššího správního soudu Československé republiky ze dne 25.6.1925, sp. zn. Boh. A 4829/25 (9720/25)

Usnesení pléna Ústavního soudu ze dne 2.3.1995, sp. zn. Pl. ÚS 32/94

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.5.1997, sp. zn. 3 Cdon 404/96

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02

Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 19.6.2003, sp. zn. I. ÚS 146/03

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23.10.2003, č.j. As 11/2003-164.

Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 25.1.2004, sp. zn. II. ÚS 14/04

Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 2.2.2005, sp. zn. II. ÚS 528/02

Nález IV. senátu Ústavního soudu ze dne 8.8.2005, sp. zn. IV. ÚS 298/05

Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 1.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS st. 22/05
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2.11.2006, č.j. 5 A-35/2002-73
Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 31.1.2007, sp. zn. 28 Cdo 3318/2006
Nález pléna Ústavního soudu ze dne 19.11.2009, sp. zn. Pl. ÚS 9/07
Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 24.3.2011, sp. zn. I. ÚS 2166/10
Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 31.3.2011, sp. zn. II.ÚS 2326/07
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.2.2012, sp. zn. 26 Cdo 2089/2012
Nález pléna Ústavního soudu ze dne 17.4.2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13
Nález pléna Ústavního soudu ze dne 28.5.2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13

Odborné články:

ELIÁŠ, Karel. *Dvě pozemkové reformy a státní nabytí vlastnického práva k nemovitostem*. Právník 3/2016, s. 209. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxaxztl5zxi4s7giyds>

ELIÁŠ, Karel. *Věc jako pojem soukromého práva*. Právní rozhledy 4/2007, s. 119.

POHL, Michal. *Církev jako podnik? Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi pohledem práva EU*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 4/2013, s. 119-120.

POMAHAČ, Richard. *K povaze smluv o vypořádání s církvemi*. Právní rozhledy 11/2013, str. 387. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgnpxa4s7geyv643uojptgobx>

SUCHÁNEK Radomír: *Modus Vivendi*, in: TRETERA Jiří: *Revue církevního práva*. Praha: 2002, s. 206.

Elektronická literatura a ostatní:

Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb.* [ze dne 11. ledna 2017]. [online]. ca 2012.

[cit. 2017-02-10]. 80 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 482/0. V. volební období. Důvodová zpráva k návrhu zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společnostem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)* [ze dne 2. dubna 2008]. [online]. ca 2008. [cit. 2017-02-25]. 42 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=482&CT1=0>

Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. *Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi o činnosti komise v době od 13. června 2008 do 31. března 2009*. Praha, 2009. [cit. 2017-03-06]. 25 s. Dostupný z WWW: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MAh3p5BG0LQJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D57429+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

ERNST & YOUNG. *Kvalitativní komentář algoritmu užitého ze strany církví a náboženských společností pro odhad hodnoty zabaveného církevního majetku* [online]. Praha, 2008 [cit. 2017-03-07]. 25 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0> a [ERNST & YOUNG](#)

Asistence v oblasti ocenění nevydáváného majetku, jímž se zabývá Dočasná komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi: Návrh oceňovacího algoritmu [online]. Praha, 2009 [cit. 2017-03-07]. 51 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0%20a%20ERNST%20%20YOUNG>

Důvodová zpráva vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). *Studie dopadů liberalizace nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z února 1999. *Dopadová studie pro oblast volného nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z května 2001.2012, 11.1.2012. [cit. 2017-03-10]. Tabulka 6. Dostupný z WWW: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:N_9APYvVDZgJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D81431+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

Zpravodajský server domácího zpravodajství České televize. *Církevní restituce za hranicemi: První Poláci, východní Němci bez problémů*. [online]. 2014, 8.6.2014. [cit. 2017-01-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1031696-cirkevni-restituce-za-hranicemi-prvni-polaci-vychodni-nemci-bez-problemu>

Zpravodajství Ministerstva Kultury. *Církevní restituce – otázky a odpovědi*. 2012, 8.11.2012. [cit. 2017-02-15]. Dostupný z WWW: <http://www-old.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/dotazy/cirkevni-restituce---otazky-a-odpovedi-155464/tmplid-228>.

Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

Lesy ČR. *Aktuální informace o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <https://lesy.cz/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/>

TZNS, 128. schůze NS 11. 3. 1920 a 140. schůze 8. 4. 1920.

Státní ústřední archiv (SÚA) Praha. f. SPÚ. i. č. 27, k 316, sig. G 1/3, fasc. 231.

Státní ústřední archiv Praha, f. SPÚ, k. 318, sig. G 1/3, fasc. 237.

Těsнопisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění (TZNS) – 46. schůze NS 16. 4. 1919.

SÚA Praha f. SPÚ, 1. č. 2, k 293, sig. G 1/1.

Shrnutí

Dnešní právní úprava v souladu s ústavními principem vyjádřeným v čl. 11 odst. 4 LZPS umožňuje vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva pouze na základě zákona, za náhradu a pouze ve veřejném zájmu. Obdobné ustanovení obsahovala také Ústavní listina Československé republiky z roku 1920, dle které vyvlastnění bylo možné rovněž pouze na základě zákona a za náhradu, nebylo-li zákonem výslovně stanoveno, že náhrada nenáleží.

To, že dispozice katolické církve s pozemky podléhala zvýšenému státnímu dozoru a mnohé její právní jednání státnímu schvalování, obojímu podstatně více a častěji než u pozemkového majetku jiných veřejně prospěšných společností nemůže vést k závěru, že tyto pozemky jí nepatřil, vlastnické právo se totiž neodvozuje od práva dispozičního, ale přesně naopak, s jeho omezením nezaniká v důsledku jeho elasticity, což je jeden z projevů vlastnického práva.

Resumé

Today's legislation, in accordance with the constitutional principles of Article 11 (4) of Charter of Fundamental Rights and Freedoms, allows the expropriation or forced restraint of property rights only on the basis of law, compensation and only in the public interest. A similar provision was also contained in the Constitutional Charter of the Czechoslovak Republic of 1920, according to which expropriation was also possible only on the basis of the law and for compensation, unless explicitly stipulated otherwise.

The fact that the disposition of land ownership of the Catholic Churches was subject to increased state supervision, and many of its legal acts requested state approval, both significantly and more frequently than the property of other beneficial societies, cannot lead to the conclusion that the land did not belong to them. The proprietary right is not derived from the right of disposition, but quite the contrary, with its limitations, it does not cease due to its elasticity, which is one of the main manifestations of the property right.

Abstrakt

Vlastnické právo k pozemkům je specifické nejen pro jedinečné vlastnosti půdy ale i proto, že tvoří nesmírně důležitý právní institut ovlivňující existenci a fungování lidské společnosti. Pozemkové vlastnictví je historicky neodmyslitelně spjato s církvemi a bylo také předmětem častých sporů. Nad majetky církví byl vykonáván nepřetržitý veřejný dozor, který byl v období josefinských reforem zosťřen a následně se v průběhu 20. století ještě zvýšila jeho intenzita a došlo k početným omezením tohoto vlastnického práva. V této diplomové práci se zaměřuji na specifika pozemkového vlastnictví církví, popis a historický vývoj. Závěrem své práce, v souvislosti s přijetím dlouho očekávaného zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi, rozebírám způsob vypořádání státu a církví ve vztahu k pozemkům, které byly předmětem majetkové křivdy a následně popisuji i proces samotného vydávání nárokovaných pozemků. S ohledem na mou zajímavou pracovní zkušenost v advokátní kanceláři, kde jsem měla možnost podílet se na posuzování výzev k vydání pozemků a jiných nemovitých věcí uplatněných oprávněnými osobami, jsem se rozhodla rozebrat předmětnou problematiku ve své diplomové práci komplexněji. Na základě doporučení vedoucí této diplomové práce JUDr. Martiny Frankové Ph.D., jsem se opakovaně obracela také na osoby, které měly zkušenost s problematikou církevních restitucí přímo z praxe, a to jak na pracovníky z Odboru řízení restitucí Státního pozemkového úřadu ČR, tak i na advokátní kanceláře zastupující oprávněné nebo povinné osoby.

Abstract

Land ownership is specific not only for the unique features of the land but also because it constitutes an extremely important legal institute that affects the existence and functioning of the modern human society. Land ownership is historically inherently connected with the churches and has also been the subject of frequent disputes. The property of churches was also subject to continuous public oversight, which was intensified during the period of the reform of the Josef II, Holy Roman Emperor and subsequently intensified in the course of the 20th century, when numerous limitations of ownership right toward land were made. In this thesis I focus on the specifics of land ownership of churches, their description and historical

development. In conclusion of my work I discuss the process of the settlement between Czech state and churches in relation to lands that have been the subject of proprietary wrongdoing and, all on the basis of the long-awaited Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. Due to my previous work experience at the law firm, where I was able to participate in the assessment of the requests for historically expropriated land and other immovable property applied by authorized persons, I decided to break down the subject matter in my diploma thesis more comprehensively. Based on the recommendation of the head of this diploma thesis, JUDr. Martina Franková Ph.D., I have also repeatedly referred to persons who have had experience with the issue of religious restitutions and property settlement directly from legal practice, both to the staff of the Restitution Department of the State Land Office of the Czech Republic, as well as to the law firms representing authorized or obligatory persons.

Název diplomové práce v českém a anglickém jazyce

Specifika pozemkového vlastnictví církví

Land ownership of churches and its particularities

Klíčová slova (Key Words)

církev a náboženské společnosti, církevní nemovitý majetek, majetkové vyrovnání, pozemek, pozemkové vlastnictví, restituce, vlastnické právo, vyvlastnění

churches and religious societies, church land properties, property settlement, piece of land, land ownership, restitution, ownership right, expropriation